

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra zahradní a krajinářské architektury

Původní schémata venkovských zahrad Českého ráje

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Dita Landovská

Vedoucí práce: RNDr. Oldřich Vacek, CSc.

© 2016 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Původní schémata venkovských zahrad Českého ráje" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 4.4.2016

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce, panu RNDr. Oldřichu Vackovi, CSc., za podněty, směřování a hledání správných směrů této práce. Dále děkuji za velký osobní vklad pana starosty obce Vyskeř, Jana Kozáka, který přináší své obci, a také za poskytnuté informace. Dále děkuji paní Prokorátové za čas, který mi věnovala. Děkuji všem majitelům zahrad, kteří mě ochotně vpustili do svých soukromých prostor.

Původní schémata venkovských zahrad Českého ráje

Souhrn

Diplomová práce se zabývá nastudováním a popisem původní historické podoby venkovských zahrad u obytných stavení na území Českého ráje. Jejím cílem je vystihnout uspořádání a vzhled venkovské zahrady vybraného území pomocí grafických schémat a jiných výstupů. V literární rešerši popisuje charakteristiku venkovské zeleně, její funkce, používaný sortiment a uspořádání v rámci venkovské zahrady. V praktické části vyobrazuje a popisuje 30 vybraných zahrad na území Vyskře ve formě grafických schémat, historických podkladů a fotodokumentace. V poslední části práce jsou vyvozeny obecné závěry, z nichž vyplývá, že venkovské zahrady této oblasti byly užívány pro plnění převážně hospodářské funkce, jejich uspořádání bylo velice jednoduché a účelné, s převažujícím zastoupením ovocných stromů v zahradách.

Klíčová slova: zahradní tvorba, zahradní a krajinářské úpravy, venkovská zahrada, venkovská sídla, krajinná architektura, venkov, lidové krajinářství, identita místa

Historical pattern of countryside gardens of Bohemian paradise

Summary

Main objective of this paper is to identify historical patterns of countryside gardens in selected area of Bohemian paradise. These findings will be expressed in form of schemes, maps, descriptions and photos. First part of thesis describes main characteristics and functions of rural garden, typical plant species and patterns of its structure. Practical part of this work depicts 30 schemes of gardens mapped in village of Vyskeř. It includes also photos and description of historical and present state of this garden. Last part of this work gives general conclusion about the form of rural garden in this area. According to the research were gardens based upon simple and regionally unified principles with main practical usage as food production area. They were mainly constituted by fruit trees.

Keywords: vernacular garden, rural garden, countryside garden, landscape architecture, landscape design, vernacular architecture, identity of space

Obsah

Obsah	4
1 Úvod.....	6
2 Cíl práce.....	8
Literární přehled současného stavu problematiky	9
3 Pojem venkov	9
3.1 Definice venkova.....	9
3.2 Venkovské sídlo	11
3.3 Historický vývoj venkova v kontextu krajiny	13
3.4 Vývoj návesního prostoru	15
3.5 Půdorysné typy obcí a jejich klasifikace	16
4 Zeleň venkovských sídel	19
4.1 Charakteristika venkovské zeleně	19
4.2 Prostorové vztahy zeleně v rámci obce	21
5 Venkovská zahrada	23
5.1 Pojem venkovská zahrada	23
5.2 Proporce venkovské zahrady.....	24
5.3 Funkce a struktura venkovské zahrady v minulosti a dnes	25
5.4 Uspořádání zeleně ve venkovské zahradě obytného domu	28
5.4.1 Předzahrádky.....	30
5.4.2 Solitérní stromy.....	32
5.4.3 Hospodářské dvory	34
5.4.4 Selská zahrada.....	34
5.4.5 Záhumenní zahrady a ovocné sady	35
5.5 Sortiment zeleně ve venkovských zahradách.....	36
5.6 Materiály užívané ve venkovských zahradách.....	38
6 Návrhy pro řešení zahradního prostoru venkovských sídel v současnosti.....	41
7 Zhodnocení podkladových údajů	44
7.1 Charakteristika území a širší územní vztahy	44
7.2 Zařazení obce dle definic	46
7.3 Přírodní podmínky.....	47
7.3.1 Geomorfologické členění a geologické poměry	47
7.3.2 Pedologické poměry.....	47
7.3.3 Klimatické údaje	47
7.3.4 Biogeografické a fyto geografické členění	48
7.3.5 Potenciální přirozená vegetace a geobotanické členění	48

7.3.6	Krajinný pokryv	51
7.4	Historický vývoj území	51
7.4.1	Historie Vyskře	51
7.4.2	Kulturní památky	53
7.4.3	Podoba zeleně z počátku 20.století v historických fotografiích.....	55
7.4.4	Historický vývoj půdorysného uspořádání zeleně v obci	62
	Vlastní projekt.....	69
8	Schémata zahrad jednotlivých vesnic v rámci katastrálního území Vyskeř	69
8.1	Čtvrť.....	70
8.2	Drahoňovice	72
8.3	Kouty	75
8.4	Lažany	77
8.5	Mladostov	81
8.6	Poddoubí.....	85
8.7	Skalany	88
8.8	Stadla	91
8.9	Vyskeř	94
9	Prvky venkovských zahrad	108
9.1	Soliterní stromy	108
9.2	Ovocné stromy	109
9.3	Keřové výsadby a skupiny dřevin	112
9.4	Květinové výsadby a předzahrádky	112
9.5	Zahrada jako rozhraní krajiny a sídla	116
9.6	Stavební prvky a drobná architektura v zahradě	119
9.7	Oplocení	121
10	Vyhodnocení nasbíraných dat	125
11	Diskuze.....	130
12	Závěr	132
	Seznam použité literatury.....	133

1 Úvod

Cestování dokáže vždy skrze cizokrajné obzory odhalit něco o obzorech vlastní krajiny. Při cestách, zejména po západních zemích – například po Nizozemsku, Walesu nebo Bretani, vyvstává na povrch, alespoň pro každého, kdo pozoruje krajinu, jasně čitelná identita daných míst. Ta je vepsaná do každodenního krajinného prostředí, architektury, a nebo právě do zahrad. Tyto prostory většinou pojí dohromady určité zřetelné pouto - třeba specifická barevnost, charakteristické uspořádání prvků, výrazný prostorový element, materiál nebo sortiment rostlin. To vše dohromady skládá ucelený výraz daného místa a dýchá *geniem loci*. Při setkání s takto jednotně vydefinovaným prostorem, ve kterém se odráží jasná identita místa, se začínáme ptát po té vlastní.

Identita člověka předpokládá jeho identifikaci s místem (Schulz, 1979). Identita zeleně je potom podle Marečka (2005) důležitým rysem krajinného rázu a jedním z pilířů, na který se hmotně váže právě lidský pojem domova a sounáležitost s určitým územím. Při budování národní identity hrály právě zahrady důležitou roli, jak nastiňuje Helmreich (2002), která uvádí, že v době, kdy se umělci, spisovatelé, hudebníci, politici a mnoho jiných vydali na pouť za hledáním anglické identity, byly právě zahrady nezbytným veslem, které kormidlovalo tuto plavbu za jejím objevením. Ne nadarmo se užívá slovo "krajan" – jako člověk, který patří do určité krajiny, do domoviny, do prostředí svého kraje. Věřím, že identita nás, jako Čechů, je s naší krajinou úzce spjata – a je ukotvena v jednom ze státních symbolů, české hymně, kde se slovy "Kde domov můj?" po svém domově ptáme a nalzáme právě v krajině. Jasný obraz krajiny nás pojí s domovem.

V současné době se ve spojitosti s globalizací rozostřují hranice mezi jednotlivými oblastmi a stírají se místně charakteristické znaky architektury a zahrad, které právě ve venkovském prostoru vytvářely typickou rázovitost místa. Čím dál tím více aktuálním tématem se tak stává potřeba hledání a podporování regionality a lokální identity. Ta odráží zejména přírodní a kulturně historické souvislosti daného místa (Baroš a kol., 2014).

Český prostor, spolu se zbytkem střední Evropy, prošel v průběhu historie momenty, kdy byla identita s místem potrhána, zejména v období kolektivizace, kdy byl narušen vlastnický i vnitřní vztah k půdě, a tedy i krajině. Tyto změny probíhaly velice rychle; zatímco v západní Evropě byly změny z jedné formace do druhé postupné a prolínání trvalo desítky, ne-li stovky let, střední Evropa byla pouze během 20. století svědkem tří zásadních obrátů (Hannes et al., 2006). Možná důsledkem toho můžeme v západních zemích pozorovat výsledky kontinuálního vývoje, který se odráží do současné podoby krajiny, architektury a zahrad,

zatímco na našem území je tato návaznost zapomenuta a současná architektonická tvorba jako by nevěděla, kam patří. Rozdrobená mozaika původní podoby vesnic jen obtížně skládá jednotný výraz, který si venkovský prostor po staletí zachovával. Současné podobě vegetačních úprav ve venkovském prostoru často chybí jednotnost, která byla dříve dána jednotným funkčním využitím prostoru, tradovanou zvykovostí a také užším rámcem pro výběr sortimentu rostlin a stavebních materiálů.

Opět se tedy dostáváme k otázce – jaká je naše identita, která se zrcadlí v prostoru našeho kraje – a jak naznačuje Helmreich, mohou být právě zahrady tím veslem, které nám pomůže ji najít? A co je tedy tou zahradou krajově českou? A co je oním poutem, jednotícím prvkem těchto zahrad?

Je to právě tento druh otázek, se kterými nás konfrontují cizí obzory – protože právě ty nastavují zrcadlo tomu, co je to "vlastní".

Tato práce právě po znacích a kořenech krajově české zahrady pátrá – a pátrá po nich v prostoru venkova a okolní krajiny, která je ladovsky romantickým obrazem našeho domova.

2 Cíl práce

Cílem práce je nalézt a popsat podobu venkovské zahrady vybraného území Českého ráje, která navazuje na historický kontext místa a neruší svým výrazem ráz místního venkovského prostoru. Cílem je nalezení takových schémat, která konstituují původní česko-rajskou venkovskou zahradu. Výstupem diplomové práce má být strukturování nasbíraných dat, jejich schematizování a a vyvození obecných závěrů.

Literární přehled současného stavu problematiky

3 Pojem venkov

3.1 Definice venkova

Definice dle OECD

Venkov se dá popsat na základě různých definic. Všeobecně uznávaná mezinárodní definice je vymezení dle OECD, která je postavená na podílu obyvatelstva žijícího na území s hustotou zalidnění menší než 150 obyvatel/km² (ČSÚ, 2008). Tato metodika definuje venkovské oblasti na dvou úrovních:

1. lokální (tj. obce), kde je venkov definován jako sídlo s hustotou menší než 150 obyvatel/km²
2. regionální, kde jsou dále vymezeny regiony:
 - a) převážně venkovské, kde více než 50 % obyvatel regionu žije ve venkovských obcích
 - b) významně venkovské, kde ve venkovských obcích žije 15 – 50 % obyvatel regionu
 - c) výrazně městské, kde ve venkovských obcích žije méně než 15 % obyvatel regionu

Tato definice nezahrnuje obyvatelstvo žijící v hustě osídlených venkovských oblastech a užívá se jako nástroj pro mezinárodní srovnání, neboť nepřihlíží k rozdílným národním specifikům. Podle ČSÚ (2008) jsou venkov a periferní oblasti vymezovány na základě různých parametrů, jakými jsou například počet obyvatel nebo hustota zalidnění, případně jejich kombinace, charakter, hustota zástavby a architektonický ráz obce, podíl přírodních a zastavěných ploch v celkové rozloze obce atd.

Vymezení venkova v národních dokumentech

Program rozvoje venkova konstatuje, že v současné době neexistuje jednoznačně přijaté vymezení venkovského prostoru. Pro vhodnou identifikaci se užívá nižší jednotky, tedy malé subregionální jednotky (při počtu cca 1 000 - 3 000 obyvatel).

Pomocí těchto jednotek lze vylišit souvislejší území tří typů (ČSÚ, 2008):

1. **Příměstský venkov** - venkovské obce v rámci městských aglomerací, resp. úzce vymezených urbanizovaných území (s více než 50 000 obyvateli)
2. **Odlehlý venkov** - zahrnuje zejména tzv. periferní území, tj. území s nepříznivými sociálně ekonomickými charakteristikami obyvatelstva a osídlení
3. **Mezilehlý prostor** - zahrnující zbývající území ČR

V rámci ČR je vymezení venkova pro účely porovnání jednotlivých krajů a popsání základních vývojových tendencí na venkově provedeno pomocí následující definice:

Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 2 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 150 obyvatel/km², pokud nejsou sídlem alespoň správního obvodu obce s rozšířenou působností" (ČSÚ, 2008).

Vymezení prostoru venkova z hlediska potenciálu rozvoje

Toto vymezení se zakládá na tvrzení, že venkovský prostor v Česku není homogenní, a lze tak vylišit několik základních typů venkova dle potenciálu jeho rozvoje. Výběr sledovaných ukazatelů byl autory proveden tak, aby reprezentoval významné sociálně-ekonomické jevy, procesy a faktory, které jsou pro český venkov charakteristické a ovlivňují rozvoj venkovských obcí (Perlín a kol., 2010). Na základě těchto ukazatelů bylo vylišeno celkem 8 typů venkovského prostoru:

1. Rozvojový venkov
2. Nerozvojový sousedský venkov
3. Moravské periferie
4. Vybavený moravský venkov
5. Problémový rekreační venkov
6. Intenzivní rekreační oblasti
7. Strukturálně postižený průmyslový venkov
8. Neprofilovaný venkov

Jiné vybrané definice venkova

Jiné definice pojmu venkov manifestují představy, které v nás pojem venkov vyvolává. Občanskou dimenzi pojmu venkov podtrhující vizuálně-estetické pojetí nabízí Mareček (2005, str. 11):

"Venkov – to jsou lány polí, louky, sady, chmelnice a vinice, protkané silnicemi a polními cestami, to jsou potoky, řeky a rybníky, obrostlé stromovím, to jsou lesy, hájky, a aleje, to jsou vesnice a samoty a nízkými protáhlými domy a sedlovými střechami, často zdobené kostelíky jako korunou, hrady na kopcích, jako hrdá svědectví dávných dob, to jsou zemědělské stavby staré či novodobé, velké a malé, mosty a přehrady, pavoučí sítě moderních energovodů. V tom všem je obsažena lidská práce generací a jejich život. Venkov – to je také prostor, ve kterém zůstává mnohé nedořešeno, mnohé si žádá úpravy či ochrany, a to je úkol pro nás, pro současnost a budoucnost"

Venkov definuje také Baše (2006) který uvádí velice jednoduchou definici venkovského prostoru a to, že venkovský prostor je volná krajina doplněná původním venkovským osídlením.

Stejně tak k venkovu přistupuje i Perlín (1999), který předkládá podobnou definici venkova, kdy jej považuje za prostor, který zahrnuje jak krajinu, tak venkovská sídla.

Spolu se sociálním kontextem chápe venkov Cloke et al. (2006), který jej považuje za oblasti, ve kterých dochází k značnému využívání půdy, obsahující drobné, neuspořádané osídlení navozující pocit soudržnosti a identity zde žijícího společenství.

3.2 Venkovské sídlo

Bašeho i Perlínova definice napovídá o přítomnosti sídel ve venkovském prostoru. Je zřejmé, že venkovská sídla budou mít jiné parametry a charakter, ve srovnání se sídly městskými, nebo alespoň – v minulosti měla.

Asquith a Vellinga (2006) uvádí, že venkovská sídla jsou multifunkční a komplexní. Musela se přizpůsobovat vnějším nepříznivým vlivům a mohou tak zastávat úlohu edukativní pro současnou tvorbu. Dle Marečka (2005) jsou venkovská sídla charakterizována úzkou spojitostí s vnějším krajinným prostředím, převahou nízkopodlažní zástavby, bohatstvím půdorysných typů, velkou plochou intravilánu s výrazným zastoupením zahrad. Tradiční

architektonický výraz lidových staveb se projevuje v krajinné scéně a mění se podle různosti specifických regionů ovlivněných kulturními vlivy v rámci České republiky i v rámci Evropy (Vorel a kol., 2011). Podoba lidové architektury venkovských sídel navazuje na kontinuální vývoj stavitelství již od neolitu. Pro odrazovou, vypovídající formu uspořádání a formy staveb, se dívejme na období kolem roku 1820, kdy se začalo selské baroko.

Podobu statku a jeho okolí přibližně z tohoto období dokumentuje Sýkora (2009) – byl to dvůr obestavěný ze 2 - 4 stran, s hnojištěm uprostřed. Ovocný sad se rozkládal zpravidla za stodolou a u rozptýlenější zástavby i vedle staveb. Na dvorech je zachováván velký manipulační prostor. Během 19. století krystalizují, opět pomyslně následkem vinutí po historické niti, typicky krajové domy – např. pojizerkský dům, středočeský dům, turnovský dům apod., které vtiskují regionům typickou rázovitost.

Lidová architektura Turnovska, tedy oblasti, které je věnována praktická část této práce, je považována za jeden z nejvyspělejších projevů roubeného stavitelství v česky mluvících regionech Čech (Pešta, 2011). Nachází se zde velké roubené patrové domy (viz. obr. č. 1) doplněné místy hospodářskými budovami (sýpky s roubenými patry, stodoly a kolny) a hojně zastoupená roubená zástavba (Pešta, 2011).

O tom, jakou roli hrají venkovská sídla ve scéně krajinného rázu, hovoří Vorel a kol. (2011), který uvádí, že pro kulturní dimenzi identity je podstatná stavební činnost v krajině. Ta zahrnuje kromě dominantních staveb i typickou strukturu osídlení, vzájemnou polohu a vzdálenost vesnic a strukturu jednotlivých venkovských sídel.

Vnímání nuance mezi jednotlivými rázy sídel a jejich krajinným kontextem je klíčové při pochopení a zachycení identity jednotlivých oblastí.

Obrázek 1: Lidová architektura Turnovska – roubený patrový dům s tzv. českou podstávkou a klenutou bránou (Pešta, 2011).

3.3 Historický vývoj venkova v kontextu krajiny

Pro úspěšný vývoj vesnice je nejen důležité vycházet z jejího současného stavu, ale následovat dlouhodobý vývoj a ustálené zvláštní zvyklosti určitého kraje (Štěpánek a Mareček, 1958). Vývoj vesnice je kontinuální, podléhající jak geografickým podmínkám, tak politicko – sociálnímu zřízení, což demonstruje následující přehled historického vývoje venkovského prostoru. Historický přehled je popsán od doby neolitu po 50. léta 20.stol.

Vesnice se vyskytuje v historii národů až v době, kdy obyvatelstvo dospělo k určitému "vzdělání půdy", v době, kdy se hlavním zaměstnáním obyvatel stává zemědělská výroba, tedy přibližně 3. tisíce let př. n. l.(Štěpánek a Mareček, 1958). Sýkora (2009) datuje vznik prvních osídlení na našem území do mladší doby kamenné. První vesnice u nás vznikají v oblasti Polabí a Poohří (Baše, 2006). Jako typ osídlení se na našem území vyskytují osady a rodové osady (Štěpánek a Mareček, 1958).

Kolem 5. - 6. století přicházejí Slované a zakládají rodové vsi a hradiště (Sýkora, 2009). Půdorysným tvarem nejstarších obcí jsou návěsí vsi, ulicovky a návěsí ulicovky s volným zastavěním (Štěpánek a Mareček, 1958). Domy jsou kladeny štítem do návsi (Sýkora, 2009).

V této době se přechází na trojhonné hospodaření, což vizuálně ovlivnilo vzhled krajiny, kdy se polnosti rozšiřují na úkor hvozdů (Štěpánek a Mareček, 1958). Později vzniká raně středověká vesnice vázaná na feudální sídlo (Sýkora, 2009).

Ve 13. století se odehrává období kolonizace a vznikají nová schémata obcí a pluzin, jako lánová ves (německá kolonizace) nebo návěsí ves. Ta má pravidelnou obdélnou návěs obkrouženou domy. Ty jsou pravidelně orientovány k ulici, cestě nebo veřejnému prostoru, a to obvykle štítovou stěnou obytné části (Lokoč a Lokočová, 2010). Za domem pokračují lány pozemků ve sledu zahrada – pole (úhor), louka a les (Sýkora, 2009). Výsledkem středověké kolonizace byla síť sídel vzdálených od sebe v průměru 2,5 km (Lokoč a Lokočová, 2010).

Nová výstavba v 15. století byla situována i podél cest, byly zastavovány návsi, vznikaly samoty nebo malé vsinky (Štěpánek a Mareček, 1958). Převažuje trojhonná soustava hospodaření. V době husitství bylo válkami zničeno mnoho vesnic, které jsou postupně obnovovány; dochází také ke scelování pozemků a zakládání velkostatků a zemědělských dvorů (Sýkora, 2009).

Další vývoj vesnic pozastavila třicetiletá válka, která za sebou zanechává zničené vsi, jejichž obnova je velice pozvolná. Sedláci, pod povinností roboty, opouštějí své statky

a pracují na panských velkostatkách. Důsledkem raabizace pak vznikají během 18. století četné nové vesnice buď přestavbou dvora, nebo stavbou nových obcí, které navazují na tradiční půdorysné tvary starších sídel (Štěpánek a Mareček, 1958). Vládnoucí šlechta se podílí na změnách v krajině; vznikají bažantnice, aleje, rybníky, obory a panská sídla a dvory. Chudší vrstvy osidlují i méně vhodné pozice v krajině a vznikají osamocené dvorce a samoty (Sýkora, 2009). Projevuje se lidové krajinářství ve formě terasovitých políček, zídek, vynesných balvanů, doprovodu zeleně podél polních cest a drobné lidové stavby provázené zelení (Štěpánek a Mareček, 1958).

Během 18. století dochází k oslabování feudálního řádu, je zrušena robota a ustanovena možnost disponovat s vlastním majetkem. Tím dochází k přestrukturování venkova, neboť jsou značné úbytky v počtu obyvatel žijících na venkově, kteří se nyní stěhují do měst (Štěpánek a Mareček, 1958). Přechází se z trojpolního systému na způsob střídavý, čímž mizí větší plochy pastvin a luk, ale také rybníky a lesy (Štěpánek a Mareček, 1958), které, když jsou zakládány nové, jsou složeny zejména z monokulturních porostů smrků a borovic (Sýkora, 2009). Jsou káceny staré aleje lip a dubů a nahrazovány často nevhodnými ovocnými výsadbami (Štěpánek a Mareček, 1958) i okrasnými stromy (Sýkora, 2009).

V období baroka vznikají velkolepé krajinné kompozice ve spojení s účelovou výstavbou (Sýkora, 2009). V 19. století roste počet staveb na venkově a zvyšuje se potřeba po větším hospodářském využití venkova. Vznikají typické formy vesnic (více viz kapitola "Půdorysné typy obcí a jejich klasifikace"). Později se velice rozvíjí lidové stavitelství na venkově, vznikají typické domy (turnovský apod.).

Na přelomu 19. a 20. století většinu rozlohy krajiny zaujímá zemědělství, krajina je však roztržštěna do množství parcel (Sýkora, 2009). Události během 2. sv. války neponičily strukturu vesnic, vyjma oblastí Sudet, kde došlo ke zpuštění a opuštění řady vesnic. Došlo ke ztrátě kontinuity v obhospodařování krajiny (Sýkora, 2009). Po změně společenského zřízení v roce 1948 došlo ke změnám v prostoru vesnic – ubylo množství menších sídel, došlo ke kolektivizaci zemědělství, došlo ke zrušení soukromého vlastnictví půdy (Sýkora, 2009), mění se vztahy v krajině, poměry a měřítko půdních celků vůči reliéfu terénu nebo siluetě obcí, z krajiny vytrácí šachovnicová mozaika drobných políček, stejně jako úvozy a cesty (Štěpánek a Mareček, 1958). Rostou stavby zemědělské výroby (Sýkora, 2009). Na vesnici proniká periferní městská architektura, mizí tradiční místní stavební materiály a svéráz dříve charakteristicky vyhraněných území (Štěpánek a Mareček, 1958). Dochází k výsadbě velkého množství ovocných a rychle rostoucích dřevin, pozemky jsou meliorovány a jsou zaváděny cizí odrůdy rostlin.

3.4 Vývoj návěsního prostoru

Protože obytná stavení jsou často v přímé vazbě na veřejný návěsní prostor (pokud se nejedná o periferní okraje obce nebo samoty s absencí návěsního prostoru), věnuji krátkou kapitolu hrubému načrtnutí vývoje návěsního prostoru.

Prostor návsi již za Slovanů vyjadřuje cit pro kolektivní život (Sýkora, 2009), kdy byl využíván zejména jako shromaždiště, tržiště apod. – ale to pouze ve vsích zvláštního významu (Löw a Zimová, 2009). Jak udává Löw a Zimová (2009), tak náves nevznikala jako reprezentační prostor, ale jako hospodářský prostor pro kooperaci vesničanů- byl zde vyháněn dobytek na pastvu stejně jako drobná vodní drůbež, odehrávaly se zde také opravy obydlí. Také Mareček (2005) shrnuje funkce návsi jako hospodářsko – provozní.

Během 16. století dochází často vlivem rozšiřování vesnic k zastavování vnitřního prostoru návsi tzv. chalupníky – to bylo umožněno proto, že neměli takové hospodářské vybavení jako statkáři (Sýkora, 2009). Také Škabrada (1999) uvádí, že mnohé vesnice ztratily velkorysý návěsní prostor, jiné si jej naopak udrželi umístováním nových staveb jinde, zejména na okraji vesnic u cest.

Součástí návsi byl z hospodářských důvodů rybníček. Zde se plavil dobytek a chovala vodní drůbež. Rybníček měl i důvody protipožární (Mareček, 2005). Okolí návsi vždy zaujímaly statky původních nejzámožnějších sedláků (Löw a Zimová, 2009). K významným budovám, které se na návších vyskytovaly, se řadí například kostel s farou, který zde zaujímal své místo již od středověku. Během 19. století zde přibývaly klasicistní školy nebo správní budovy, také pak obytná zástavba vesnické chudiny (Löw a Zimová, 2009). Náves i hlavní ulice tvořily vždy jednotné urbanistické prostory.

Zeleň na návsi zdůrazňovala návěsní artefakty zejména ve formě doprovodných stromů, souměrných skupin, obrysových řad nebo drobnými oplocenými předzahrádkami (Mareček, 2005). Okolí návsi lemovala soustava předzahrádek, stromy u vjezdu a lavičky u vstupu (Mareček, 2005).

Později s přerodem nových společenských poměrů zanikla funkce návsi jako hospodářského prostoru a převážila funkce okrasná.

3.5 Půdorysné typy obcí a jejich klasifikace

Zeleň venkovských sídel úzce souvisí s jejím půdorysným tvarem – jedná se významný historický proces, jehož znalost do značné míry ovlivňuje chápání tohoto prostoru.

Štěpánek a Mareček (1958) klasifikují tyto sídelní útvary na skupiny:

Sídelní útvary rozptýleného půdorysu, se scelenou pozemkovou držbou

- a) Samoty – jedná se o nejprostší sídelní útvar, který je tvořen buď samotnými budovami, nebo skupinou budov
- b) Dvory – jsou to větší hospodářské útvary sdružující kromě hospodářských budov i domky pro dělníky. Plužina je dělena na velké dvorcové úseky.
- c) Dvorcová ves – vznikla spojením osamělých dvorců
- d) Rozptýlené vsi – mají půdorysné schéma podobné vsím dvorcovým, ale vznikly na jiných společenských a hospodářských základech – totiž jako dělnické osady. Pozemková držba je zde minimální.
- e) Vísky – jsou jedny z nejstarších sídelních útvarů vzniklých postupným růstem samot, s uceleným společenským charakterem. Vísky nemají na rozdíl od vesnic společenské vybavení.

Sídelní útvary soustředěného půdorysu

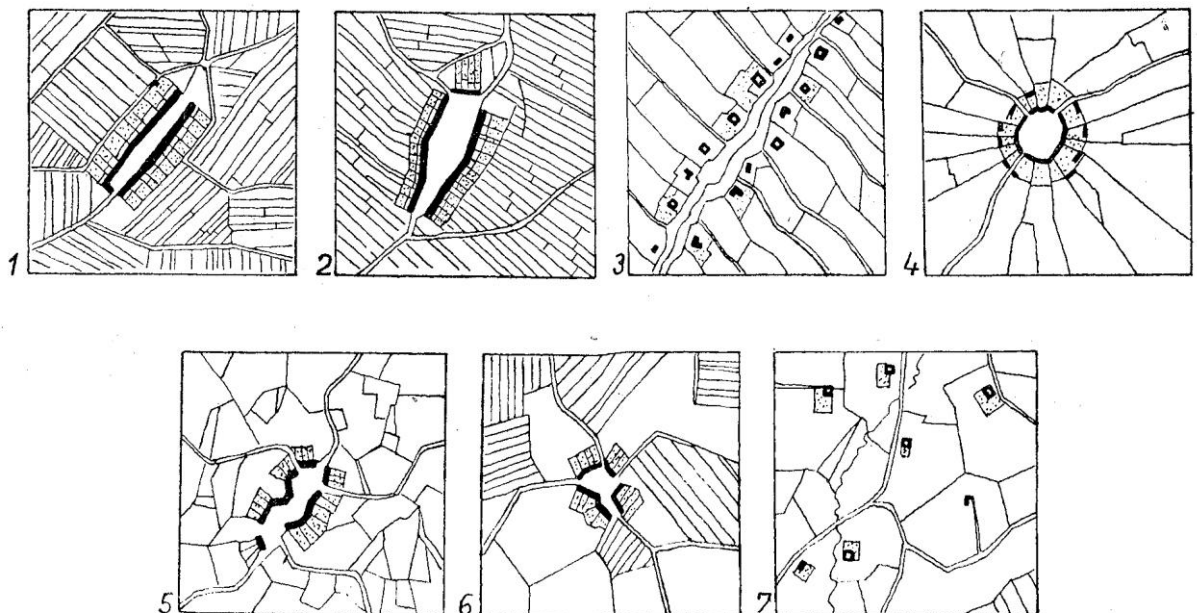
- a) Vsi hromadné – vyznačují se neplánovitým řazením domů a pozemků nestejných forem a vyskytují ve starých sídelních oblastech
- b) Dlouhé vsi hromadné – mají zpravidla podlouhlý tvar následkem přizpůsobení svahovitému terénu
- c) Vsi řádkové - Vznikají jako podélné útvary podél cest, vodního toku, svahu, rybníku apod.
- d) Vsi silniční – vystihuje je dokonalé lineárně soustředěné zastavění souvislé stavební fronty
- e) Vsi uliční – ty se od silnicových vsí liší tím, že cesta která je centrotvorným prvkem není dálková a má vyloženě místní význam

- f) Vsi lánové – mají zachovalý lineární charakter, nicméně je charakterizuje rozvolněnost sídliště. Vsi lánové mají podtyp "lánové vsi řadové" a "krátké vsi lánové"
- g) Vsi návěsí – jádro sídla je tvořeno návší, jsou nejdokonalejší formou soustředěných sídel

Ukázky typických forem vesnic 19. století, ke kterým se dopracoval dlouhodobý historický vývoj osidlování venkova, zobrazuje Sýkora na obr. č. 3. (2009). Další způsob klasifikace řešil například Černý nebo Máčel (viz obr. 2).

Na půdorysný typ sídel se vázaly i plužiny, které definovaly tvarosloví pozemků jejich vlastníků. Plužina, jejíž uspořádání bylo platné od středověku až po období kolektivizace, vyměřuje ornou půdu, má pro sídelní krajinu zásadní význam, je základním hospodářským předpokladem existence osady a ve vztahu člověka k domovu rovněž důležitým prostorovým a duchovním pojátkem (Lokoč a Lokočová, 2010, str. 30).

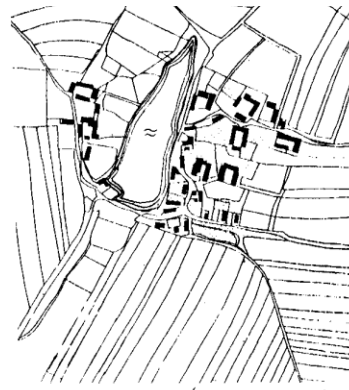
Z hlediska pochopení půdorysného uspořádání zahrad je nutné pochopit a definovat půdorysný typ obce, ve které se daná zahrada nachází.

Obrázek 2: Formy plužin dle O. Máčela (1955); 1: plužina traťová, 2. Plužina délková, 3. a 4. Plužina záhumenicová, 5. Úseky, 6. Dělené úseky, 7. Zcelené úseky

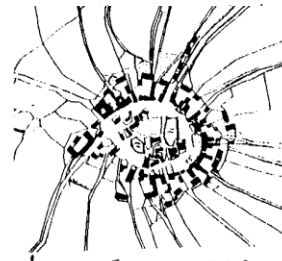
a - NÁVESNÍ TYP S ČOKROVITOU NÁVEŠÍ
S KOSTELEM A DOSTAVBOU UPROSTŘED

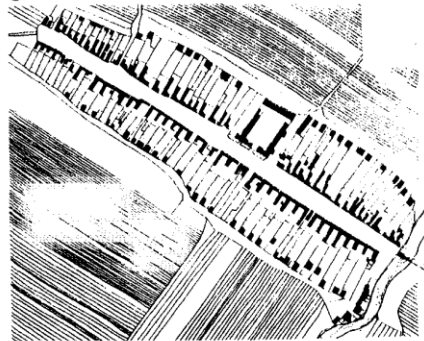
b - VES Z ROZPTYLENÝCH DVORCŮ

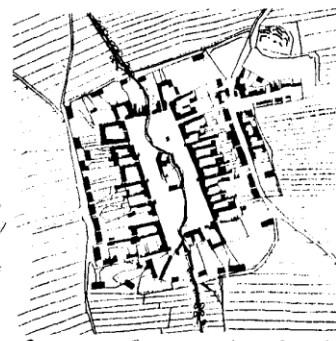
c - MALÁ OKROUHLIČE

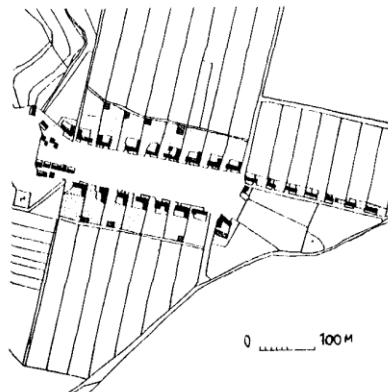
d - VELKÁ OKROUHLIČE SE
ZASTAVĚNOU NÁVEŠÍ

e - ŠIROKÁ ULIČOVKA S PANSKÝM DVŮREM UPROSTŘED

f - NÁVESNÍ TYP S PARALELNÍMI ULICÍ
A PROTĚKAJÍCÍM POTOCEM

g - PRAVIDELNÝ NÁVESNÍ TYP S DOSTAVBOU
A PRAVIDELNÝM ROZDĚLENÍM POZEMKŮ

h - LÁNOVÁ ROZPTVĚNÁ VES
PODEĽ SILNICE A POTOKA

Obrázek 3: Urbanistické formy vesnic 19. Století dle Sýkory (2009)

4 Zeleň venkovských sídel

4.1 Charakteristika venkovské zeleně

Zeleň venkovských sídel nabývala pro ni příznačných forem a nesla typické znaky a charakteristiky. Městská zeleň, na rozdíl od zeleně venkova, byla ovlivňována různými zahradními slohy a podléhala, stejně jako města samotná, vlastním vztahům a zákonitostem. Zeleň venkova naopak vystihuje tradovaná typičnost, přirozenost a úzký vztah k okolní krajině a hospodářská účelovost (Štěpánek a Mareček, 1958). Ta se v různé kvalitě opakovala a tradovala napříč naší zemí (Mareček, 1986), což mezi sebou vylišovala různé regiony.

Zeleň ve venkovských sídlech byla postavena na potřebách místních obyvatel, tradicích a zvyklostech. Dřeviny bez užitkových vlastností se na vsi prakticky nevyskytovaly (Löw a Zimová, 2009). V typický charakteristický znak se vyvinuly jen ty formy zeleně, které se osvědčily z hlediska užitečnosti a které se všeobecně líbily. Formy zkrášlení proto vycházejí především z účelnosti – vyvíjely se podle místních přírodních podmínek a národní tradice. Baroš a kol. (2014, str. 3) uvádějí, že "Specifikum venkovské zeleně tkví především v návaznosti na územní strukturu, v provázanosti sídelní zeleně s okolní krajinou a v její úzké vazbě na život venkovských obyvatel." Jak uvádí Mareček ve své dřívější publikaci (Štěpánek a Mareček, 1958, str. 115), tak "Zeleň (venkova) tvoří po staletí své hluboce účelové, ale i výtvarné poslání, navazuje na půdorysný tvar obce i způsob zastavění jednotlivých usedlostí, a proto se ustálilo její rozmístění i druhové zastoupení v určitých prostorech a stalo se pro ně pak v různých krajinách svérázným a typickým."

Zvykovost se projevovala podle Marečka (1986) ve dvojitým smyslu – jednak při používání jednoho druhu dřeviny k určité funkci a dále v tradovaném prostorovém rozmístění zeleně. Panovala tedy jednota v užívání určitého druhu dřeviny, její funkce a prostorového začlenění do kontextu venkovského prostoru (Mareček, 1986).

Mezi typické prvky zeleně na venkově patří například ovocné stromy za humny, vysoká zeleň u vjezdů do stavení či typická zeleň předzahradek apod. (Štěpánek a Mareček, 1958).

Mareček (2005, str. 159) zdůrazňuje některé principy, které jsou na vesnici dochované a kterými se venkovská zeleň vyznačuje. Na tyto charakteristiky je dobré při tvorbě venkovské zeleně navazovat:

1. Bohatost vesnické zeleně – ta je tvořena plošnou rozlehlostí zahrad a typickou střední výškou ovocných výsadeb ve formě vysokokmenů
2. Návaznost na ovocnářskou tradici – může se projevit formou záchrany starých krajových odrůd nebo užitím sortimentu okrasných dřevin

Přirozená různost krajů na našem území, tradované názory a zvyklost lidí a také rozdílné reakce na vnější vlivy jsou důsledkem svérázu jednotlivých venkovských oblastí (Štěpánek a Mareček, 1958). I v tomto smyslu hrál svou roli přístup ke tvorbě zeleně, který se v prostoru venkov uplatňoval, a který nese označení "lidové krajinářství".

Lidové krajinářství

Lidové krajinářství má velký význam v procesu krajinářské tvorby, která má, podle Marečka (2005) vystavět identitu současných venkovských zahrad. Lidové krajinářství Mareček (2005, str. 47) popisuje jako: "Souhrn činností utvářejících venkovskou krajinu zejména vesnickými obyvateli v určitých geografických, hospodářských a sociálně – kulturních podmínkách, které odpovídaly daným potřebám, názorům a tradici." Lidové krajinářství má vysokou hodnotu územní paměti krajiny, tedy i její identity (Mareček, 2005). Zeleň lidového krajinářství vynikala spíše než monumentalitou, svou četností, všudypřítomností a proměnlivostí forem.

Iniciativy, vkus a potřeba obyvatel z různých oblastí dala vzniknout pestré škále prvků. Podle Štěpánka a Marečka (1958, str. 6) tím vznikala "Půvabná pestrost naší vlasti, svérázná krajinná krása jednotlivých oblastí, kouzelný charakteristický půvab domova, jenž byl nejvýznačnější inspirací našich předních umělců všech oborů. I v každém z nás je k němu zakořeněna hluboká láska."

Mezi konkrétní projevy lidového krajinářství řadí Mareček (2000) hraniční stromy, tzv. mezováky, uplatňování solitérních stromů před budovami, na dvorech či skupiny stromů ve funkci závětrí. Z hlediska estetické kompozice se lidové krajinářství projevovalo formou souměrných kompozic stromů a staveb, zdůrazňováním významných staveb a prostorů vysokými stromy (např. vjezd do stavení), nebo systémem předzahrádek (Mareček, 2000).

Stejně tak opakování určitého prvku je projevem lidového krajinářství a má významnou úlohu ve sjednocení prostoru. Účinnými formami zeleně byl systém alejí, drobných ovocných sadů či vinogradů a seskupení určitých druhů dřeviny typických pro daný kraj (Mareček, 2005). Lidové krajinářství se neprojevovalo izolovaně, ale v jakémsi celoobecním systému (Mareček, 2000), což opět napovídá vylišování jednotlivých regionů mezi sebou.

4.2 Prostorové vztahy zeleně v rámci obce

Jak již bylo řečeno, prostorové i funkční řešení zeleně venkovských sídel vždy reflektovalo půdorysný typ vesnice a uspořádání navazující plužiny (Baroš a kol., 2014). Vesnice a zelené plochy, které sídla obklopují a prostupují jimi, tvořily od nepaměti jednotu danou historickým vývojem osídlení (Jelínková a kol., 1978).

Mareček (1986) uvádí, že se zvykovost projevuje i v situování zahrad v rámci obce. Tradičně bývaly zahrady umístěny buď mezi dvorem a stodolou, nebo za stodolou, přičemž na území obce se dodržovala pouze jedna tato poloha (Mareček, 1986).

Je zjevné, že vzájemné vztahy zahrad v rámci sídla vytváří celkový obraz sídla. Tyto dílčí prostorové formace Mareček (2005, str. 49) rozeznává v rámci sídelní zeleně jako sestavy:

- a) **Sestava vzniklá prostým kladením dílčích prvků zeleně vedle sebe** – například prstenec zeleně kolem obce, který vzniká na základě dodržování prostorových zvyklostí (zahrada za stodolou, nebo zahrada mezi stodolou a dvorem, druhově pestrá ovocná alej, pruh předzahrádek apod.)
- b) **Sestava vytvořená v rámci určitého funkčního souboru staveb** – např. usedlosti. Např. ve středních nebo jižních Čechách lze rozeznat tyto zvykově tradované útvary zeleně: předzahrádka s lavičkou, strom u vjezdu nebo před štítem stavení, stromy na nádvoří (sloužící jako přístřešek nebo protipožární clona), ovocná zahrada apod.
- c) **Sestava celosídelního charakteru jako kombinace předešlých nebo jako celoobecní záměr** – např. alej

Tyto sestavy tvoří určitý přechod obce do krajiny. Plynulý vztah přechodu obce do krajiny je tvořen jednak souladným měřítkem siluety obce a také sortimentem rostlin, který se opakuje v podobnosti tvaru, velikosti, barevnosti a textuře ovocných stromů v zahradách a sadech (Mareček, 2005).

Mareček (2005) uvádí, že tradičně bezprostřední vztah venkovských sídel ke krajinnému prostředí je v současné chvíli neuspokojivý. Přechod sídla do krajiny je často realizován výstavbou rodinných domů bez "zeleného" přechodu do krajiny a mizí tak jeden ze základních rysů značné části vesnic – tradiční vnější obvodní pás zahrad, kterým sídlo přecházelo do krajinného prostředí (Mareček, 2005). Machovec (1978) také reflektuje změny ve složení vegetace ve venkovském prostoru. Podle něj došlo k vymizení většiny doprovodných porostů nížinných oblastí, které byly tvořeny ovocnými sady, ojedinělými ovocnými stromy a výsadbami podél cest a rozcestí. Tato zeleň umožňovala vizuální návaznost na prostor záhumenních zahrad, ve kterých byly právě sady přítomné. Souček (1978) dále mezi změny ve formě vegetace řadí například celkové snižování výšky zeleně v intravilánech vesnic, a to zejména v důsledku vysazování nízkých tvarů ovocných dřevin.

Jakým způsobem je možné napojit krajinu na sídlo, definuje Mareček (2005) takto:

- a) prostorové pokračování zeleně v intravilánu za hranici sídla
- b) opakování analogických forem sídelní zeleně do krajinného prostředí (např. kdysi velkoprostorově se uplatňující ovocné sady)
- c) opakování měřítka, textury, struktury a velikosti ploch a užitých dřevin v sídle v krajinné kompozici

5 Venkovská zahrada

5.1 Pojem venkovská zahrada

Pojem zahrada nabývá v dnešní době jiného významu, než kdysi. Ve středověku byl za domácí zahradu považován oddělený prostor ve statku nebo hospodářství (Hunt, 1993). Slovo zahrada (anglicky garden) pochází z latinského *gardinium*, ze skandinávského kořene *garth* a znamená "malý kousek uzavřené půdy, obvykle umístěné u domu nebo jiné budovy, užívaný jako dvorek, zahrada nebo padok." (Crumley, 2000). Zahrada, jako něco uzavřeného, odděleného od okolního světa, je archetypálním vzorem napříč civilizacemi různých kontinentů; známá vyobrazení ukazují ohrazené egyptské zahrady, ale zdi oplocené pozemky znají i zahrady čínské, kde zdi působí i jako prvek estetický (Knapp, 1992).

Zahradnický slovník naučný definuje zahradu jako uměle vytvořený útvar zeleně, který má dva základní směry využití – a to hospodářský a sociální (Mareček, 2001). Crumley (2000) chápe venkovskou zahradu jako "zahradu domácí" - se směsí zeleniny, ovocných stromů, a dalších elementů, které jsou potřebné pro domácnost. Venkovská zahrada je zahrada, která nevznikla za pomoci mocné intervence bohatého mecenáše nebo z ruky slavného architekta. Je také místem, kde estetika nikdy nehrála výsadní postavení (Hunt, 1993). Toto platí i o původních zahradách jiných kultur, např. Turecka, kde byl prostor původních zahrad "žitým prostorem", kterému nediktovala pravidla architektonické ztvárnění (Evyapan, 1925).

V této práci je pojem zahrada užíván ve smyslu, jak jej známe dnes – tedy celý pozemek náležící k obytné budově. I v tomto smyslu je potřebné na problematiku nahlížet, protože zahrady v dnešním slova smyslu obsahují mnohem více souborů, než jen "zahrady" v dřívějších letech. To, co je v práci označeno jako zahrada, je tedy pozemek, který dříve obsahoval předzahrádku, provozní dvůr, selskou (užitkovou) zahradu, záhumenek apod. Pojem zahrada se dříve užíval pro malou část pozemku náležícímu ke stavení, na kterém byly pěstovány hospodářské plodiny.

Venkovskými zahradami byly i zahrady se speciálními funkcemi nebo náležící k účelovým stavením – existují tak zahrady kostelů a hřbitovů, farní zahrady, zahrady starých kováren, mlýnů nebo hospod. Tato práce se zaměřuje na zahrady náležící k obytným budovám, ať se již jedná o chalupy nebo statky.

Mareček (1986) uvádí, že zahrady jsou největším útvarem zeleně ve venkovských sídlech a mají ve všech typech venkovských sídel rozhodující zastoupení. Běžně zaujímají 50-70% plochy intravilánu obce (Mareček, 2005). Nejsou významné jen z hlediska výměry ale také

prostorové soustřednosti, kdy jejich seskupení vytváří mikroklimaticky, hygienicky a výtvarně útvar účinné kompaktní zeleně.

Zeleň venkovských zahrad je v řadě obcí rozhodující a často jedinou kategorií (Mareček, 1986).

Význam venkovských zahrad je třeba posuzovat nejen z hlediska jejich vztahu k budovám, k nimž náleží, ale také v kontextu sídla jako celku (Mareček, 1986). Venkovské zahrady nesou tradici, vnášejí usilovně vydobytou lidskou snahu do pomístních podmínek a reprezentují skutečný majetek domácnosti. Z širšího hlediska slouží venkovské zahrady jako rezervoár znalostí o přírodních vztazích a společenských potřebách (Crumley, 2000). Podle Hunta (1993) musí venkovská zahrada vždy být – v určitém pojetí – "přirozená a příznačná pro dílčí zemi nebo lokalitu". Jinými slovy - květiny, keře a stromy kvetoucí různě na různých místech a materiály v zahradách užívané, mají vypovídat něco o propojení s daným místem.

5.2 Proporce venkovské zahrady

Mareček (1978) uvádí, že jedním z typických znaků venkovských zahrad je jejich rozdílná velikost, přičemž při přestavbě sídel docházelo k zahušťování vnitřních prostor intravilánu a plochy zahrad byly rozčleněny na menší celky. Venkovské zahrady jsou spíše malých rozměrů, než monumentální (Hunt, 1993). Zatímco u rolnických usedlostí velikost zahrady dosahovala velikosti kolem 1 ha, u domkářské zahuštěné zástavby centrální nebo okrajové části obce zahrady buď zcela chybějí, nebo je jejich rozloha minimální (Mareček, 1986).

Velikost zahrad se v průběhu doby zvětšila směrem dovnitř v důsledku využití nádvoří zemědělských usedlostí, které přejalo obytnou funkci a zahrady se tak dostaly do tohoto jádra obydlí.

V porovnání k zahradám bývalých usedlostí, bývají zahrady novější zástavby rodinných domů prostorově menší a parcely rovnoměrnější (Mareček, 1986). To potvrzuje i Souček (1978), který tvrdí, že v rámci reparcelace se často podstatně snižuje plošná výměra venkovských zahrad.

Z hlediska tvaru je pro venkovskou zástavbu typická rostlost, která určuje nepravidelnost pozemků (Mareček, 1986). Jednotné hodnocení z hlediska tvaru pozemků lze tedy těžko vyvodit, vzhledem k rozdílnosti pozemků v rámci sídla i struktury sídel samotných.

5.3 Funkce a struktura venkovské zahrady v minulosti a dnes

Je zřejmé, že venkovská zahrada prochází dynamickým vývojem a její funkce a uspořádání v minulosti se liší od jejího využití současného. Venkovské zahrady podstupují neustálé změny, období rozkvětu a úpadku a (jak je tomu v současnosti), období absolutního předefinování (Hunt, 1993).

Funkční i prostorové změny jistě reflektují proměnu společnosti – jsou výsledkem tradice, místního klimatu a ekonomických a zemědělských vlivů (Hunt, 1993). Tato proměna, vývoj, je přirozený proces a nelze na podobu venkovských zahrad pohlížet jako na něco statického. Společenské změny iniciují změny prostorové, proto je vhodné nahlížet na oba tyto aspekty současně.

Primární funkce venkovské zahrady byla původně hospodářská (Baroš a kol., 2014) odvozená od praktických potřeb obyvatelstva na venkově, kromě jiného se zde však uplatňovalo mnoho symboliky a rodinných a společenských vztahů a událostí, které se zrcadlí v pohádkách, zvycích nebo lidových písních (Mareček, 2005, str. 162). Venkovská zahrada byla také téměř vždy doménou ženy (Hunt, 1993).

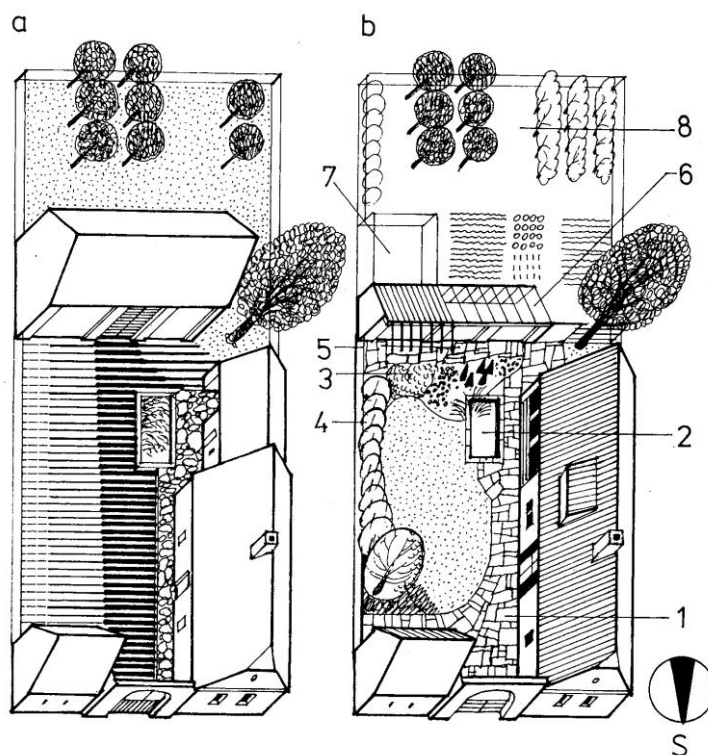
Podstatnou změnu v chápání venkovské zahrady podle Štěpánka a Marečka (1958) sehrála socializace zemědělské výroby, která podstatně změnila způsob života venkovských obyvatel. Při tomto přerodu se často zapomělo na "místní tradiční staletou lidovou kulturu", z jejíchž kořenů vyrůstala vrcholná umělecká díla. V období kolektivizace docházelo také k tendencím přiblížit venkov městu (Baše, 2006) a došlo k přestrukturování vesnického obyvatelstva, kdy mnoho lidí z vesnice odešlo a další podíl naopak na vesnice přišel, nesouce s sebou městský životní styl a názory. Podle Štěpánka a Marečka (1958) je však nevhodné zavádění městských prvků na vesnici neúčelné a ruší tradiční svéráz vesnice.

Mareček (2005) shledává, že společenské změny se odrážejí v nárůstu obytných a ekologických funkcí venkovských zahrad a postupné omezování jejich do této doby převažujícího hospodářského využití (viz. obrázek č. 4). Mareček (1986) konstatuje, že současný stav zeleně v zastavěných částech sídla odráží pozůstatek těchto již překonaných hospodářsko-společenských poměrů. Souček (1978) vnímá transformaci struktury venkovské zahrady jako základní změnu, která ale významně ovlivňuje celek (sídlo).

Mareček (1986) rozeznává současně čtyři základní funkce venkovské zeleně:

- a) Funkce hospodářská
- b) Mikroklimaticko-hygienická
- c) Obytná
- d) Estetická

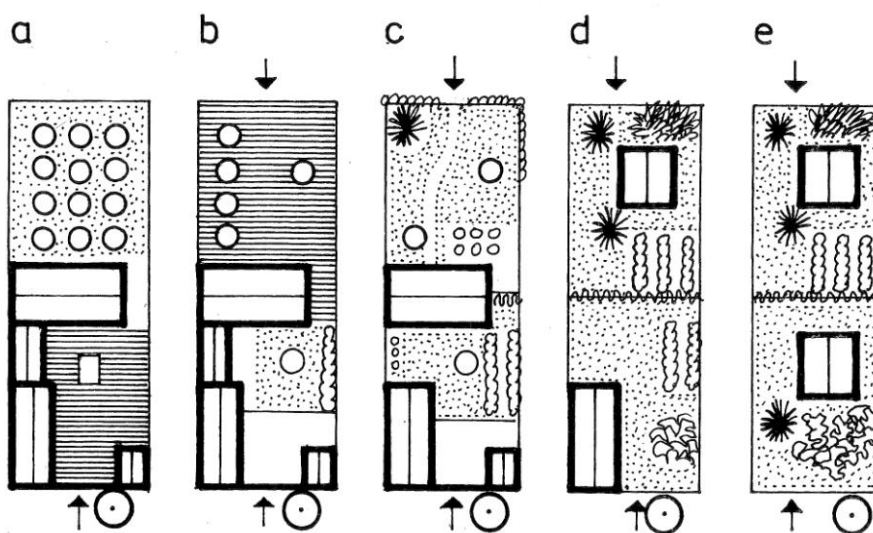
Oproti tomu, že se společnost vzhledem k venkovským zahradám vyvíjí spíše směrem k "obytnosti a rekreaci", jak je z Marečkova přehledu patrné, Mareček (1986) konstatuje, že kategorie hospodářské zeleně je pro venkovská sídla charakteristická a její začleňování do intravilánu obce má svůj výtvarný význam jako vyjádření určitého výrazu venkova. Mezi tyto prvky zeleně řadí např. ovocné sady, louky, pastviny a lesy. Významné je toto začleňování zejména u malých obcí, které mají zpravidla užší vztah k okolní krajině (Mareček, 1986).

Obrázek 4: Příklad rekultivace původní zemědělské usedlosti na obytnou zahradu; a) původní stav (různá intenzita šrafy ztvárňuje různou úroveň devastace půdy), b) návrh řešení. 1- dlážděná terasa, 2 – bazén z původního kamenného hnojiště, 3- květinové výsadby, 4 – dřeviny maskující sousední zástavbu, 5 – stinná pergola, 6 – skleník s pergolou, 7 – výběh pro domácí zvířata, 8 – hospodářská část zahrady (Mareček, 2005)

Přechod od funkce hospodářské k funkci estetické reflektuje zeleň i samotná struktura venkovské zahrady. Mareček (1986) zmiňuje, že vznikají hospodářské rezervy ve formě záhumenních zahrad, které byly využívány pro stavbu nových obydlí – viz obr. č. 5. Dochází ke zmenšování zahrad a také novým estetickým požadavkům, které vedou k přechodu na

méně vzrůstné druhy dřevin. Podle Marečka (1986) se oproti původním venkovským zahradám snížila výška zeleně ze 6 - 10 (i více) metrů na 3 - 4 metry. Díky této tendenci dochází k obnažování střech domů a celý profil obce tak vystupuje do prostoru, čímž se mění celkový výraz sídla jako celku. Změnu v přítomnosti stromů reflektuje i Štěpánek s Marečkem (1958), kteří konstatují, že ochranné stromové kolem usedlostí je v daleko větší míře odstraňováno v rovinných oblastech, zatímco v oblastech horských a zejména méně úrodných je stromová zachována v téměř původní podobě, tedy v počtu i průměrném stáří. Ochranné lesní stromy byly podle autora nahrazeny ve stromořadích a kolem usedlostí ovocnými stromy. Vysoké stromy u stavení byly odstraňovány proto, že jich už nebylo zapotřebí – domy potřebovaly ochranu jen v dobách, kdy byla jejich střecha kryta lehkou doškovou případně šindelovou krytinou, zatímco v dobách, kdy je užívána křehká krytina (hliněná taška apod.), mohou stromy její životnost spíše ohrozit pádem větve (Štěpánek a Mareček, 1958).

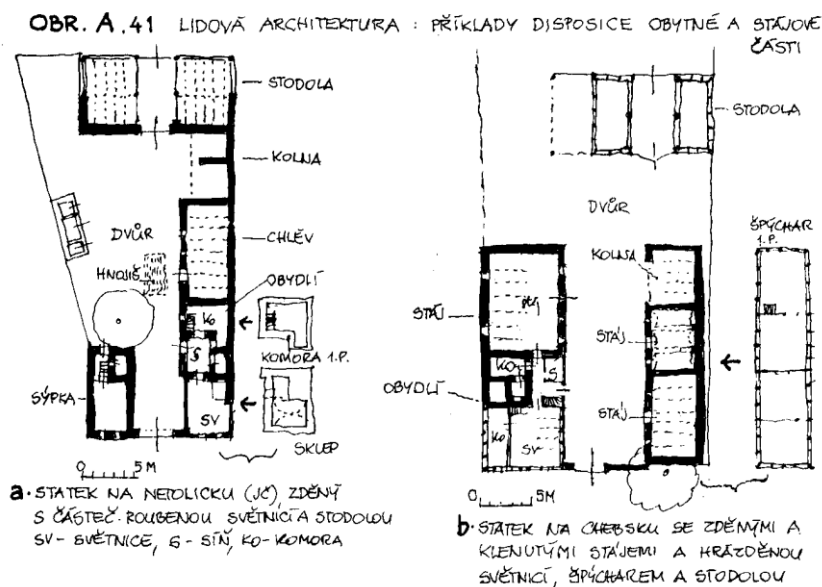
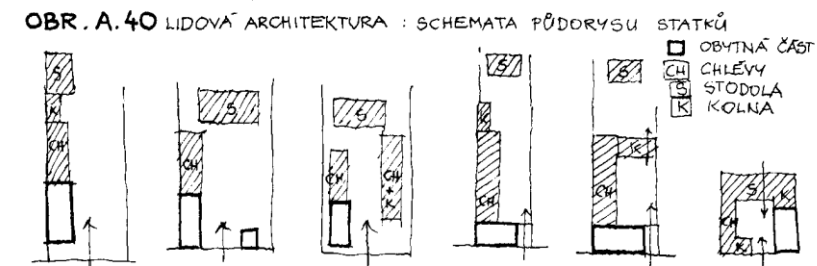

Obrázek 5: Schéma využití ploch v rámci hospodářské a sídelní jednotky s ohledem na uplatnění zahrady; a) původní stav – rozsáhlá plocha provozního dvora, prostorové oddělení obydlí a zahrady, b) využití stodol pro zemědělskou velkovýrobu během socializace venkova. Provozní dvory se měnily v zahrady, zahrady v provozní plochy, c) přechodné i trvale rekreační využití stodoly a záhumenní zahrady, d) asanace staré stodoly na rodinný dům, vznik nové zahrady, e) asanace starého obytného stavení a výstavba nového rodinného domu (Štěpánek a Mareček, 1958).

Změna venkovské zahrady souvisí úzce se změnou obydlí. Za nejzávažnější moment považuje Souček (1978) změnu funkce venkovského domu. Z funkce obytně výrobní, kterou obydlí původně zastávala, se využití přelévá do funkce obytné nebo rekreační. Tato změna se promítá podle autora do nového poslání zahrady venkovského domu. K zahradě se přičleňuje dvůr, který nabízí ideální podmínky pro zastávání obytně – rekreačních funkcí (jak demonstruje obr. č.4.)

5.4 Uspořádání zeleně ve venkovské zahradě obytného domu

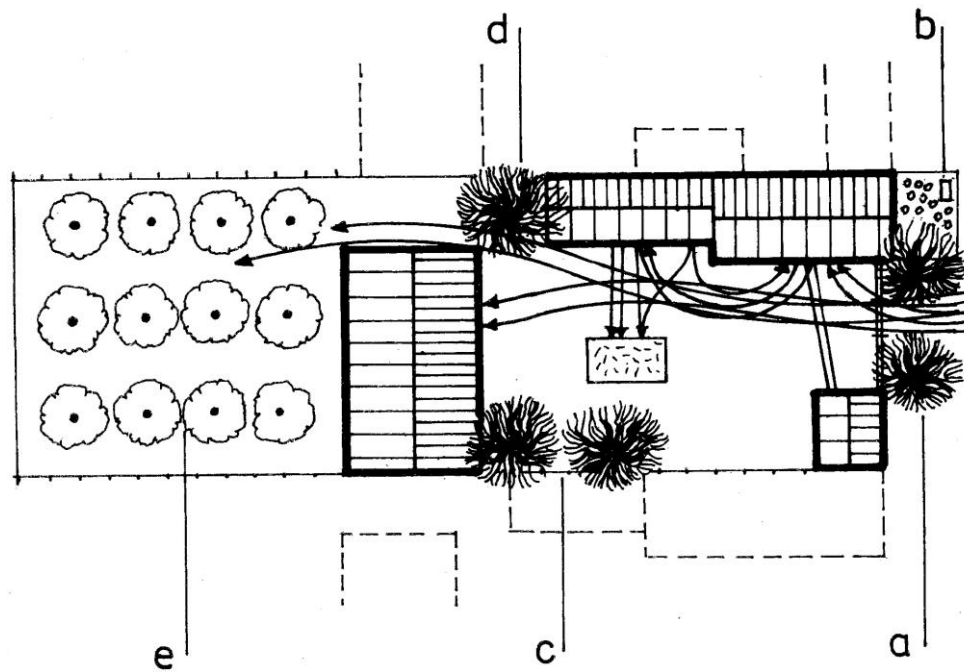
Venkovská zahrada je konstituována z celé řady dílčích částí, které nesly svůj účel a význam, také v závislosti na obytných a hospodářských budovách, z jejichž dispozic uspořádání zahrady vycházelo. Skici od Sýkory (2009) vyobrazují schémata půdorysu statků tzv. "lidové architektury", která se rozvíjela koncem 19. století a navazovala na tradici stavitelství z poloviny 18. století.

Obrázek 6: Schéma a skici statků z 2. pol. 19. století (Sýkora, 2009)

Právě dispozice chalup z tohoto období je dobře porovnatelné s historickými mapami císařských otisků stabilního katastru pořízených v letech 1824-1843 a map 3. vojenského mapování z let 1872-1953, které jsou užívané v praktické části práce.

Ze Sýkorových skic je zjevné, že uspořádání budov v rámci pozemku nebylo dělané podle jednoho vzoru, ačkoli jisté podobnosti lze nalézt. Např. obytný dům se většinou nacházel na kraji pozemku, u vstupu do prostoru usedlosti. Naopak stodoly zaujímaly vždy až koncovou pozici v rámci pozemku. To samé je patrné i z Marečkova schématu, které navíc zobrazuje pozici zeleně v rámci celého prostoru. Jakých forem a proč zeleň v rámci prostoru kolem venkovského obydlí nabývala, se budou detailně věnovat následující kapitoly.

Obrázek 7: Provozní schéma původní rolnické usedlosti, Střední Čechy. Patrna je úzká souvislost rozmístění zeleně na hospodářském provozu (intenzita provozu v rámci dvora je znázorněna šipkami); *a* - stromy u vjezdu, *b* - předzahrádka s častou lavičkou na sezení, *c, d* - stromy s funkcí protipožární, větrolamovou, jednoduchý přístřešek, *e* - záhumení ovocná zahrada (text a schéma Mareček, 1986)

Mareček (1986) rovněž nabízí schéma původní rolnické usedlosti, kde je možné vidět jednotlivé dílčí části okolí obytného domu, a které poslouží jako schéma pro řazení dílčích částí zahrady v následujícím přehledu.

Löw a Zimová (2009) považují za klasické uspořádání vegetace na statku travnatou návěs s rybníčkem a solitéry vysokých stromů. Před domem se pod okny světnice nacházela předzahrádka se střídými květinami a ovocným stromem s lavičkou. Hospodářský dvůr s hnojištěm byl většinou na sucho dlážděný kameny. Za stodolou se nacházela zeleninová zahrada často i větších rozměrů, a za ní sad s ovocnými vysokokmeny.

Co se týče uspořádání zeleně na pozemcích zahrad, krásně jej vystihuje Hájek (1939), který ve svém článku "Naše zahrady před více než 100 lety" uvádí, že v zahradě je .."skupina švestek, mohutná jabloň, pak hromada kamení, skupina stromů a zase prázdno." Napovídá to o velké skromnosti, se kterou byla venkovská komponována a o "prázdném půdorysu", který je jedním z hlavních motivů venkovských zahrad.

5.4.1 Předzahrádky

Mareček (1986) uvádí, že dříve byly předzahrádky jediným prostorem okolí obydlí, které naplňovalo estetické a obytné funkce a jedná se o nejtypičtější a nejreálnější formou vesnické uliční zeleně, která nese základní význam pro obytnost vesnických ulic (Mareček, 2005). To potvrzuje i Štencel (1978), který tvrdí, že vtipné řešení předzahrádek pomáhá ovlivnit výraz jinak jednoduchých a fádních ulic. Předzahrádka se vyznačovala neformálností a podtrhovala ráz a osobitost daného regionu (Kocourková, 1993).

Předzahrádky doplňovaly tu nejvýstavnější a nejvíce zdobnou část venkovských usedlostí, kterými jsou štíty a vjezdy (Štěpánek a Mareček, 1958) a dotvářely tak výtvarné souvislosti mezi domem a ulicí (Mareček, 2005). Působily zároveň jako hygienická ochrana před negativními vlivy. Prostor předzahrádek byl považován za místo odpočinku a sociálních kontaktů (Mareček, 2005). Jelínková (1978) uvádí, že předzahrádky vznikly z potřeby po klidném a hezkém prostředí, z touhy mít možnost si odpočinout a posedět ve stínu vzrostlých stromů.

Historicky se okrasné předzahrádky před okny světnice vyvinuly ze zahrádek zelinářských a lékárnických (Štěpánek a Mareček, 1958), nejednalo se tedy jen o jejich funkci okrasnou, jak je tomu dnes. Byla zde pěstována zelenina pro kuchyň i pro sadbu, musely být tedy hospodyním hned po ruce. Až s postupem času, kdy se zelenina začala pěstovat za humny, přebírala předzahrádka okrasnou funkci (Štěpánek a Mareček, 1958). Baroš (2015) uvádí, že pokud byla v předzahrádkách spojena funkce pěstování zeleniny a květin, tak květiny tvořily zejména obvodové lemy. V předzahrádkách hrají roli nezáměrné kompozice rostlin, které se samy přesevávají, přičemž pro předzahrádky nejsou typické větší skupiny rostlin (Baroš, 2015).

Uspořádání a velikost předzahrádek se různí; většinu prostoru v některých oblastech zabírá trávník (na Písecku, kde se pod předzahrádkou nachází sklípek se studánkou), jinde výsadby rostlin. Některé předzahrádky jsou malé, jiné prostorné, umístěné ve stínu nebo na slunci – a to ve vazbě na jejich polohu a i místní zvyklosti (Štěpánek a Mareček, 1958).

V prostoru předzahrádek se kromě rostlin vyskytovaly i architektonické prvky, jako lavičky, které byly podle Štěpánka a Marečka (1958) nedílnou součástí předzahrádek. Byly umístěny ve stínu stromů u vjezdu, nebo pod keři šeříku. Dalšími z prvků byly kovové plůtky a konstrukce pro popínavé rostliny v podobě loubí a kovaných branek, které se začali objevovat v období secese. V této době se v předzahrádkách uplatňují také stříhané zimozrázky, pnoucí růže nebo staré odrůdy jiřin (Baroš a kol., 2014).

To, jak předzahrádky komunikují s uličním prostorem, do vysoké míry ovlivňuje oplocení. Vysoké ploty od sebe tyto dva prostory násilně oddělují a ruší dynamiku tohoto vztahu (Mareček, 2005). Uliční prostor s nízkými ploty umožňuje vzájemný vztah budovy a ulice, prostor působí otevřeně a komunikativně. Oplocení mělo jak význam praktický, tak estetický. Štěpánek a Mareček (1958) uvádí, že předzahrádky byly místem chráněným před drůbeží. To potvrzuje i Baroš a kol. (2014), který uvádí, že předzahrádky byly oplocované před zvířaty a kvůli zamezení mechanickému poškození. Po slohové stránce tvořila oplocení nedílnou součást celého průčelí, pro různé obce a širší území je pak typické určité materiálové a tvarové pojetí. Oplocení mohlo být pojímáno i formou nízkých keřů apod. (Štěpánek a Mareček, 1958).

Pokračováním předzahrádky je i okno s květinovou výzdobou, kterým vévodily rostliny jako myrta, rozmarýna, mučenka, fuksie nebo pelargonie (Štěpánek a Mareček, 1958).

Druhá skladba rostlin v předzahrádkách vykazuje spojitost s okolními přirozenými společenstvy rostlin. V zapadlejších obcích je viditelné, že předzahrádky jsou koncentrovanou krásou okolní obklopující přírody (Štěpánek a Mareček, 1958). Podle Kocourkové (1993) je důležité, aby si předzahrádka udržela venkovský charakter ve výsadbě květin a ovocných stromů.

Rozmístění keřů bývá prosté, nejčastěji na boční stěně předzahrádky tak, aby nezastiňovaly okna, nebo se nacházejí u vrátek do předzahrádky, či u zdi mezi dvěma okny, jindy stínem ochlazují zapuštěný sklípek (Štěpánek a Mareček, 1958). V předzahrádkách se uplatňují i popínavé rostliny - na Moravě jsou révou ozdobená loubí před vchodem do stavení, ve vyšších polohách je réva spíše tradiční ozdobou stavení. Sortiment vyskytující se v předzahrádkách shrnuje tabulka č. Tab.č.1: Tabulka sortimentu rostlin ve venkovských zahradách.

5.4.2 Solitérní stromy

Člověk si od pradávna uvědomoval užitečnost i ozdobný význam stromů v krajině a při usedlosti a proto mu při pěstování věnoval zvláštní pozornost. Všechny kultovní stromy měly nejdříve svůj užitkový význam, z jehož dobré funkce nakonec vyrostl i význam kultovní. Okrasný význam vzrostlých stromů byl obyvateli vesnic vždy citlivě chápán – o takovém stromu se potom v obci mluvilo jako o ozdobě usedlosti, vsi nebo krajiny (Štěpánek a Mareček, 1958). Stromy na venkově jsou vždy vyjádřením určité funkce nebo myšlenky (Mareček, 1986). Štěpánek a Mareček (1958) uvádějí, že zvykovost při výsadbách stromů se neděla nahodile, ale postupně se vyvíjela z užitkových forem. Tak strom vysazený před usedlostí nejprve chránil obydlí před nepříznivými klimatickými vlivy, ale později hospodář obdivoval krásu jeho rozložitou korunu a neodstránil je ani tehdy, když svou korunou zastíňoval dům. Všechny kultovní stromy tedy nejdříve měly svůj užitkový význam, z jehož dobré funkce nakonec vyrostl i význam kultovní (Štěpánek a Mareček, 1958).

Použití některých původních forem zeleně nemá již v současné době své praktické opodstatnění, nicméně jsou nedílnou součástí venkovského prostoru utvářející jeho charakteristický obraz a tudíž je jejich zachování žádoucí jako zachování stop života našich předků (Baroš a kol., 2014).

Užitkový význam solitérních stromů

K usedlostem byly stromy, jak bylo již zmíněno, vysazovány z důvodů ochrany lehké krytiny proti větru, dešti a sněhu. K těmto účelům byly ke stavením vysazovány především lípy, které mají hustou a rozložitou korunu, dají se upravovat řezem a slouží také jako pastva pro včely (Štěpánek a Mareček, 1958). Z dalších medonosných dřevin zmiňují Löw a Zimová (2009) např. akáty. Další druhy dřevin popisuje Tab.č.1: Tabulka sortimentu rostlin ve venkovských zahradách. U malých chaloupek se nacházely výjimečně třešně a jabloně, které vytvářely vyšší a větší koruny (Štěpánek a Mareček, 1958). Čím hustší a rozložitější měly stromy korunu, tím významnější roli pro člověka hrály.

Zvykem bylo vysazovat u vjezdu do obydlí jeden druh stromu, např. lípu, jasan, hrušeň nebo klen (Mareček, 1986) - opakováním dřevin se dosahovalo jednotnosti a souvislosti mezi jednotlivými stavbami nebo prostory v obci (Štěpánek a Mareček, 1958). Počet stromů vysazovaných u obydlí se odvozoval od síly a směru převládajících větrů a také od celkové plochy střechy. Pohyboval od jednoho až po pět a více stromů (Štěpánek a Mareček, 1958) –

pokud vítr převládal ze štítové strany domu, vysazoval se strom jeden, pokud se ale převládající větry opíraly o plochu střechy stodoly, byla stromů vysazena celá řada. Zeleň ve formě závětrí se uplatňovala zejména v horských a podhorských oblastech (Mareček, 2000).

Strom vysazený doprostřed nádvoří sloužil jako ochrana před drobným deštěm a slunečním úpalem, byl místem pro odpočinek a i místem pro práci. Pro tyto účely byly na dvory vysazovány především stromy s košatými a hustými korunami (Štěpánek a Mareček, 1958).

Stromy sloužily také jako bleskosvody. Pro tyto účely byly vysazovány především topoly a duby, a to na severní stranu stavení. Vzdálenost těchto stromů od stavení představovala 30 - 50 m a jejich umístění bylo situované na vyvýšená místa (Štěpánek a Mareček, 1958).

Stromy byly vysazovány také u hnojišť, aby hnůj zastínily a uspíšily jeho zrání. K tomuto účelu byly vysazovány stromy s hustou korunou, jako je lípa nebo jírovec (Štěpánek a Mareček, 1958).

Stromy byly využívány také jako hraniční znamení. Tyto stromy se dožívaly často vysokého věku, protože jejich vlastníci dbali na to, aby nebyly pokáceny. Do kůry těchto stromů si majitelé vyrývali své znaky nebo znamení (Štěpánek a Mareček, 1958).

Stromy sloužily také jako zdroj produkčního dřeva – u starých mlýnů byly vysazovány duby, břízy nebo lípy (Štěpánek a Mareček, 1958). Jako uměle pěstované rovné dřevo byly pěstovány také praporcovité topoly a javory (Löw a Zimová, 2009).

To, že přítomnost stromu u venkovského domu hrála významnou roli, dokazuje i zvyk, že v momentě, kdy strom začal stárnout, byl vedle něj vysazen strom mladý, aby dorostl do té doby, než bude nutné původní strom skácet (Štěpánek a Mareček, 1958).

Symbolicko – kultovní význam solitérních stromů

Mareček (2005) uvádí, že strom neměl na venkově ani zdaleka jen význam hospodářský, ke stromům se vázaly významné historické děje a byly i nábožensky uctívány. Například staří Slované měli ve zvláštní úctě lípu a dub (Štěpánek a Mareček, 1958), z čehož jistě pramení náš hluboký vztah k vysazování těchto druhů na významná místa (Žižkův dub) nebo jejich pojmání jako národního symbolu. Ke stromům se také vztahovala celá řada obyčejů a zvyků. Takovým bylo například narození dítěte, kdy se vysazovaly jabloně při narození chlapce a hrušně, když se narodila dívka (Mareček, 1986), nebo vztyčení stromu nad nové obydlí do doby, než doroste stromek u obydlí zasazený.

Strom nesl význam jako historické poselství a symbol moudrosti přírody. Zachované jsou tzv. rodové stromy, které nesly symbol starobylosti daného rodu. Všeobecná úcta dřívějších

generací ke kultu stromů se projevovala například tím, že se považovalo za velké provinění pokácet starý zdravý strom (Štěpánek a Mareček, 1958).

5.4.3 Hospodářské dvory

Na dvorech hospodářských usedlostí nebyvala zeleň hojná, jak ostatně vyobrazuje Marečkově schéma (viz kapitola 5.3) a to kvůli provozu, který zde probíhal. Pokud se zde nějaká zeleň nachází, bývá většinou umístována stranou provozu a nevykazuje zásadní závislosti z hlediska jejího umístění (Štěpánek a Mareček, 1958). Výjimkou jsou stromy zastíňující hnojiště nebo zastupující letní kůlnu na povozy, jak je zmíněno v kapitole výše.

Z dalších funkčních prostorů Baroš a kol. (2014) uvádí, že se na provozním dvoře nacházel mimo jiné hnůj, suchý záchod, studna a holubník. Sloužil také jako výběh pro zvířata.

5.4.4 Užitková zahrada

Hospodářská funkce užitkové, nebo selské zahrady se odrážela v dobách trojhonného hospodaření jako tzv. "čtvrtá strana", tj. intenzivně hnojený a obhospodařený oplocený pozemek (Mareček, 2005). Oplocování užitkových zahrad bylo zvyklostí i v anglických venkovských zahradách, kde byla užitková zahrádka všech period ohraničena zdí, plotem nebo živým plotem (Wilson, 2006). Kromě toho, že tím zajišťovala ochranu před zloději a zvířaty, udržovala vhodné mikroklima pro růst rostlin. Užívání živých plotů jako ochrany a odclonění v zahradách, není prvkem nijak specificky krajovým, před zdmi byly keře předsazovány například i v tureckých zahradách, kde sloužili jako ochrana před islámskými nájezdy (Alp et al., 2010).

Užitková zahrada se na našem území rozprostírala za dvorem (Baroš a kol., 2014). V Anglii byla tendence přesunu užitkových zahrad z blízkosti domu do zadních partií pozemku, což napovídá o stejné účelovosti umístění (Wilson, 2006).

Součástí užitkové zahrady u nás byl výběh pro mladý dobytek, byl zde umístěn tzv. žentour. Baroš a kol. (2014) uvádí, že se zde bělilo prádlo, pěstovaly se zde užitkové plodiny, bylinky a rostliny určené k řezu. Nacházela se zde rabata se směsí květin, zeleniny a aromatických bylin (Baroš a kol., 2014). Sortiment bylin na selské zahradě se skládal nejčastěji z šalvěže, yzopu, tymiánu, máty, routy, libečku, slézu, levandule, meduňky, pelyňku a dobromyslu (Baroš a kol., 2014). Z letniček byly voleny ty, které se samy přesávaly.

Původně se zde pěstovala také zelenina, hlavně zelí, dále luskoviny, konopí, někdy chmel, později i brambory (Štěpánek a Mareček, 1958). V selské zahradě byly vysazovány také keře,

jako angrešty, rybíz, pustoryl, stolistá růže, nízká mandloň, šeřík apod. Za selskou zahradou navazovala ovocná partie zahrady (Baroš a kol., 2014).

Prostor selských zahrad přešel do současného využití ve formě ovocných zahrad a sadů (Baroš, 2014)

5.4.5 Záhumní zahrady a ovocné sady

Záhumní zahrady jsou jako plošně rozsáhlý útvar situované za hospodářskými budovami (Mareček, 2005). Záhumní zahrady byly nejčastěji užívány jako ovocné zahrady a sady, což z nich činí významný charakteristický útvar zeleně. Jejich vznik souvisí s tzv. "čtvrtou stranou", zmiňovanou v předešlé kapitole, která byla transformována do podoby sadů důsledkem různých hospodářských změn (Štěpánek a Mareček, 1958).

Tato část zahrady bývala často oplocena kamennou zdí nebo živým plotem z hlohů, trnek, šípku či planě rostoucích švestek (Štěpánek a Mareček, 1958). Hranice parcely byly někdy tvořeny také tyčkovými ploty, zdmi, nebo stodolami, ve vinorodých krajích vinnými sklepy. Hranici také někde lemovaly ovocné i neovocné stromy (Kocourková, 1993). Stejně tak Löw a Zimová (2009) uvádí, že střední a malé neovocné dřeviny byly místy formou náletů přítomny za humny sídla. Stromy se často vyskytovaly tam, kde se vysemenily, a majitelé je na svém místě nechávali z úcty růst (Hájek, 1939).

Parcela byla často ukončena záhumenní cestou, sem tam lemovanou náletovými dřevinami a velkými ovocnými stromy jakými jsou jabloně, ořešáky, hrušně, jeřáby apod. (Löw a Zimová, 2009).

V kontextu celého sídla je možné zaznamenat sestupnou obrysovou křivku siluety zeleně v rámci obce. Pomyslná linka začíná v jádru obce dominantou kostelní věže a vyšší návesní zelení, pokračuje přes soliterně rozmístěné vyšší stromy vysazené u jednotlivých usedlostí, a končí na obvodu nízkou zelení ovocných zahrad a sadů přecházejících postupně do volné krajiny. Mnohé obce přecházejí do krajiny přímo stavbami stodol, za kterými vede často obvodní záhumenní cesta. V tomto případě jsou ovocné sady umístovány mezi budovu stodoly a vlastní hospodářské stavení (Štěpánek a Mareček, 1958). Podle Kocourkové (1993) je uspořádání humen krajově odlišné.

Záhumní zahrady jsou místem, kde dochází k rozhraní mezi intravilánem a extravilánem. Podle Součka (1980) se jedná o velice citlivé a exponované území. Podle tohoto autora je v okrajovém pásu sídla vhodné využít zeleň analogicky se vyskytující v okolní krajině a to ať už ve formě sortimentální skladby, výšky a barevnosti porostů, či typického uspořádání.

Drobné sady a ovocné aleje v minulosti odpovídaly svou velikostí členitosti zemědělských ploch a vytvářely podle Marečka (2005) "obytnou a teple pohostinnou atmosféru". Podle Štěpánka a Marečka (1958) ovocné sady, které na pozorovatele působí jako jediný výrazový celek, příznivě mění vzhled otevřené krajiny. Podle Löwa a Zimové (2009) vysokokmeny ovocných dřeviny bohatě vynahrazovaly chybějící stromové patro geograficky původních dřevin.

Ovocnářská funkce zahrad je v současné době buď zcela zaniklá, nebo pokračuje jako určitý symbol ducha staré vesnice či pokračuje ve formě intenzivní, nízkokorunné ovocné výsadby (Mareček, 2005).

Ovocné sady, nebo "boční zahrady" také vznikaly na klínovitých pozemcích mezi staveními. Protože byly tyto prostory obtížně hospodářsky využitelné, porostly často střemchami, jasany, bezy apod. (Štěpánek a Mareček, 1958). V těchto bočních zahradách byly vysazovány i ovocné stromy. Jak uvádí Hájek (1939), tak se ovocné stromy vysazovaly tam, kde byla větší mezera, na řady ani vzdálenosti se nehledělo.

5.5 Sortiment zeleně ve venkovských zahradách

Jak již bylo zmíněno, komponování venkovského prostoru se neslo v duchu tradice a zvyklosti. To se týkalo samozřejmě i sortimentu rostlin. Ondřej (1978) uvádí, že venkovské zahrady měly vždy svůj osobitý kolorit daný užíváním ne příliš obsáhlého sortimentu rostlin. Platilo, že k výsadbám zeleně v intravilánu se používaly druhy dřevin, které rostly přirozeně v okolí sídla (Mareček, 1986). To potvrzuje i Machovec (1978), který uvádí, že během historického vývoje se zezeň vytvářela z domácích druhů. Štěpánek a Mareček (1958) uvádí, že prolínáním specifického druhu zeleně z okolní krajiny s prostorem obce se vytváří organická souvislost mezi technickým dílem a jeho okolím. Z tohoto důvodu je tedy nutné velmi obezřetně užívat jiných než domácích dřevin (Štěpánek a Mareček, 1958).

Sortiment rostlin se rozšiřoval mezi přáteli a sousedy, vzácné druhy se dostávaly do zahrad ze zámeckých sídel – např. fuchsie nebo muškát (Baroš a kol., 2014). Výsadby se obnovovaly buď spontánně, nebo byly záměrně vysazovány (Machovec, 1978). Plané stromy sháněly po lesích, nebo braly rouby na nejbližších stromech – což určovalo rázovitost každé jednotlivé obce (Hájek, 1939).

Machovec (1978) uvádí, že zvláštní postavení mezi nepůvodními rostlinami mají dřeviny introdukované již před mnoha staletími. Mezi ně se řadí například ořešák královský (*Juglans regia*), jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*) a trnovník akát (*Robinia pseudoaccacia*). Z dalších druhů dřevin, které se uplatňovaly ve venkovských výsadbách, byly topoly. Jednalo

se o křížence jako *Populus x canadensis* nebo kultivary domácích druhů, jako je *Populus nigra* 'Italica'. Tento kultivar byl vysazován vždy tam, kde bylo zapotřebí rychlého nárůstu dřevní hmoty, jako byly okraje vozovek a také pro svůj kompaktní růst.

Nepůvodní druhy zeleně, rozšiřující se do prostoru venkova zvláště v posledních desetiletích, mohou mít negativní dopad na venkovský prostor. Nepůvodní druhy mohou způsobit nerovnováhu v ekosystémech a docílit výrazných změn ve vizuální scéně krajinného rázu (Machovec, 1978). To uvádí i Mareček (1986), který tvrdí, že netypičnost druhového složení zeleně s uplatněním cizokrajných dřevin působí v sídlech nevhodně, neboť narušuje harmonický vztah sídla a krajiny. Jako příklad zmiňuje Machovec (1978) rozšíření některých druhů zeravů (*Thuja occidentalis*, *orientalis* a *plicata*), a to zejména v místech, kde se projevují snahy o "poměštění" venkovského prostoru. Takové momenty vnímá autor za karikatury méně vhodných městských úprav, které se minuly svým cílem.

Pozitivní dopady nepůvodní zeleně mohou být podle Machovce (1978) např. tam, kde jsou změněné podmínky novým systémem hospodaření nebo vypouštěním exhalátů, a kde mají cizokrajné druhy oproti těm domácím konkurenční výhodu. Mareček (1986) zastává úlohu cizokrajného rostlinného sortimentu pro jeho širší druhovou pestrost v lokalitách, kde panují běžné a průměrné podmínky a kde se nenachází žádné zvláštnosti z hlediska krajinářské kompozice.

Keřové patro, v případě, že byl jeho vznik iniciován spontánně, bylo historicky tvořeno z málo četných domácích druhů dřevin (Machovec, 1978). Uplatňování cizokrajných druhů rostlinného sortimentu nastalo mnohem později, a to především právě na pozemcích soukromých zahrad.

Květiny se podle Ondřeje (1978) vyskytovaly především v předzahrádkách, v květnících nebo v selské zahradě a byly umístovány v blízkosti domu.

Machovec (1978) udává zásady pro výsadbu rostlin ve venkovském prostoru:

- a) v místech, kde stanovištní podmínky umožňují výsadbu domácích druhů dřevin, je nutné jim dát přednost;
- b) v pozměněných stanovištních podmínkách směrem k suššímu prostředí je vhodné vysazovat druhy z jižních oblastí, nejčastěji jihoevropské;

- c) v podmínkách silně narušených lze užít jakékoli rostliny bez ohledu na jejich geografický původ, které takové podmínky snesou, ale se vzhledovými vlastnostmi, které budou co nejbližší původním dřevinám vyskytujícím se na stanovišti;
- d) V souladu s intenzitou zástavby mohou být směrem do středu intravilánu častěji užívány cizokrajné dřeviny, nikdy však nesmí tento sortiment vytvářet dojem exotického prostředí.

Machovec (1978) zdůrazňuje, že pro všude tam, kde je to z hlediska zabezpečení budoucího vývoje rostlin možné, je nutné prioritně vysazovat rostliny domácího původu, tedy pro danou oblast charakteristické. Vždy je podle něj důležité dbát na to, aby se venkovský prostor ve svém krajinném rázu nezměnil.

5.6 Materiály užívané ve venkovských zahradách

Stejně jako se užívalo místního sortimentu rostlin pro výsadby v intravilánu, tak se používaly i místní zdroje materiálů pro formování architektury lidových staveb (Mareček, 1986). Jak uvádí Štencel (1978), tak vesnický prostor se v minulosti opíral o velmi jednoduché výrazové prostředky. Těmi byla bílá vápenná omítka, dřevo a tašková krytina. Ačkoli od postoje, který autor zastává, uplynulo celých 40 let, je stále pravdivý a výstižný – současný výběr konstrukcí a stavebních materiálů dává více příležitostí k nepřirozeným kombinacím, které jsou vesnici cizí. Podle Štencela (1978) je pro dosažení vizuální jednoty a charakteru vesnice důležité respektovat barevnost dosavadního prostředí a pokud možno navázat na tradiční skladbu stavebních materiálů.

Užití materiálů se uplatňuje například při výstavbě zdí a plotů. Podle Koucourkové (1993) jsou např. kamenné zdi kryté rozchodníkem, či jinými rostlinami, ryzím prvkem venkovského prostředí.

Tab.č.1: Tabulka sortimentu rostlin ve venkovských zahradách

STROMY			
český název	latinský název	místo/způsob použití	zdroj informací
Stromy listnaté			
dub letní	<i>Quercus robur</i>	před usedlostí, bleskovod	Machovec, 1978
dub pýřitý	<i>Quercus pubescens</i>	před usedlostí, bleskovod	Machovec, 1978
habr obecný	<i>Carpinus betulus</i>	-	Machovec, 1978
hrušeň obecná	<i>Pyrus communis</i>	před usedlostí	Machovec, 1978
jablono obecná	<i>Malus domestica</i>	před usedlostí	Štěpánek a Mareček, 1958
jasan ztepilý	<i>Fraxinus excelsior</i>	před usedlostí	Štěpánek a Mareček, 1958
javor babyka	<i>Acer campestre</i>	před usedlostí	Machovec, 1978
javor klen	<i>Acer pseudoplatanus</i>	před usedlostí	Mareček, 1986
javor mléč	<i>Acer platanoides</i>	před usedlostí	Machovec, 1978
jeřáb ptačí	<i>Sorbus aucuparia</i>	-	Machovec, 1978
jilm	<i>Ulmus</i> sp.	před usedlostí	Štěpánek a Mareček, 1958
jírovec maďal	<i>Aesculus hippocastanum</i>	před usedlostí, hnojiště	Štěpánek a Mareček, 1958
lípa srdčitá	<i>Tilia cordata</i>	před usedlostí, hnojiště	Machovec, 1978
lípa velkolistá	<i>Tilia platyphylla</i>	před usedlostí, hnojiště	Machovec, 1978
olše lepkavá	<i>Alnus glutinosa</i>	-	Machovec, 1978
olše šedá	<i>Alnus incana</i>	-	Machovec, 1978
orešák královský	<i>Juglans regia</i>	-	Machovec, 1978
topol bílý	<i>Populus alba</i>	bleskovod	Machovec, 1978
topol černý 'Italica'	<i>Populus nigra 'Italica'</i>	okraj vozovky	Machovec, 1978
topol osika	<i>Populus tremula</i>	-	Machovec, 1978
topol kanadský	<i>Populus x canadensis</i>	-	Machovec, 1978
třešeň ptačí	<i>Prunus avium</i>	před usedlostí	Štěpánek a Mareček, 1958
vrba	<i>Salix</i> sp.	před usedlostí	Štěpánek a Mareček, 1958
lípa stříbrná	<i>Tilia tomentosa</i>	-	Machovec, 1978
Stromy jehličnaté			
tis obecný	<i>Taxus baccata</i>	-	Machovec, 1978
borovice lesní	<i>Pinus sylvestris</i>	-	Machovec, 1978
borovice limba	<i>Pinus cembra</i>	-	Machovec, 1978
jedle bělokora	<i>Abies alba</i>	-	Štěpánek a Mareček, 1958
modřín opadavý	<i>Larix decidua</i>	-	Machovec, 1978
KERÉ			
hloh	<i>Crataegus</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
hortenzie	<i>Hydrangea</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
jalovec	<i>Juniperus</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
janovec	<i>Cytisus</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
kalina	<i>Viburnum</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
klokoč	<i>Staphylea</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
mandloň	nespecifikováno	selská zahrada	Baroš a kol., 2014
pustoryl	<i>Philadelphus</i> sp.	selská zahrada	Baroš a kol., 2014
růže	<i>Rosa</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
růže stolistá	<i>Rosa centifolia</i>	selská zahrada	Baroš a kol., 2014
rybíz	<i>Ribes</i> sp.	selská zahrada	Baroš a kol., 2014
srstka angrešt	<i>Ribes uva-crispa</i>	selská zahrada	Baroš a kol., 2014
šefík	<i>Syringa vulgaris</i>	předzahrádka, selská zahrada	Baroš a kol., 2014
POPÍNAVÉ ROSTLINY			
břečťan popínavý	<i>Hedera helix</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
loubinec	<i>Parthenocissus</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
plamének	<i>Clematis</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
réva vinná	<i>Vitis vinifera</i>	štít stavení, loubí	Štěpánek a Mareček, 1958
KVĚTINY			
Letničky			
astra	<i>Aster</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
cínie	<i>Zinnia</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
hledík	<i>Antirrhinum</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
jiřina zahradní	<i>Dahlia pinnata</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
karafiáty	<i>Dianthus caryophyllus</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
pelargónie	<i>Pelargonium</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958

Tab.č.1, pokračování: Tabulka sortimentu rostlin ve venkovských zahradách

slunečnice roční	<i>Helianthus annuus</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
Trvalky			
arnika	<i>Arnica</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
baldrián	<i>Valeriana officinalis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
barvíněk	<i>Vinca</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
blatouch	<i>Caltha</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
fialka	<i>Viola</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
chrpa	<i>Centaurea</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
divizna	<i>Verbascum</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
hvozdík	<i>Dianthus</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
chryzantéma	<i>Chrysanthemum</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
chudobka	<i>Bellis perennis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
jaterník	<i>Hepatica</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
jestřábník chlupáček	<i>Hieraciu</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
kapradina	<i>nespecifikováno</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
konvalinka vonná	<i>Convallaria majalis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
kopytník evropský	<i>Asarum europaeum</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
kosatce	<i>Iris</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
kručinka barvířská	<i>Genista tinctoria</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
kručinka německá	<i>Genista germanica</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
kuklík potoční	<i>Geum rivale</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
levandule	<i>Lavandula</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
lilie zlatohlavá	<i>Lilium martagon</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
macešky	<i>Viola</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
máky	<i>Papaver</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
mařinka vonná	<i>Galium odoratum</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
máta peprná	<i>Menta piperita</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
měsíček zahradní	<i>Callendula officinalis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
mochna	<i>Potentilla</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
náprstník	<i>Digitalis</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
netřesk	<i>Sempervivum</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
orlíček	<i>Aquilegia</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
orsej jarní	<i>Ficaria verna</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
ostrožka	<i>Delphinium</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
pelyněk pravý	<i>Artemisia absinthium</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
pivoňky	<i>Paeonia</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
plamenka	<i>Phlox</i> sp.	předzahrádka	Baroš, 2015
plicník lékařský	<i>Pulmonaria officinalis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
pomněnka	<i>Myosotis</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
prvosenka jarní	<i>Primula veris</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
rezeda	<i>Reseda</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
rozchodník	<i>Sedum</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
rozrazil	<i>Veronica</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
sasanka hajní	<i>Anemone nemorosa</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
sasanka pryskyřníkovitá	<i>Anemone ranunculoides</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
slaměnka	<i>Helichrysum</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
srdcovky	<i>Dicentra</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
šalvěj lékařská	<i>Salvia officinalis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
tužebník jilmový	<i>Filipendula ulmaria</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
vitod obecný	<i>Polygala vulgaris</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
vřes	<i>Calluna</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
zběchovec lesní	<i>Ajuga genevensis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
zvonky	<i>Campanula</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
Cibuloviny a hlíznaté rostliny			
bledule jarní	<i>Leucojum vernum</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
sněženka	<i>Galanthus nivalis</i>	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
narcis	<i>Narcissus</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
tulipán	<i>Tulipa</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
mečík	<i>Gladiolus</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958
šafrán	<i>Crocus</i> sp.	předzahrádka	Štěpánek a Mareček, 1958

6 Návrhy pro řešení zahradního prostoru venkovských sídel v současnosti

Formy zeleně u venkovského sídla, které byly prezentované v předešlých kapitolách, se vztahují k minulosti – která prosazovala, ostatně stejně jako přítomnost, nároky a potřeby soudobé společnosti. Pokud mají být nalezené prvky, které dohromady skládají identitu české venkovské zahrady, integrovány do současných trendů v navrhování zahrad, musejí se přizpůsobit způsobu života dnešního člověka, zároveň však navazovat a zachovávat identitu přejatou z jejich minulé podoby.

To potvrzuje Baroš a kol. (2014), který uvádí, že je nezbytné řešit celkovou koncepcí vesnické zeleně s ohledem na historickou kontinuitu, která neznamená doslovné kopírování tradičních forem zeleně, ale jejich respektování a interpretaci pro potřeby současné společnosti na venkově. Při řešení vegetačních úprav ve venkovských sídlech je třeba hledat nová východiska a nelze řešení odvozovat pouze ze starých, již překonaných funkcí (Mareček, 1986), návrh řešení musí odpovídat soudobým společenským trendům a měnícímu se stylu obyvatel (Mareček, 2005). Jako inspirační zdroj pro novou zahradní tvorbu na venkově by měly sloužit některé staré, dobové typy zahrad, které jsou dokladem hospodářského, sociálního i kulturního vývoje venkova a významnou částí místního svérázu a pocitu domova (Mareček, 2005). Ve své dřívější publikaci však Mareček (1986) uvádí, že poznání starých tradic a zvyklostí v pojetí zeleně má z hlediska budoucí perspektivy tvorby venkovských prostor význam prakticky čistě historický. Uvádí, že jen ojediněle lze tyto principy spojovat se současnou výstavbou, protože jsou založené na hospodářsko-sociálních poměrech staré vesnice.

Podle Marečka (1986) se mají zachovat pouze ty prvky, které mají svůj funkční význam i v současné době, jako je například pás zahrad na obvodu obce nebo souvislý pás předzahradek. Také podle Štěpánka a Marečka (1958) je potřeba zhodnotit, které formy jsou pro nás dnes již neopodstatněným a zbytečným přežitkem a to odloučit od toho, co je pro nás nadále užitečné.

Původní principy tvorby zeleně je však podle Marečka (1986) nutné dodržovat při úpravách okolí historických památek a při zdůrazňování některých půdorysných typů obcí.

Mareček (1986) uvádí, že jedním z největších přínosů má rekultivace dvorů původních hospodářských usedlostí, neboť jejich rozloha zaujímá významnou část intravilánu obcí. Tyto

prostory by podle Marečka měly mít zvýrazněnou zvláště obytnou funkci díky novému propojení obydlí se zahradou.

Jako další princip, který by měl být součástí nové tvorby zahrad, je vytyčení určitého sjednocujícího principu či společenského jmenovatele (Mareček, 2005).

Nutné je také řešit provázanost zahrad s obcí a okolní krajinou. Podle Štencela (1978) je nástrojem pro tento princip užití vhodného sortimentu a prostorové uspořádání nových obytných částí obce, které by měly být variabilní co do rozlohy pozemků. Autor dále uvádí, že při výstavbě nových domů v prostoru vesnic by se mělo více přihlížet k jejich rozmístění a v zahradách k výběru druhů, které by respektovaly místní rostlinná společenství. Zeleň by podle autora měla také být rozmanitá co do rychlosti růstu, její velikosti a barevné působnosti. Mareček (2005, str. 157) navrhuje některé principy, které mohou být uplatňovány při obnově zahrad starých zemědělských usedlostí. Tyto principy však mohou mít svou platnost i u obytných venkovských stavení.

Jsou to tyto:

- Zachování rozlehlosti, která utváří měřítko krajinného prostoru a může hrát výraznou roli v krajinném panoramatu obce
- Vytvoření atmosféry "české vesnické zahrady" (volba krajově typického sortimentu rostlin, výtvarná stylizace ovocného sadu, rozkvetlé louky, šípkové stráně, březový háj apod.)
- Respektování krajové specifiky v osázení uličních a návesních průčelí, kde jsou rozhodujícími útvary zeleně stromy u vjezdu a předzahrádky
- Dodržování přirozené rostlosti, měřítka a barevnosti daného místa
- Prostor bývalého nádvoří nebo provozního dvora má zachovávat typickou rozlehlost a přehlednost (trávníkové plochy se solitérní výsadbou stromů s velkými korunami)
- Dodržení sortimentu domácích nebo zdomácnělých druhů dřevin typických pro danou oblast, citlivé a ojedinělé začlenění introdukovaných druhů rostlin
- Rozvíjení osobního vztahu obyvatel k zahradám a k jejich minulosti
- Chápání zahrad v širších společenských dimenzích, podpora venkovské soudržnosti a sousedské sounáležitosti
- Diferencované využívání sortimentu použitých rostlin ve dvou předpokládaných směrech:

- Zahrady architektonicky cenných a pro dané místo charakteristických staveb by měly respektovat místní typickou vegetaci s těžištěm v domácích, resp. zdomácnělých druzích při zachování historické pravdivosti celkové kompozice
- Zahrady ostatních vesnických staveb, které nemají přímou vazbu na historický vývoj sídla, mohou kompozici vyjadřovat novým sortimentem rostlin. Stupeň odlišnosti od tradičního zastoupení rostlin, zejména dřevin, ve staré části obce a v navazujícím krajinném prostoru však nemá svým projevem přesahovat prostorový rámeček zahrady

...

Východiskem, které vyplývá z úvodní literární rešerše je hledání, pochopení a strukturování historických kořenů venkovských zahrad. Jenom z nich může obrazit a vykvést nový základ, který bude sloužit novodobým potřebám společnosti za současného využití všech možností, které nabízí současná zahradní a krajinářská tvorba.

S úctou ke kořenům naší kultury a vírou v plody budoucí tvorby se obrací tyto závěrečné citace:

"Půvabné prostředí našich venkovských sídlišť i naší krajiny můžeme vytvořit jedině vhodným využitím místních okrasných forem vycházejících z tradičního způsobu života našeho venkovského lidu, forem, jež v každé oblasti vycházejí z místních přírodních podmínek i z národní tradice lidu. Náš venkov se může slibně rozvíjet po stránce estetické především z vlastní zdravé a tradiční kultury, jak ji lid po staletí vytvářel".

(Štěpánek a Mareček, 1958, str. 7)

"Vyjádření *genia loci*, onoho "ducha místa", určitého specificky řešeného prostoru, v našem případě určitého stupně "českosti" či "venkovskosti", by mělo být jedním z nejzákladnějších cílů sadovnické tvorby na vesnici (Mareček, 2000, str. 21).

Pochopit ducha místa znamená dívat se, pozorovat a pátrat po jeho původní identitě. A právě o to se pokouší tato diplomová práce.

7 Zhodnocení podkladových údajů

Pro účely této práce bylo vybráno území vymezené katastrálním územím Vyskeř, nacházející se na území Českého ráje. Po průzkumu ostatních katastrů v území byla Vyskeř vyhodnocena jako oblast s vysokým potenciálem pro nalezení prvků původní podoby venkovské zahrady a lidové architektury z minulých období. Na základě terénního průzkumu bylo v rámci katastru navštíveno celkem devět obcí - Čtvrť, Drahoňovice, Kouty, Lažany, Mladostov, Poddoubí, Skalany, Stadla a Vyskeř, z nichž bylo k podrobnému prozkoumání vybráno 30 pozemků.

7.1 Charakteristika území a širší územní vztahy

Správní zařazení obce:

Kraj: Liberecký kraj

Okres: Semily

Obec: Vyskeř

Části obce:

- Drahoňovice
- Lažany
- Mladostov
- Poddoubí
- Skalany
- Vyskeř

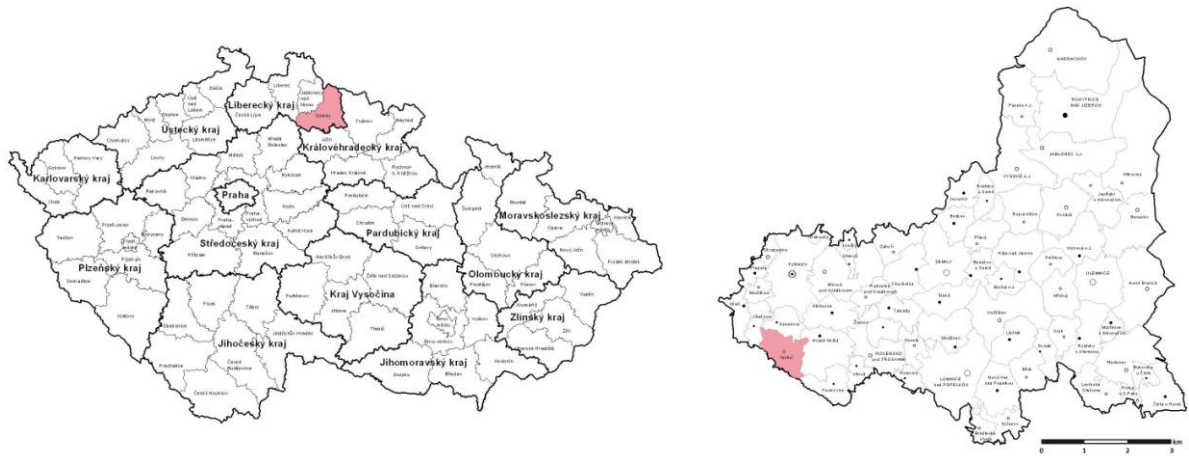
Katastrální výměra obce: 961 ha

Počet obyvatel (stav k 31.12.2014): 413

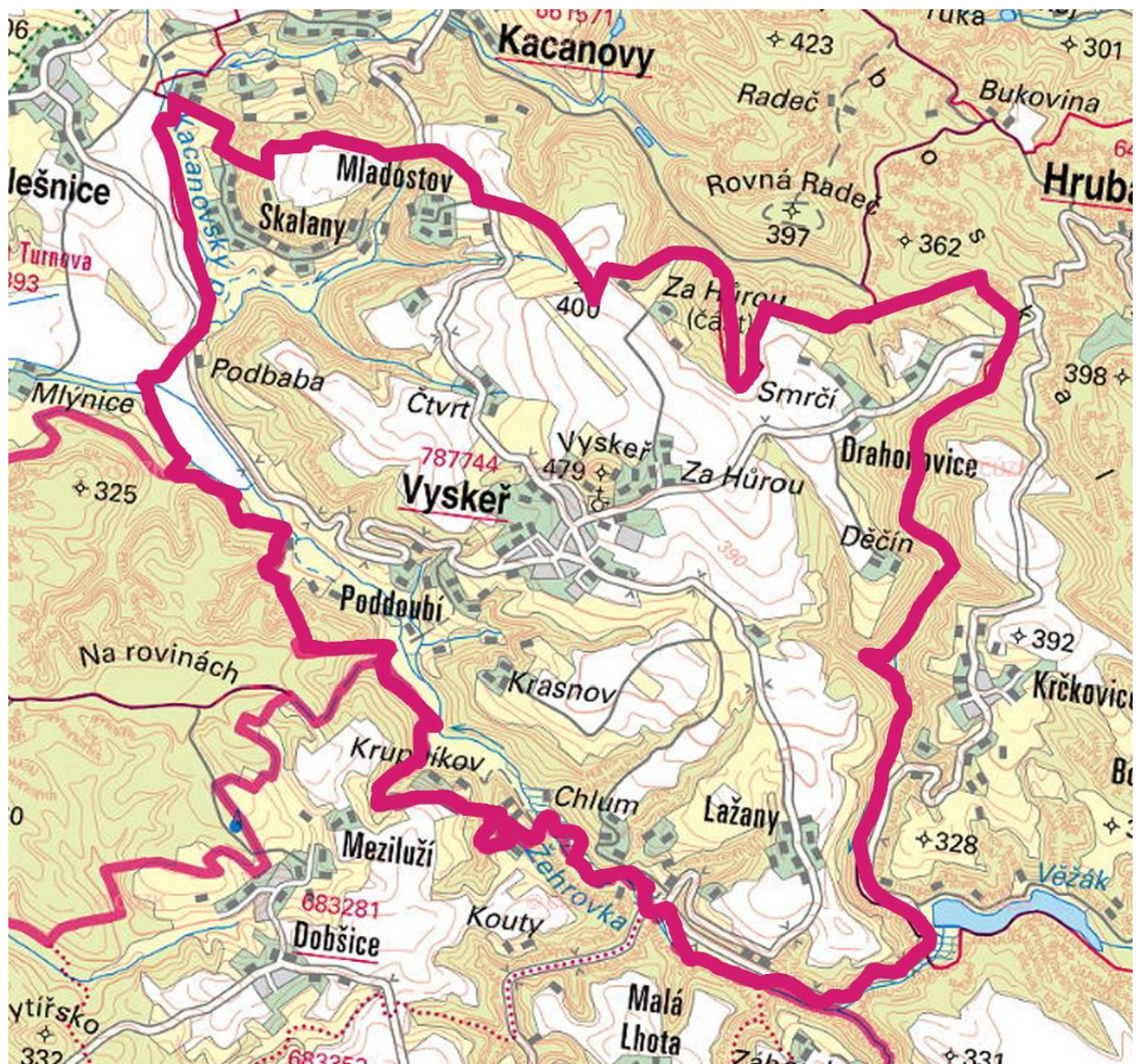
Druhy pozemků v obci: (viz tabulka č.2 a graf č.1.)

Nadmořská výška: 372 m.n.m.

Ochrana přírody a krajiny: CHKO Český ráj (celkem výměra 181 km²), většina území Vyskře se nachází ve 3.zóně CHKO Český ráj, dílčí části spadají do zón 1. a 2.

Obrázek 8: Okres Semily v rámci ČR (zdroj: <httpwww.mapaceskerepubliky.czimgkraje-cr.jpg>) Obrázek 9: Obec Vyskeř v rámci okresu Semily (zdroj: www.czso.cz)

Obrázek 10: Katastrální území Vyskeř s dílčími vískami (zdroj: <http://geoportal.cuzk.cz>)

7.2 Zařazení obce dle definic

Zařazení dle definice OECD

Nesporně lze obec Vyskeř definovat jako "venkov" při hustotě zalidnění 42,9 obyvk./km².

Dále se obec řadí do oblasti "Významně venkovských regionů", při limitu hustoty zalidnění <150 obyvk./km².

Typologie prostorů pro klasifikace venkovských obcí dle "Programu Rozvoj venkova"

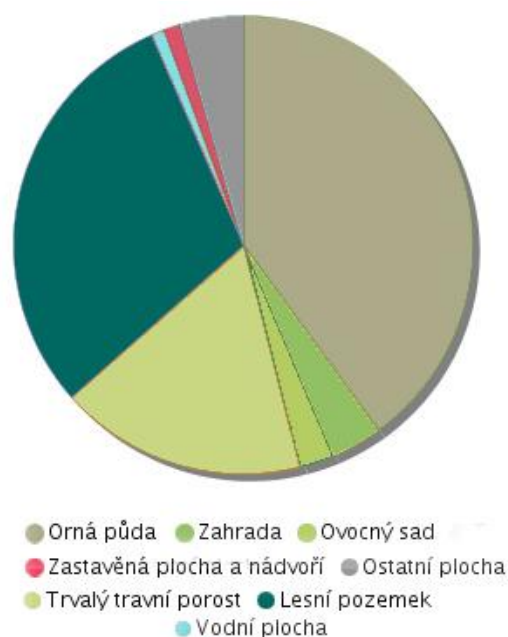
Dle tohoto zařazení se obec Vyskeř vyskytuje v tzv. mezilehlém prostoru.

Zařazení dle potenciálu rozvoje

Obec Vyskeř se dle Perlína (2010) řadí z hlediska potenciálu rozvoje do kategorie tzv. "rozvojového venkova". Ten charakterizuje poměrně silný populační i hospodářský růst. Populace v této oblasti dosahuje nejvyšších indexů hodnot vzdělanosti a nejnižší míry nezaměstnanosti. Je zde nejvyšší vyjížďka za prací. Nastává zde také vysoká fluktuace obyvatel z důvodů nedostatečné obeznámenosti s novým prostředím. Tyto oblasti mají vysoké hodnoty turisticko-rekreační funkce. Rozvojový potenciál těchto území je v oblasti lidských zdrojů a hospodářských aktivit velmi vysoký, z hlediska sociálních aspektů a komunitního života spíše nižší (Perlín, 2010).

Druh pozemku	ha
Orná půda	384,67
Chmelnice	-
Vinice	-
Zahrada	34,62
Ovocný sad	22,87
Trvalý travní porost	167,93
Lesní pozemek	288,30
Vodní plocha	9,07
Zastavěná plocha a nádvoří	11,40
Ostatní plocha	42,50

Tabulka č.2. – druhy pozemků v obci (<https://www.czso.cz/>)

Graf.č.1: Druhy pozemků v obci, poměrové zastoupení

7.3 Přírodní podmínky

7.3.1 Geomorfologické členění a geologické poměry

Geomorfologicky je území řazeno do České tabule, celku Jičínské pahorkatiny, severovýchodního okraje území ke Krkonošsko - jesenické soustavě, celku Ještědsko-kozákovský hřbet. Dalšími jednotkami, do kterých území spadá, je podcelek Turnovská pahorkatina, okrsek Vyskeřská vrchovina (AOPK, 2016).

Z přehledové mapy (obr. 12.) je zjevné, že velkou část území náhorní plošiny území zaujímají vápnitě jílovce a slínovce (jKt). Směrem dolů po spádnicí k údolnicím se zde vykytují v rozsáhlejších celcích spraše a sprašové hlíny (eQp³), dále pak žluté, zrnitostně gradované, jemně až hrubě zrnité křemenné pískovce (grpKt) nebo bělošedé křemenné pískovce, šikmo planárně zvrstvené (hzpKt²). Svahy jsou pokryté zpravidla svahovými kamenitými až blokovými sedimenty (skbQ). Geologicky vylišeným a výrazným prostorem je okolí vrchu Vyskeř, kde se nachází pikrit, středně až hrubě zrnitá pyroklastika freatomagmatických erupcí alkalických bazaltoidů. V údolnici je potom možné nalézt sedimenty vodních nádrží, toků a ploch (Qh).

7.3.2 Pedologické poměry

Z hlavních půdních typů, které se v oblasti nacházejí, se jedná o luvizemě, hnědozemě a kambizemě kyselé. Jejich distribuci v rámci území vyobrazuje mapová příloha (obr.č. 11)

7.3.3 Klimatické údaje

Katastrální území Vyskeř spadá do oblasti Českého ráje. Český ráj se nachází ve dvou klimatických oblastech - chladné a mírně teplé, přičemž Vyskeř se nachází v mírně teplé oblasti. Tu je možné charakterizovat mírně teplým jarem, teplým a mírně suchým létem, mírně teplým podzimem a krátkou zimou, která je mírně teplá a suchá. Trvání sněhových srážek je v této oblasti krátkodobé.

Průměrný roční srážkový úhrn v oblasti se nachází v průměru mezi 550 - 650 (700) mm. V průběhu roku se zde vyskytne přibližně 110 - 140 dnů se srážkovým úhrnem nad 1,0 mm a 20 - 30 dny se srážkovým úhrnem nad 10,0 mm. Průměrná roční teplota je mezi 7 - 8 °C (AOPK, 2016).

7.3.4 Biogeografické a fyto geografické členění

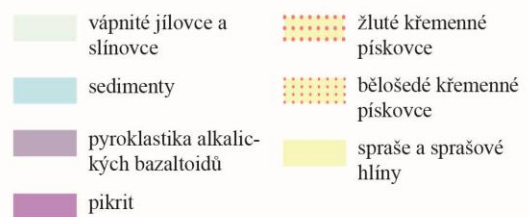
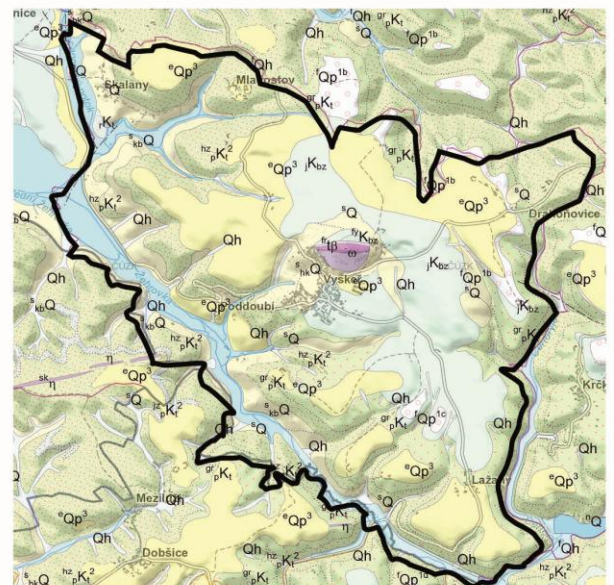
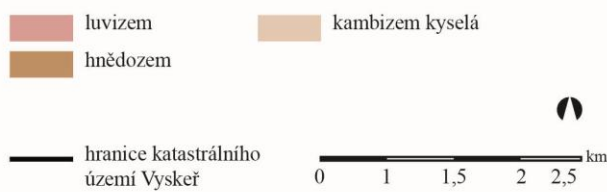
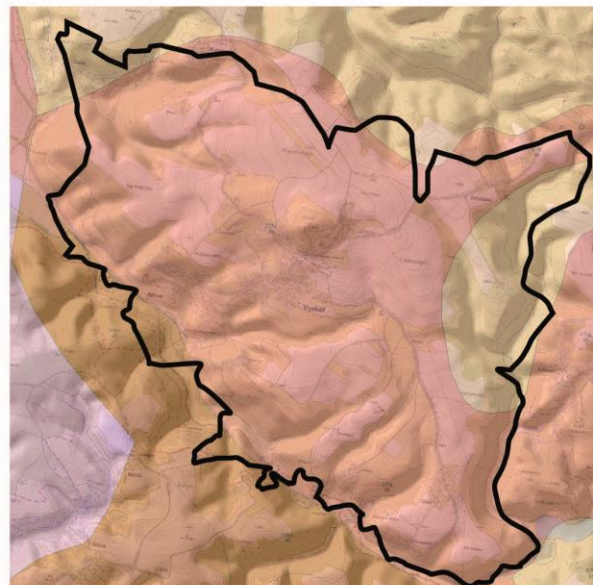
Katastrální území Vyskeř se nachází v kontinentální biogeografické oblasti, v hercynské podprovincii. Do území zasahují tři biochory - 3 II, 3BE a 3QW. Lokalizace biochor v rámci území je vyobrazena obr.č. 14, biogeografické členění území.

Biochora 3 II je charakterizována jako "Izolované vrchy z bazických vulkanitů", jedná se o sopečné sopouchy, které ovlivňuje jejich orientace, potenciální přirozenou vegetací je zde mozaika černýšových dubohabřin, se suťovými lesy a květnatými bučinami. Sady v této oblasti jsou soustředěny do střední části svahů, jedná se většinou o plošné sady, v menší míře potom o sady v zahradách při obvodu sídel (Culek, 2003). 3B je charakterizována jako "rozřezané plošiny na spraších 3.v.s.". Také zde se nachází černýšová dubohabřina spolu s acidofilními doubravami nebo ostřicovými jaseninami. Sady jsou zde zastoupeny hojně, zejména sady v zahradách, ale i sady velkoplošné. 3 QW je charakterizována jako "pahorkatiny se skalními městy v kyselých pískovcích 3.v.s.". Základním typem potenciální přirozené vegetace je mozaika acidofilních brusinkových doubrav. Sady se nacházejí maloplošně u jednotlivých stavení ve vesnici, zejména při obvodu (Culek, 2003).

Z hlediska zařazení do fyto geografického členění spadá katastrální území Vyskeř do oblasti Mezophitica, obvodu Thermobohemica.

7.3.5 Potenciální přirozená vegetace a geobotanické členění

Flóru na tomto území je možné rozdělit dle geologického podloží na dvě skupiny – a to acidofilní společenstva, která se vyskytují na acidních křemenných kvádrových pískovcích a společenstva bazofilní, která se vyskytují na vápnitých pískovcích. Jejich distribuce v rámci území tedy bude viditelná z mapy geologických poměrů (obr.č. 12). Acidofilní společenstva tvoří borové porosty na kyselých pískovcových plošinách. Ty se vyznačují chudým podrostem. Z druhů tohoto společenstva můžeme jmenovat brusnici borůvku (*Vaccinium myrtillus*) nebo vřes obecný (*Calluna vulgaris*). Druhově více variabilní jsou rokle a údolí lesních potoku, stejně tak bylinný podrost listnatých hájů a lesů. Lze zde najít druhy jako jaterník podléška (*Hepatica nobilis*), sasanka hajní (*Anemone nemorosa*), hrachor jarní (*Lathyrus vernus*) aj. Bazofilní vegetace je vázána na spodní části údolí. V těchto partiích se na území Českého ráje nachází květnaté bučiny, s podrostem tvořeným např. jaterníkem podléškou (*Hepatica nobilis*), plicníkem skvrnitým (*Pulmonaria saccharata*) nebo kopytníkem evropským (*Asarum europaeum*). V prosvětlených partiích se nachází jahodník obecný (*Fragaria vesca*) nebo violka chlumní (*Viola collina*) (AOPK, 2016).

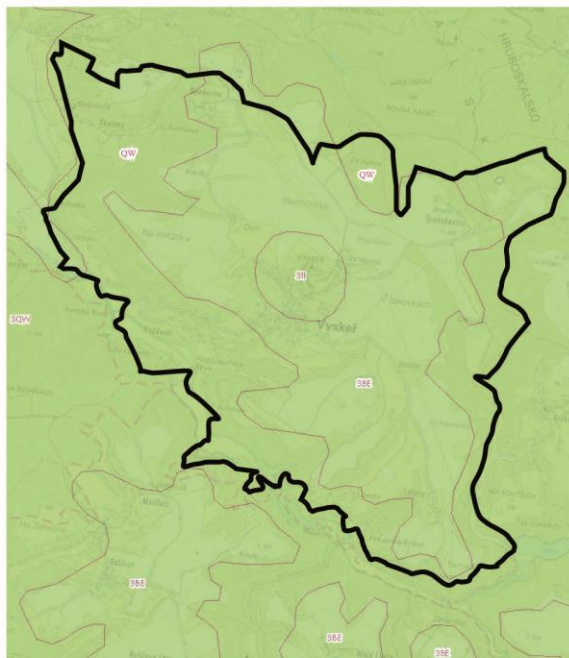

Obrázek 11 – mapa pedologických poměrů, Obrázek 12 – mapa geologických poměrů (převzato a upraveno z <http://geoportál.cz/geoportal.cz/geoportal.cz/geoprohlizec/>)

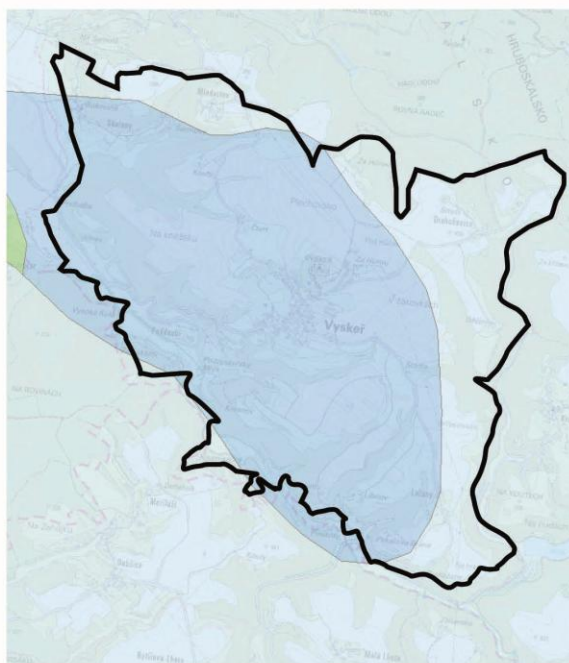

Obrázek 13: Měkká hranice mezi sídlem a okolní krajinou je způsobena přítomností rozptýlené vegetace, která je vizuálně provázána s neohrazenými pozemky s ovocnými sady (foto: autor práce)

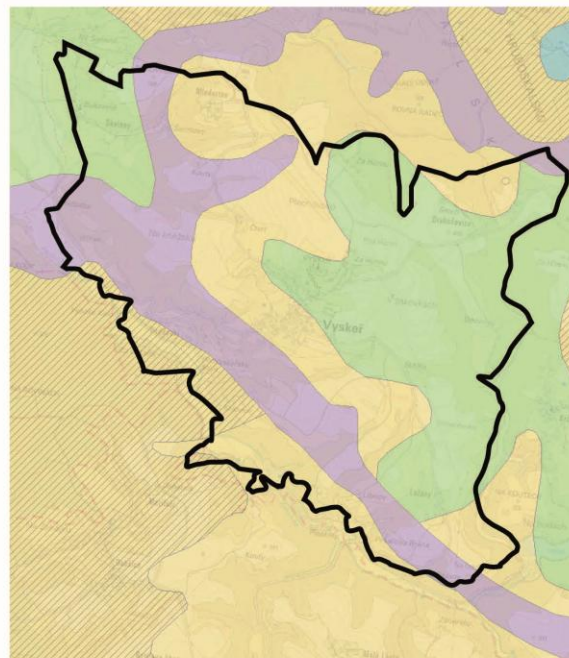
Biogeografické členění území

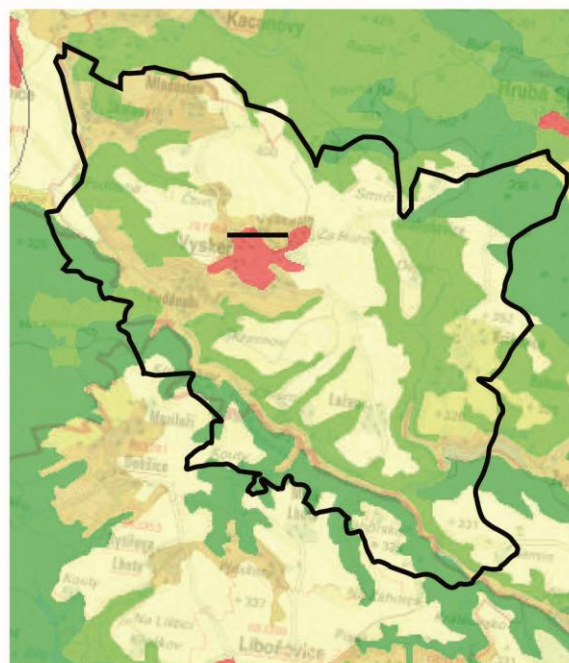
Mapa potenciální přirozené vegetace

Geobotanická mapa území

Krajinný pokryv

Série obr. 14: Série mapových podkladů přírodních podmínek v oblasti (převzato a upraveno z <http://geoportál.cuzk.cz/geoprohlizec/>)

7.3.6 Krajinový pokryv

V mapě krajinového pokryvu (série obrázků č. 14) je viditelné, jakým způsobem je v území evidováno využití půdy. Převážná část území náhorní plošiny je využita jako konvenční orná půda. V blízké návaznosti na sídla – Vyskeř, Mladostov, Poddoubí a Skalany se nachází plochy, kde je orná půda provázána s přirozenou vegetací – což má pozitivní vizuální dopad na mozaikovitost krajiny a na plynulý přechod sídlo – zahrada – krajina, kdy je sídlo vtahováno do krajiny a krajina do sídla – v případě, že zahrady kontextuálně na krajinu navazují. Toto demonstruje snímek pořízený z jižní hranice obce Vyskeř (obr.č. 13), kde ovocné sady přecházejí do lučních porostů s rozptýlenou keřovou vegetací (*Rosa canina*, *Crataegus sp.*) Údolní příkré partie jsou porostlé smíšenými nebo jehličnatými lesy.

7.4 Historický vývoj území

7.4.1 Historie Vyskře

První zmínky o obci pocházejí z 12. století. Původní obyvatelé byli pohané, do doby než přejali křesťanské vyznání, což dokládají místní názvy některých osad a míst v okolí. Jejich přítomnost také potvrzují nálezy z roku 1894, kdy bylo objeveno pohanské pohřebiště, zbytky popelnic a srp (Fišerová, 2012). Osada je pravděpodobně slovanského původu. Obživou obyvatel bylo pravděpodobně pálení dřevěného uhlí, chov dobytka a hospodářství. Právě pálení dřeva je jedním z možných vysvětlení původu názvu obce Vyskeř – kvůli množství kouřících milířů - viz kouř. (Anon., 2013).

Obec Vyskeř tvořilo historicky několik samot, jejichž existenci dokládá registr zhotovený pro hrubosklalské dominium roku 1602. Jednalo se o tzv. "novoveskou rychtu", která byla tvořena vsi Vyskeř, Krasnov, Poddoubí, Skalany, Chlum pod Vyskří a Mladostov (Fišerová, 2012).

Z vlastnických smluv v evidenci majetku lze historicky doložit pěstování obilovin jako pšenice, ječmen, oves, ale i len a proso. Z ostatních plodin pak zelí, hrách a brambory. Na statcích byla přítomna také hospodářská zvířata, tím pádem i pozemky pro pastvu dobytka. Zelenina byla pěstována na záhonech a na polích. Z ovocných dřevin jsou v evidenci majetku z počátku 18. století zmiňovány ovocné dřeviny, jako hruška smolinka - podzimní hruška, hruška červená, pergamentka - zelená kulatá hruška kořenné chuti, jabloň velišská a vinná (Fišerová, 2012). Taktéž jsou v evidencích zmínky o stromech pěstovaných "pro dřevo".

O tom, jak mohlo okolí statků nebo domků vypadat v předválečném období, mohou pojednávat útržky z příběhů od mladostovských, kteří vzpomínají na své předky – rodiče.

Jeden z těchto úryvků pochází ze vzpomínek Heleny Říhové (Říhová, 2012), která popisuje život své maminky, Anny z Chlumu.

"... Nad chalupou se táhne nevelké poličko, které dává živobytí rodině. Půlka osázená brambory a na zadní části u lesa dozrává pšenice. Najde se i kousek pro domácí zeleninu do kuchyně.
Poličko obepíná nevelká louka s ovocnou alejí. Nějaké jabloně, třešně a pár švestek."

(Z povídky od Heleny Říhové, o své mamince, rodačce Anně z Chlumu, zkráceno)

Další text, který odhaluje vzpomínky stejné autorky, pojednává o životě Františka z Mladostova – vybraný zkrácený úryvek popisuje, jak byl uspořádán hospodářský dvůr.

"... procházejí mlatem na dvůr. Je to pěkné stavení, vše jak má být. Dvě vysoké stodoly s pískovcovými základy, mezi nimi chlévy pro krávy, voly a několik malých chlívků pro prasata, husy a jinou drůbež. Nechybí kurník pro slepice s krátkým žebříkem a nad chlévy holubník. Po celé délce těsně pod střechem, přístupné mohutnými dubovými žebříky, jsou seníky, naplněné každý podzim k prasknutí voňavým senem.
Na dvoře pod velkým žebříňákem, připraveným na polní práce, vesele pobíhají slepice včele s dominantním kohoutem. Na oknech začínají kvést červené a růžové muškáty. Na posledním u vchodu roste myrta."

Tento úryvek je zásadní ve svém sdělení o funkci provozního dvora – zde se nacházelo srdce hospodářství, pohyb a provoz. Při výčtu všech hospodářských zvířat je jasné, že jádro dvora mělo z hlediska zeleně prázdný půdorys, jakákoli zeleň měla čistě účelovou funkci – jako například Marečkem zmiňované solitery pro zastínění a jako úkryt před deštěm. Okrasnou funkci zde, na základě popisku, přebírají květiny za okny. Zásadní postavení měly v hospodářství ovocné stromy – část sklizně sloužila jako obživa pro rodinu, další část sedláci prodávali.

O tom, jaké osudy pak stihly obyvatelé a jejich hospodářství v době po druhé světové válce, pojednává další úryvek:

"... Jednoho dne přišli na statek lidé a začali odvážet povozy, dobytek, prasata, vše co se hodilo... Hospodáři zůstalo v rukách jen pár cárů papíru, jako úřední vyjádření zabavení.
Stejně to bylo i s loukami, poli a lesy. Bylo zabráno něco kolem 10 ha. Jen kolem domu zůstalo majitelům malé poličko a pod stodolou sad k lesu.....to bylo vše!"

Po znárodnění došlo k zásadnímu přestrukturování majetku a tím i prostorových vztahů v obci. Hospodáři, po desetiletí zvyklí vztahovat se k vlastnímu hospodářství a být na svém hospodaření zcela závislí, nyní přišli o podstatnou část svého živobytí. Tento okamžik byl jistě zlomovým bodem v prostorovém uspořádání venkovské zahrady, neboť zde dne na den pozbyly venkovské zahrady svých hospodářských funkcí. Zahrady byly státem dál využívány (sklizeň ovoce ze sadů, velkoplošné pěstování hospodářských plodin), ale původní majitelé měli tento přístup odepřen (Prokorátová 2016, osobní sdělení).

O tom, že se funkce jednotlivých ploch v zahradách měnila v průběhu doby, hovoří následující zmínka (Říhová, 2012):

"Sad napravo pod stodolou byl původně pole. Pěstovali se tu hlavně brambory. Až později tu vznikla louka."

Je vidět – že prostor kolem lidských obydlí vždy byl, je a bude dynamicky se proměňujícím místem – které svou funkci odvíjí od současné potřeby společnosti a majitelů pozemku.

7.4.2 Kulturní památky

V okolí Vyskře se nachází mnoho pamětihodností a památek drobné lidové architektury, vzhledem k limitovanému rozsahu této práce však bude zmíněna pouze jedna zásadní, která uvozuje charakter celé obce, a to je vrchol Vyskeř s kaplí Sv. Anny.

Založení původní církevní stavby je s neurčitostí datováno do období let 1660-1690. Kaple, v závislosti na tom, kdo byl v dané době vlastníkem pozemku, na kterých se nachází, střídavě chátrala a střídavě byla obnovována. Později byla vysvěcena a v současné době je zapsána na seznamu kulturních památek (Fišerová, 2012).

Kaple s křížovou cestou, je dodnes významným krajinným prvkem regionu, který spolu s významnou dominantou Trosek tvoří charakteristický ráz v siluetě krajiny.

To, že se k této významné dominantě vztahovalo i prostorové uspořádání obce Vyskeř, dokládají i historické fotografie a pohlednice (série obr. č. 15 a, b, c).

Zvláště fotografie uprostřed napovídá o prostorovém uspořádání obydlí a jejich okolí ve vztahu k silnici a veřejnému prostranství. Vrchol Vyskeř je v ose silnice usazený jako významný point de vue, zvýrazněný lipovou alejí, která lemuje oba okraje silnice. V předprostoru domů se nachází trávník s přístupovými cestami a několika předzahrádkami lemovanými plaňkovými ploty se sloupky z kamenných bloků. Alej zde působí jako významný jednotící prvek a spolu s typickou architekturou staveb vytváří harmonický vzhled obce.

V současné době je tento lad narušen – jednotlivým prvkem sice zůstávají poměrně velké trávnickové plochy před domy, nicméně rytmus v podobě stromové aleje je ztracen, stejně tak jednoznačnost původního pohledu ruší různorodá architektura staveb.

Obrázek 15.: Tři pohledy na vrchol Vyskeř z různých historických období ; a. Pohlednice z roku 1899 (www.fotohistorie.cz), b. Fotografie z roku 1921, c. pohled po ose silnice na vrchol Vyskeř (zdroj: www.google.cz), d. kostel s okolní vyšší zelení (Vyskeř) e. Snímání zvonu, v pozadí vysokokmenný sad (Vyskeř) f. současná fotografie místa e. (zdroj: www.google.cz) (Zdroj obr: a. www.fotohistorie.cz, d, b, c. Fišerová, 2012)

7.4.3 Podoba zeleně z počátku 20.století v historických fotografiích

Podobu původních zahrad lze odečíst z fotografických snímků statků a chalup. Ze shromážděné dokumentace z počátku 20. století lze vyvodit závěry týkající se prostorového uspořádání a forem zeleně, která se u těchto domů vyskytovala. Období před počátkem 2. sv. války lze považovat za poslední období, kdy se plošně zachovala hospodářská stavení, která navazovala na historický vývoj obce. Následkem 2. sv. války a kolektivizací probíhající v 50.letech zaniklo mnoho z původní struktury zahrad náležícím k venkovským stavením. Následující kapitoly shrnují dílčí závěry vyvozené z historických fotografií pořízených na území Vyskře.

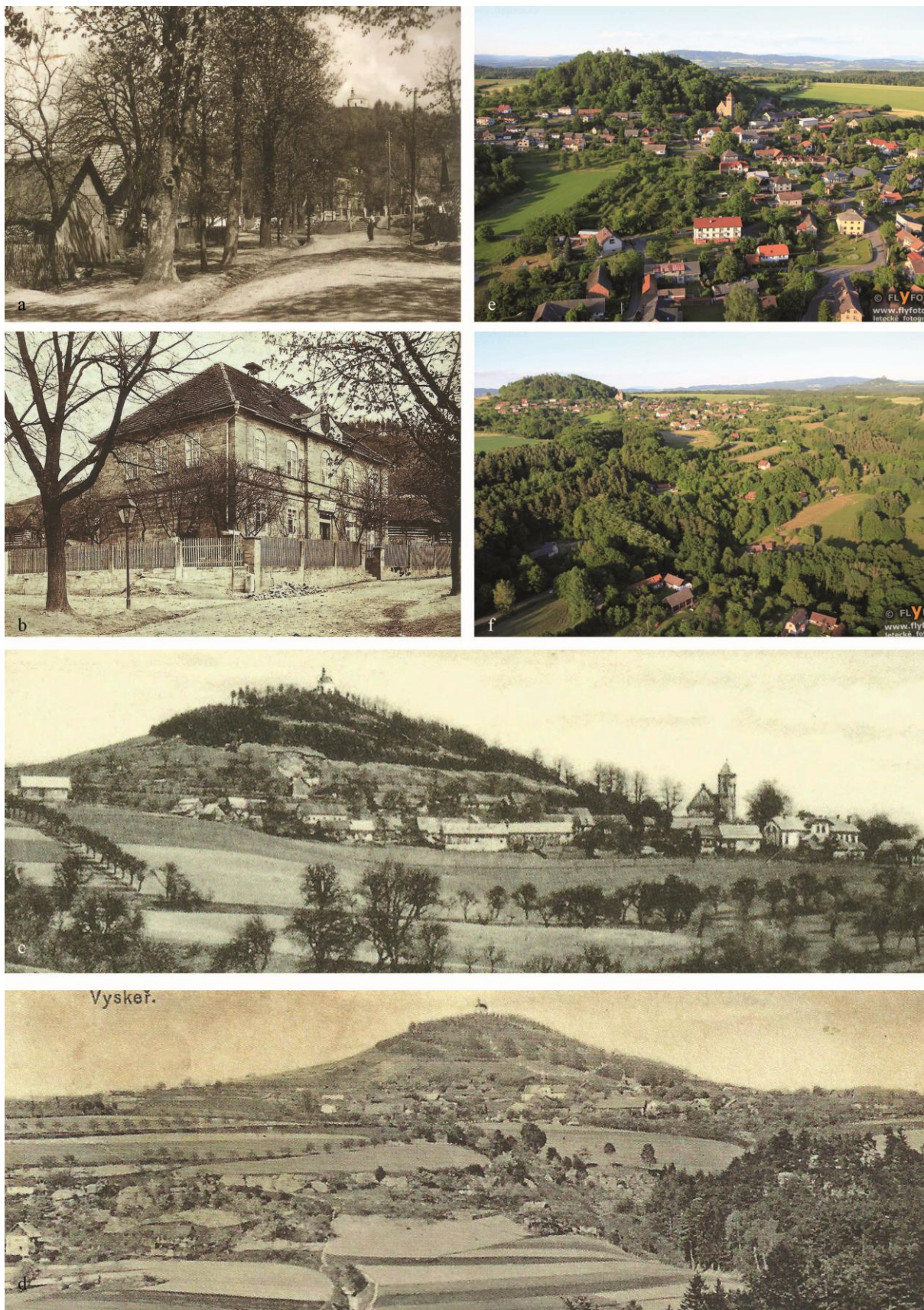
7.4.3.1 Jádru vs. okraj

Ačkoli se tato práce snaží úzce zaměřit pouze na prostor zahrad, dotýká se i okolních prostorových kontextů. Těmi je vazba zahrad na jádrové partie obce, jakými je náves nebo uliční prostor, stejně tak i jejich přechod do volné krajiny.

Zdá se, že historická fotodokumentace potvrzuje Marečkovu tvrzení, že střed obce vyniká nejvyšší zelení, zatímco k okrajům výšková hladina zeleně klesá. I na Vyskři zvyrazňovala vyšší zeleň jádro obce, tvořené kostelem, návsi a bývalou školou (viz. obr. č. 15.d a 16 b.) a lemovala silnici (16.a.).

U okolní venkovské zástavby bylo patrné zanoření domů do zeleně – a to díky vysokokmenným formám ovocných stromů. Ty jsou viditelné na fotografii - obr. č. 15 e, který je pořízen v roce 1942. V porovnání se stávající situací (obr. č. 15. f) je viditelné, že výšková hladina zeleně se snížila (nicméně starý vysokokmenný sad v pozadí napravo od domu byl ponechán). Silná linie, jakou je stromořadí v ose silnice na vrchol Vyskře, není do současné doby zachována, čímž prostor přišel o rázovitý prvek, který dodával prostoru určitý pocit intimity a ochrany. V zahradách na fotografii č. 16. a. byla patrná vyšší stromová zeleň – vzhledem k užívání doškových střech je možné, že se mohlo jednat o izolační protipožární zeleň.

Okraje sídla charakterizoval přechod do krajiny skrz ovocné sady, které jsou do určité míry zachovány do současné doby. Linka tvořená vysokou zelení středu obce – vysokokmennými dřevinami u stavení – ovocnými sady – ovocnými alejemi (viz obr. č. 16 c., d.) zajišťovala plynulý vizuální přechod zeleně ze sídla do krajiny. Sídla jako kdyby byla obalena v zeleni zahrad, které tvořily spolu s alejemi síť spojující se s okolními lesními porosty (obr. č. 16. d.).

Obrázek 16.: a. pohled návsi k bývalé škole (Vyskeř) b. bývalá škola (Vyskeř) c. západní pohled na Vyskeř s dominantou kaple, d. jihovýchodní pohled na Vyskeř a okolní vsi, e.,f. letecký snímek Vyskeře (zdroj: www.flyfoto.cz) (Zdroj obr. a, b, c, d – Říhová, 2012).

V porovnání s historickými fotografiemi je současná situace v obci Vyskeř v tomto ohledu velice pozitivní – jak je vyobrazeno na leteckých snímcích (obr. č. 16 e., f.). Ve středové části pohledu na obec Vyskeř je vidět zachovaný princip ovocných sadů v záhumenních zahradách, přičemž celé sídlo je protkané přítomností zeleně v zahradách. Jádru obce není jasné vydefinováno díky absenci vyšší zeleně. Snímek na obr. č. 16. f. vyobrazuje návaznost zahrad na rozptýlenou vegetaci, kde jsou vidět pásovité výsadby na mezích provázené vzájemně s lesními porosty a alejemi.

7.4.3.2 Zeleň u venkovského stavení

Zeleň na venkově, jak již bylo několikrát zmíněno v předchozích částech této práce, byla formována účelovostí – ať již z hlediska hospodářství, nebo určité symboliky. S ryze okrasnými formami zeleně bylo možné se setkat pouze v omezeném množství – a to například s truhlíky s květinami za okny (obr.č.18.f.), nebo s nádobami na rostliny u vchodu (obr.č.19.c). Provázanost účelového využití s funkcí s estetickou snoubily např. treláže z vinné révy (obr.č.18.d.), které dávaly plod a stín, nebo květiny a byliny v předzahrádkách, které byly užívány k řezu nebo pro jejich kuchyňské či lékařské využití.

Zeleň na provozním dvoře

Provozní dvory reprezentoval typicky z hlediska zeleně prázdný půdorys – alespoň toto napovídají dobové fotografie (např. obr. č. 19 a., b., 20. a). Díky vytrvalému hospodářskému využití dvorů by zde působily jakékoli plošné formy zeleně jako bariéra v plynulém provozu, zezeň by také byla ohrožena okusem hospodářských zvířat.

Je pravděpodobné, že se zde nacházely bodově solitérní dřeviny, a to např. ořešák královský (*Juglans regia*), na obr. č. 19.g a 19.c.

Jako krajově typický prvek se zde opakovaly treláže popnuté vinnou révou, které se vyskytovaly jak ve štítech (obr.č. 18.c., 19.g) a na bočních fasádách staveb (obr.č.18.c.), tak na konstrukcích ve dvorech (obr.č.18.d).

Zeleň před a za domem

Zdá se, že mohutnější objemy zeleně se vyskytovaly až za provozním dvorem – a to většinou za plotem (obr. č. 19. a). Na fotografiích se jedná pravděpodobně o ovocné sady, které byly plotem chráněny před provozem a okusem zvěře a dobytka. Tyto ploty mohly být porostlé

popínavými dřevinami (obr.č – 18. c.). Zde tedy opravdu dochází k pochopení slova "zahrada", jako něčeho zahrazeného, chráněného, vzácného. U menších venkovských stavení mohla být situace jiná – zde byly viditelně solitérní stromy "dotažené" blíže k budovám (obr.č. 18 g. a h.) a to možná v důsledku skromnějších hospodářských poměrů, kdy vytíženost tohoto prostoru nebyla tak velká. Ovocné sady jednotlivých stavení volně pokračovaly do krajiny a prolínaly se navzájem – napovídá to jednotný výraz okolí stavení (viz. obr. č.- 19.d.) Z hlediska výškové struktury zeleně se zdá, že bezprostředně u domu a za domem se vyskytovala vyšší zeleň – viz. obr.č.19.a., kdy koruny vzrostlého stromu obklopují střechy stavení ze zadní strany (směrem do sadu), nebo z boků hospodářského dvora (obr.č. 19 c., g.) Za budovami se mohly nacházet zeleninové zahrady, které byly taktéž ohrazené (viz.obr.č.19.b.).

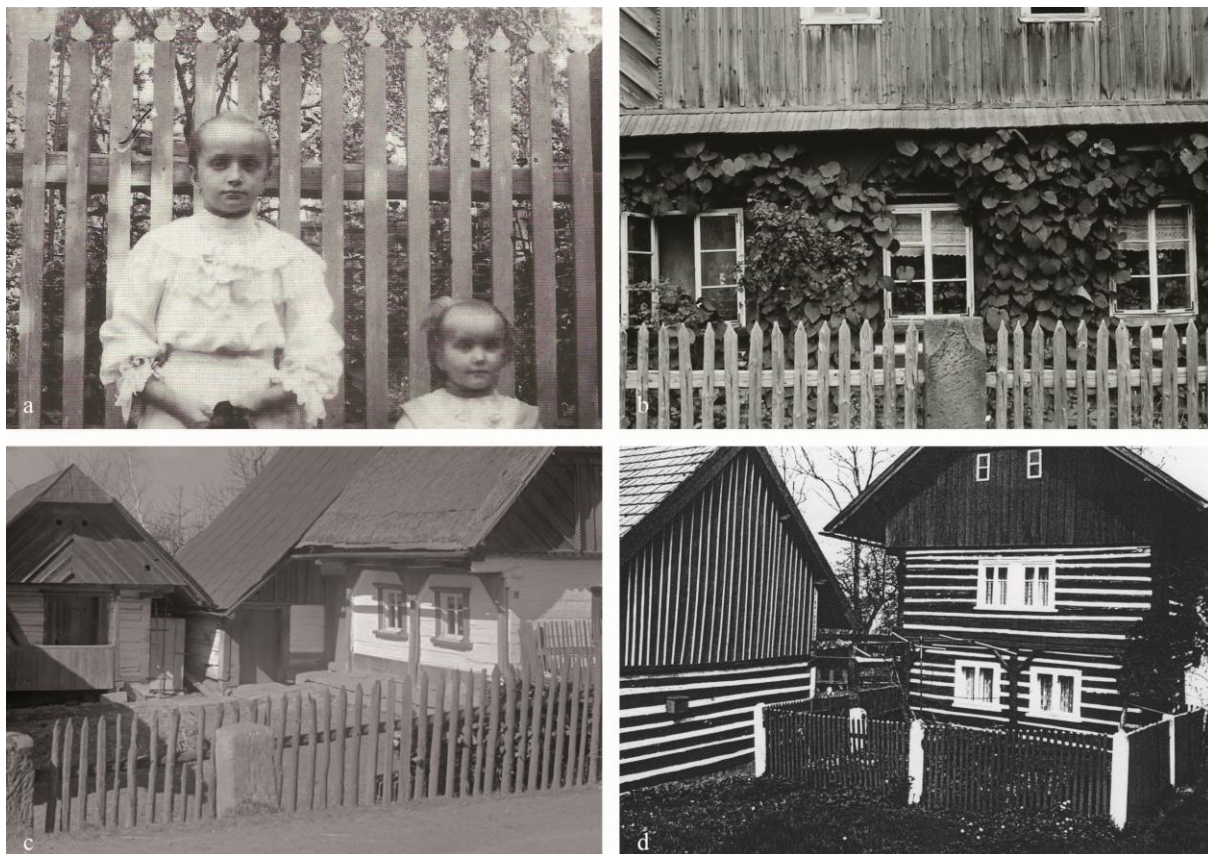
Zahrazené byly tedy jak partie za domem, kde se nacházely záhony se zeleninou (obr.č. 18.b.), nebo k domům přidružené okrasné či užitkové zahrádky (obr.č. 17.d.) tak prostory před domem – předzahrádky, které mohly být ohraničeny okrasným plůtkem, za kterým se pěstovaly květiny a byliny (obr.č. 19.g.) Fotografie také zobrazuje korunu solitérní dřeviny – velice pravděpodobně ořešáku královského (*Juglans regia*), který se nacházel uvnitř dvora statku.

Za domem bylo také hnojiště (pokud se nenacházelo na provozním dvoře). Fotografie č. 19.h. vyobrazuje solitérní keř – bez černý (*Sambucus nigra*), který hnojiště doprovází.

Materiály a prvky

Vzhledem k omezeným výrobním a transportním možnostem byly tradičně užívány krajové materiály, které mezi sebou vylišovaly jednotlivé regiony a vytvářely typickou rázovitost kraje. Pro oblast Českého ráje byl a je tímto typickým stavebním materiálem pískovec, který se uplatňoval v konstrukcích staveb, při stavbě opěrných zídek (obr.č.19.f.), plotových sloupků apod.

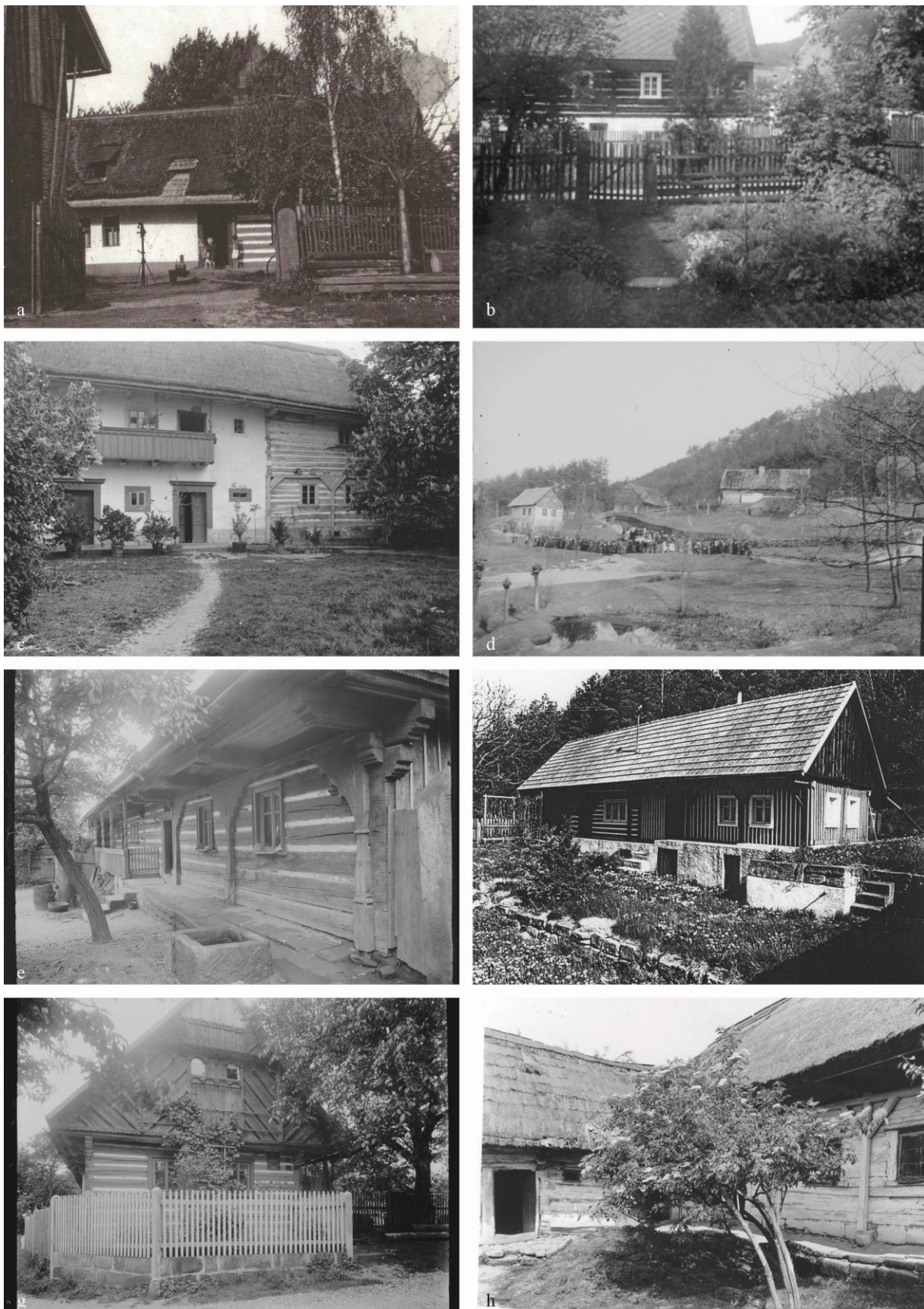
Dřevěné prvky byly využívány taktéž jako stavební materiál budov, v zahradách potom na plaňkové ploty bez podezdívky, které se zdají být typickým typem oplocení v této oblasti (dekorativní motivy špicí planěk viz obr.č 17. a obr.č. – plot v Mladostově). Tyto plůtky měly různě zdobené špice, pravděpodobně v závislosti na jejich umístění v rámci pozemku (okrasné špice byly více při stavení).

Obrázek 17: Druhy oplocení v oblasti – a. okrasná špice na plaňkovém plotu (Vyskeř), b. okrasné špice na plotu předzahrádky (Svijanský Újezd), c. jednoduchá špice na plotu okolo hospodářského dvora (Všeň), d. bělená hrana u plotu ve Skalanech. (Zdroj: a – Říhová, 2012, b, c, d – Muzeum Českého ráje v Turnově, 1920-1930)

Obrázek 18: Zeleň u venkovského domu; a. statek s provozním dvorem s absencí zeleně (Vyskeř), b. Statek – hospodářský provoz, zeleň za plotem, c. vinná treláž a ovocný strom před domem (Mladostov), d. Treláž s vinnou révou (Vyskeř), e. štít popnutý vinnou révou, zeleň na plotem (Vyskeř), f. Ovocný sad, oddělený od dvora plotem, g. Neohraničenost zahrad, vyšší soliter u budovy, ovocný strom v okolí obydlí, h. Provozní plochy s přítomností dřevin (Zdroj: a – h Říhová, 2012, c - informační tabule Mladostov)

Obrázek 19: a. Statek – volný prostor pr.dvora, zeleň se nachází za plotem, b. podoba pěstebních ploch – užitkové oplocené zahrady, c. okrasná zeleň na dvoře v podobě nádob s rostlinami (Čtveřín), d. prolínání sadů mezi jednotlivými staveními (Skalany), e. Soliterní strom na pr.dvoře (Mladostov), f. Výškové členění prostoru okolí chalupy (Skalany), g. Předzahrádka a ořešáky ve dvoře (Mladostov), h. Černý bez u hnojiště (Doubrava) (Zdroj: a – Říhová, 2012, b – h Muzeum Českého ráje v Turnově, 1920-1930)

7.4.4 Historický vývoj půdorysného uspořádání zeleně v obci

Pro porovnání vývoje prostorového uspořádání zeleně byla vybrána celkem čtyři období a to:

1. 2. vojenské mapování z let 1836 – 1852
2. Otisky stabilního katastru z let 1842
3. Ortofoto z 50.let
4. Ortofoto ze současnosti

V rámci těchto čtyřech mapových podkladů je zřejmý vývoj ploch zeleně zahrad, okolní vegetace a pozemků.

Čtvrť

Čtvrť reprezentuje osadu s úsekovou plužinou. Členění pozemků v minulosti má velice podobně zachovalou svou podobu dodnes. Příčná linie, v minulosti tvořená pastvinami a podmáčenými loukami zarostla vyšší zelení, která zde je zachována dodnes, a která se prolíná do okolních zahrad. Bývalé linie parcel polí na severní straně lemují mez s vegetačním pokryvem. Úseková plužina zapříčiňuje nejednotné uspořádání zahrad v rámci sídla.

Drahoňovice

Drahoňovice jsou samotou s úsekovou plužinou, u které prostorová podoba pozemků (zahrad) u stavení zůstává již přes 150 let velice podobná. Že bylo zásadním úkolem statků snaha o svépomocné hospodaření, dokumentují vodní nádrže na mapě otisků stabilního katastru. K stavením náležely malé plochy pastvin a pole. Velice hodnotné informace poskytují snímky z 50. let, kde lze na hospodářských dvorech vidět koruny stromů. Pozemky bohatě obklopují ovocné sady. Množství ovocných stromů bylo v posledních cca 60 letech poměrně zredukováno.

Kouty

Kouty reprezentují samotou s úsekovou plužinou, kterou v současné době tvoří dva samostatné soubory stavení. Tradice ovocného stromu, stejně jako u předchozích obcí, přetrvává dodnes.

Velice hustý pokryv zeleně je viditelný v 50. letech, kdy (zřejmě) opuštěné budovy obrostly zplanělými ovocnými sady a náletovými dřevinami. Ovocné aleje lemují příjezdové cesty a provazují je vizuálně s ovocnými zahradami. Je zde přítomna sběrná nádrž na vodu.

Lažany

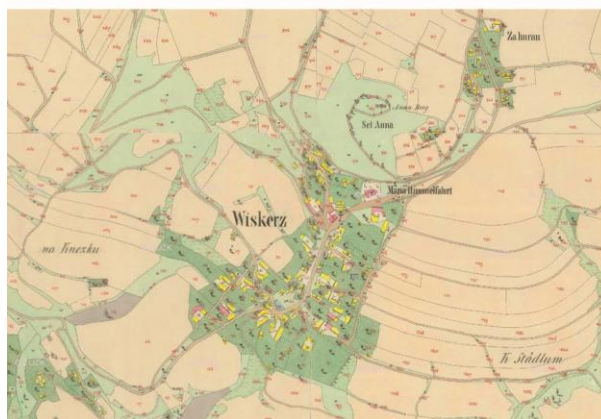
Lažany jsou návesní ulicovou vsí s úsekovou plužinou, díky níž je zde poměrně nejednotné uspořádání zahrad v rámci vsi. Hlavní silnici obklopoval pás pastvin, které často náležel k hranám (hospodářských) budov. Nacházel se zde i pozemek se smíšeným vegetačním pokryvem sloužící jako pastva. Lažanská stavení doprovázela v 50. letech velice bohatá vnitřní soustava zeleně – kromě ovocných stromů zde jsou vidět i koruny vyšších listnatých dřevin. Podoba ovocných sadů má místy jasně určený rastr řad stromů. Ovocné sady prořídly, zato je zde výrazná dvojitá linie vyšších stromů nacházející se na zadní straně stavení oddělující pozemky od polí na obou stranách vesnice.

Mladostov

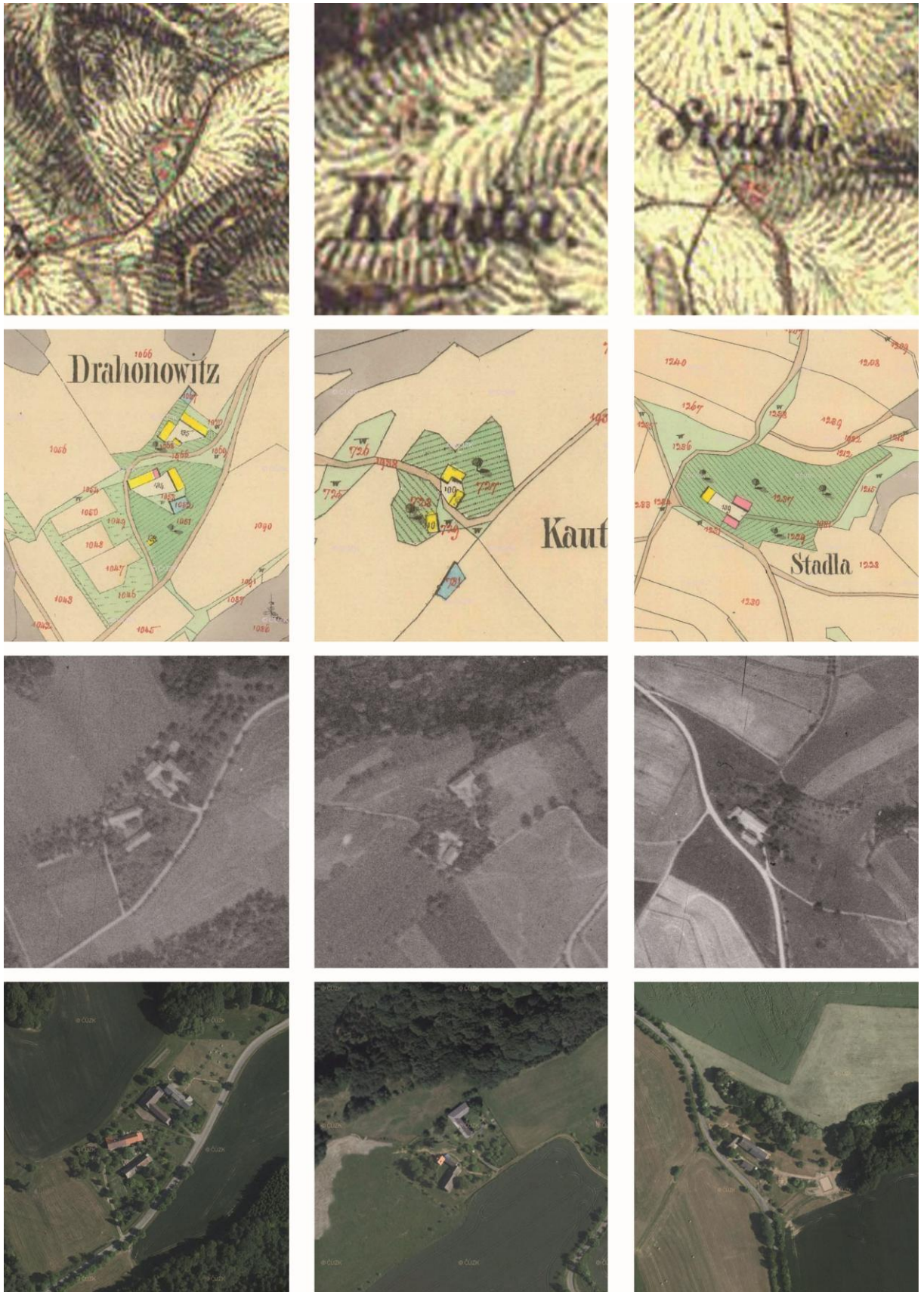
Mladostov lze charakterizovat jako neuspořádanou rostlou vesnici s úsekovou plužinou. Mladostov je tvořen rozmístěnými usedlostmi a chalupami (Pešta, 2011). Stejně jako předchozí obce, tak i v Mladostově je vidět prostorové uspořádání pozemků, kde přílehlé budovy obklopovaly zeleninové zahrady s ovocnými sady (mapa otisků stabilního katastru). Stejně jako v Drahoňovicích, i zde jsou přítomné nádrže na vodu. Snímky z 50. let ukazují, že ovocné stromy jsou vysazeny jak v řadách, tak v nepravidelném uspořádání. Taktéž je ze snímků patrná přítomnost solitérních dřevin v několika dvorech. Díky ovocným výsadbám je zde zachována plynulá, nepřetržitá vizuální návaznost mezi jednotlivými parcelami.

Poddoubí

V Poddoubí jsou přítomny samoty s úsekovou plužinou. Poddoubí si zachovalo prostorové uspořádání zeleně také již více než 150 let. Zesílená je pouze linka vyšší zeleně na místě bývalých pastvin, která v současné době zpevňuje hranu svahu. Podoba sadů z 50. let je tvořena liniemi vedenými po vrstevnici svahu. Zahrady jsou skrze ovocné sady pohledově spjaty.

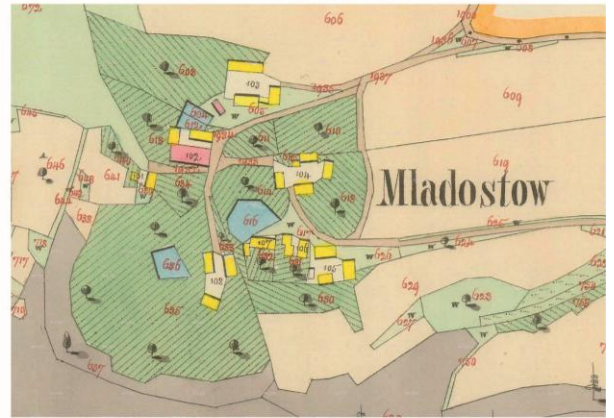
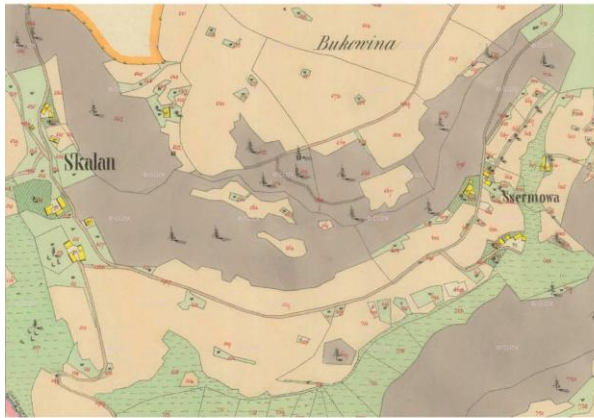
Obrázek 20: úplně nahoře: Legenda stabilního katastru, uprostřed vlevo: 2. Vojenské mapování (zdroj: www.seznam.cz), upr. Vpravo: ortofoto 50.léta (<http://kontaminace.cenia.cz>), vlevo dole: otisky stabilního katastru z roku 1842 (<http://oldmaps.geolab.cz>), současné ortofoto (<http://kontaminace.cenia.cz>)

Obrázek 21: Úplně nahoře: 2. Vojenské mapování (zdroj: www.seznam.cz), druhé shora: Ortofoto 50.léta (<http://kontaminace.cenia.cz/>), druhé zdola: Otisky stabilního katastru z roku 1842 (<http://oldmaps.geolab.cz/>), úplně dole: Současné ortofoto (<http://kontaminace.cenia.cz/>)

Obrázek 22: Úplně nahoře: 2. Vojenské mapování (zdroj: www.seznam.cz), druhé shora: Ortofoto 50.léta (<http://kontaminace.cenia.cz/>), druhé zdola: Otisky stabilního katastru z roku 1842 (<http://oldmaps.geolab.cz/>), úplně dole: Současné ortofoto (<http://kontaminace.cenia.cz/>)

Obrázek 23: Úplně nahoře: 2. Vojenské mapování (zdroj: www.seznam.cz), druhé shora: Ortofoto 50.léta (<http://kontaminace.cenia.cz/>), druhé zdola: Otisky stabilního katastru z roku 1842 (<http://oldmaps.geolab.cz/>), úplně dole: Současné ortofoto (<http://kontaminace.cenia.cz/>)

Skalany

Skalany jsou původní osadou s úsekovou plužinou. Vývoj Skalan je určen přísnou linkou terénního zlomu při okraji lesa. Ta se v průběhu času přiblížila k cestě a obrostla obytnými budovami. Přítomnost sadů u původních statků z pol. 19 století je částečně viditelná dodnes. Původní uspořádání plužin je znatelné z rozmístění rozptýlené vegetace, která je z jihu na území Skalan značně rozšířená a prolíná se v sídle skrze zahrady.

Stadla

Stadla jsou další samotou s úsekovou plužinou, původně tvořenou velkým statkem s rozsáhlými plochami zeleninových zahrad s ovocnými sady. V 50. letech je v blízkosti domů viditelný pravidelný rastr ovocných stromů produkčního sadu. Oproti historickému mapování v současné době obydlí doprovázejí mohutné vegetační lemy smíšeného porostu, produkční sad zanikl, zůstala rozptýlená struktura ovocných stromů.

Vyskeř

Vyskeř je smíšená návesní lánová ves se záhumenicovou plužinou na východě a úsekovou plužinou na západě. Na vývoji Vyskře můžeme vidět z hlediska zeleně tendenci ke zmenšování velikosti prostoru pozemků (zahrad). Tradice ovocného stromu se dle mapování drží již z poloviny 19. století. Záhumenicová plužina, která určovala organizaci obytných budov, hospodářských stavení, záhumenků a polí (viditelná na východní straně vsi) je čitelná ještě v 50. letech, v současnosti je její otisk znatelný pouze náznakově v parcelaci pozemků (podélná tendence) a zbylých menších úsecích polí. Taktéž tuto formaci kopírují meze pokryté vegetací. Záhumenní cesta oddělovala plochy ovocných zahrad od polí, organizace zahrad v rámci celé vsi je poměrně jednotné a tvoří dva pásy na krajích sídla. V 50. letech je čitelné prostorové uspořádání stavení – sad – pole, které má své základy v minulých obdobích. Plochy ovocných sadů jsou v této době na území masivně rozvinuté.

Vlastní projekt

8 Schémata zahrad jednotlivých vesnic v rámci katastrálního území Vyskeř

V rámci terénního průzkumu bylo shlédnuto 30 pozemků (zahrad) v celkem 9 vesnicích. Byly vybrány takové příklady, ve kterých byly viditelně zachovány historické pozůstatky původních zahrad – jako byly ovocné sady, předzahrádky, volné provozní dvory, divoké lemy keřových porostů apod. Za "původní venkovskou zahradu" by ideálně bylo vhodné považovat takový prostor, který se vyvinul přibližně po druhé polovině 19. století, kdy se v oblasti rozvíjelo lidové stavitelství. Historické prameny o zahradách z tohoto období, případně zachování jejich původní podoby do současnosti, neposkytuje mnoho informací; byly tedy zkoumány převážně prostory přeživší 2. sv. válku, po níž nastal zásadní zlom ve společenském a majetkovém uspořádání, ve kterém se i zásadně přerodila funkce zahrady z jejího čistě hospodářského využití (na kterém byli obyvatelé téměř výhradně závislí) do rekreačně-užitkové funkce přetrvávající dodnes.

Ve schématech bylo zaznamenáno zejména prostorové uspořádání dílčích prvků – soliterních stromů, ovocných sadů, květinových záhonů, předzahrádek, užitkových ploch, drobné architektury, příjezdových cest, budov apod. Kde to bylo možné, je zaznamenána i rámcová skladba rostlinného sortimentu. Nejedná se o dokumentaci současného stavu zahrad – schémata jsou tedy v tomto ohledu graficky selektivní, vyobrazující pouze typické prvky a jevy. Zřejmé nepůvodní prvky v zahradách (zakrslé konifery, stříhané živé ploty, nepůvodní keře a stromy apod.), které se i v těchto zahradách místy vyskytly, jsou vyňaty ze závěrečného shrnujícího schématického zpracování. Pro popsání sortimentu jsou použity české i latinské názvy, nomenklatura byla sjednocena dle Klíče ke květeně ČR.

Kromě schémat byla pořízena i fotodokumentace vybraných prvků zahrad.

8.1 Čtvrť

Čtvrť je složena z několika usedlostí vinoucích se podél hlavní silnice mezi Vyskří a Mladostovem. Pozemky jsou od sebe odděleny jen lehkým pletivovým plotem, sídlo díky tomu splývá s okolní krajinou.

1) Hlavní charakteristika:

Zeleň na pozemcích má roztroušený charakter, přičemž pomyslným těžištěm jsou obytné budovy - chalupy, kolem kterých se zeď koncentruje (obr.č.24.a.). Vegetace kolem vodního toku se prolíná do zahrad, objevují se zde břízy (*Betula pendula*) a vrby (*Salix sp.*).

2) Prostorové uspořádání:

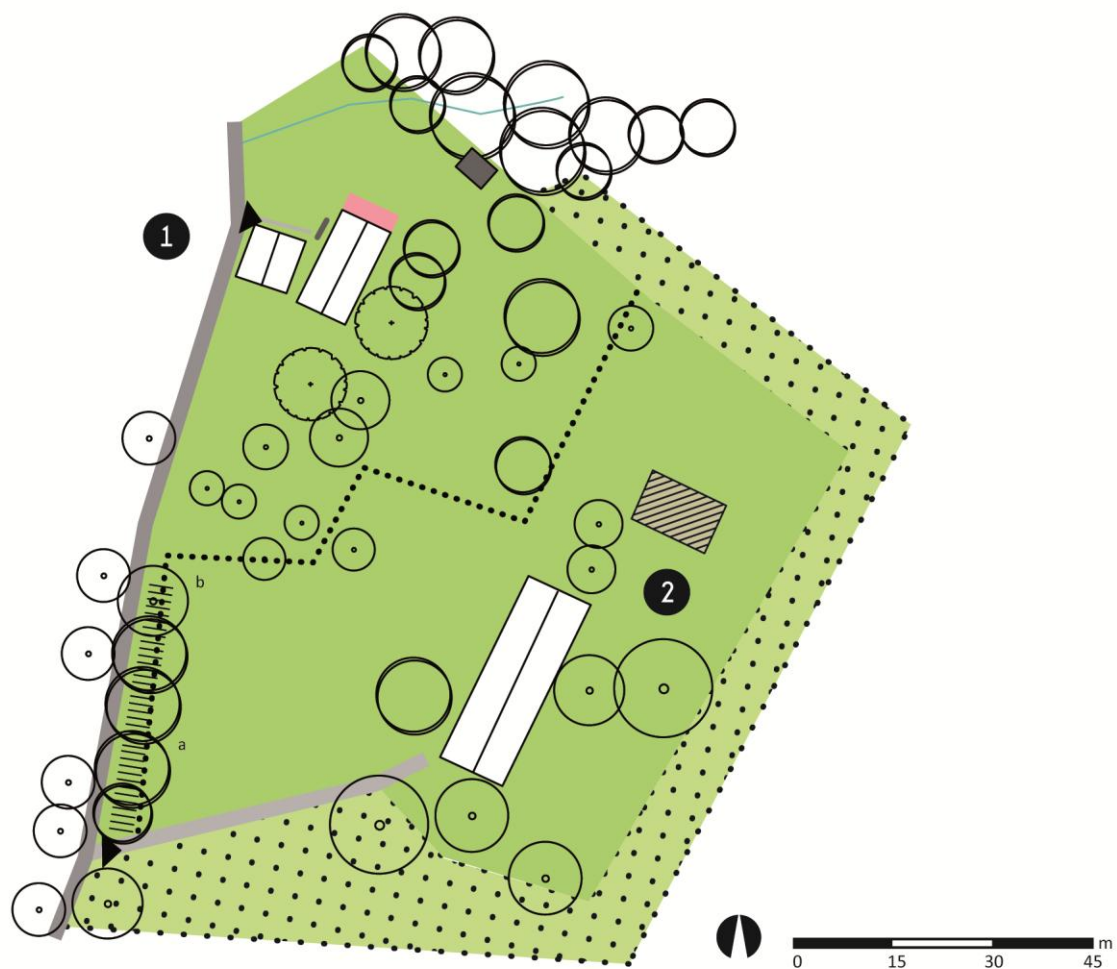
Dům je obklopen "shlukem" zeleně ovocných stromů a listnatých dřevin, sečené pozemky volně přechází v okolní luční porosty. Ovocné stromy se dostávají do blízkosti domů. Čelo domu u zahrad č. 1. doprovází bývalá předzahrádka (obr.č.24.b.). Pěstební políčko se nachází (zahrada 2) za domem.

3) Zeleň:

Z prvků zeleně se zde nacházejí ovocné dřeviny a přirozená vegetace z okolní krajiny (obr.č.24.c) - jako bříza (*Betula pendula*), javor (*Acer sp.*), vrba (*Salix sp.*). U silnice se nachází pás sloupovitých topolů – topol černý 'Italica' (*Populus x nigra 'Italica'*).

4) Specifika: Vegetace z lemů břehové vegetace toku se promítá do druhové skladby v zahradách.

Schéma 1. : Zahrady ve Čtvrťi

- a . topol černý 'Italica' (*Populus x nigra* 'Italica')
- b . keřový lem - růže šípková (*Rosa canina*)

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- poličko/pěstební plocha
- zeleninová/květinová zahrádka

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- zídka
- oplocení - pletivový plot

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek

8.2 Drahoňovice

Drahoňovice jsou příkladem samoty viditelné ze silnice ve směru z Hrubé Skály na Vyskeř. Tvoří je dvě bývalé samoty sestávající se z obytných a hospodářských budov.

1) Hlavní charakteristika:

Samoty jsou usazené mezi ovocnými sady, které je obklopují ze všech stran. Je zde místy (statek č. 1) zřetelné neortodoxní liniové uspořádání ovocných stromů. U zahrady 1 je vidět tradiční přeměna hospodářského dvora na trávnickovou plochu, která je u stále obývaných objektů v této oblasti velice častá. Zahrada 1 demonstruje ohraničování pěstebních ploch jako pěstební políčko nebo předzahrádka, jednotlivým systémem oplocení. Oplocená je také plocha před domem u Zahrady 1, kde jsou přítomné ovocné stromy.

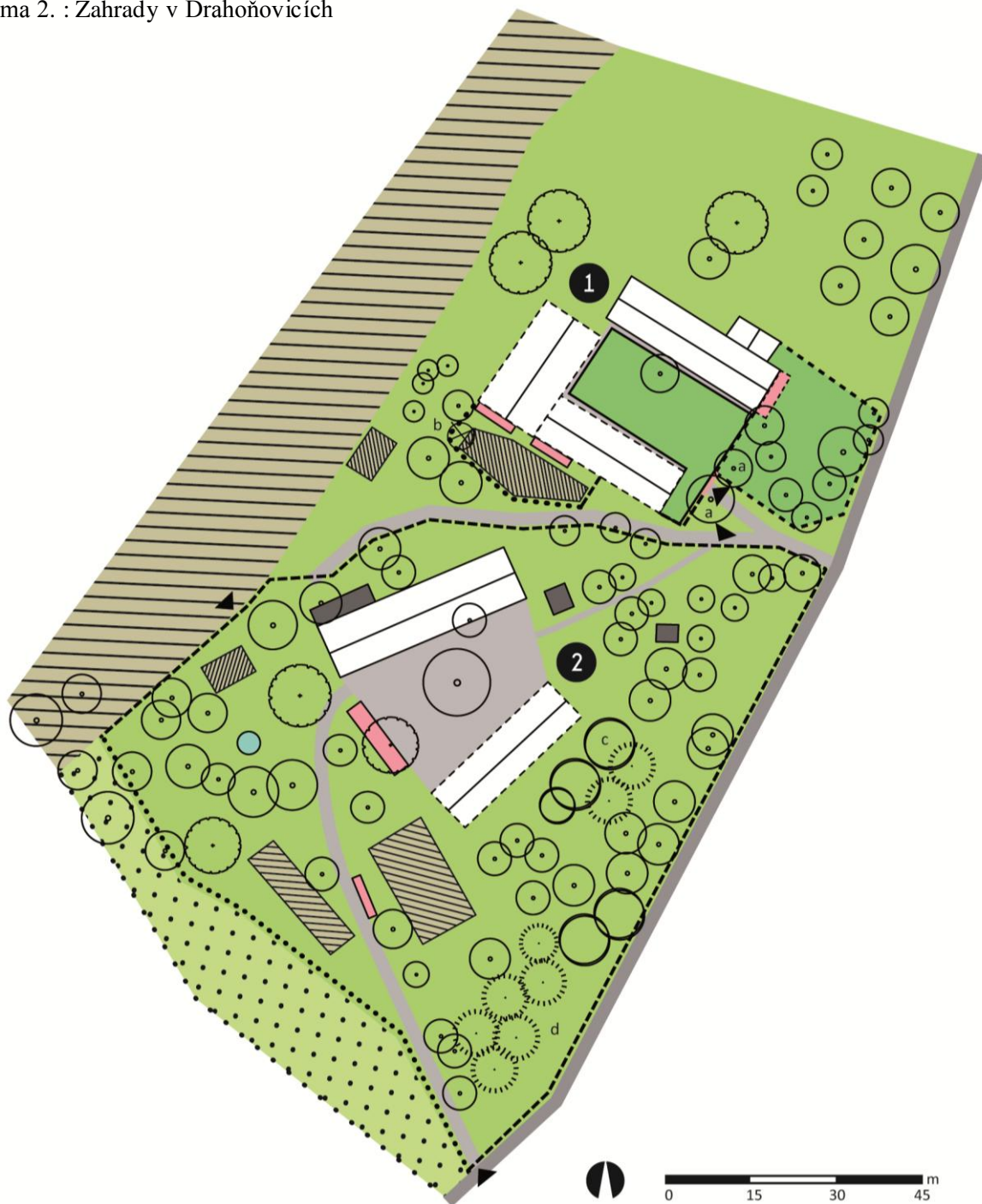
2) Prostorové uspořádání:

Prostor bývalého provozního dvora je obklopen ovocným sadem (obr. č. 24 f., g.) s lučním porostem, za hospodářskými budovami se vždy nachází drobné pěstební plochy. Prostory zahrad se skrze výsadby ovocných stromů prolínají do okolních luk a polí a vzájemně mezi sebou. Květinové výsadby jsou doprovodem čelní strany budovy, při bývalém provozním dvoře nebo za domem (Zahrada 2, obr. č. 24. e.). U zahrady 1 jsou oplocené pouze užitkové části, extenzivní sady jsou neohrazené. Zahrada 2 je oplocena v celém obvodu pozemku plaňkovým a pletivovým plotem.

3) Zeleň:

Dominuje zde přítomnost extenzivních ovocných výsadeb (kombinace polokmenů a vysokokmenů). Nacházejí se zde třešně (*Prunus avium*) – u vjezdu do dvora Zahrady 1 (obr.č. 24.d.) a jabloně (*Malus domestica*). Okrasná zeleň je zde přítomná ve formě květin v záhonech.

Schéma 2. : Zahrady v Drahoňovicích

a . třešeň ptačí (*Prunus avium*)

b . solitérní keř - líska obecná (*Corylus avellana*)

c . smíšená skupina stromů (*Betula pendula*, *Picea abies*, *Pinus sylvestris*)

d . nové výsadby jehličnanů (*Pinus sylvestris*)

LEGENDA

PLOCHY

	pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
	louka
	sečený trávník
	zeleninová/květinová zahrádka
	políčko/pěstební plocha
	pole
	bývalý provozní dvůr

OBJEKTY

	obytná budova
	stodola
	jiné budovy
	hlavní silnice
	cesta příjezdová
	oplocení - pletivový plot
	oplocení - dekorativní brána
	oplocení - plaňkový plot

bazén

ZELEŇ

	ovocný strom
	listnatý strom
	jehličnatý strom
	orešák královský (<i>Juglans regia</i>)
	keřový porost
	keř solitérní

OSTATNÍ

	svah
	vjezd/vstup na pozemek

Obrázek 24: Čtvrť; a. neohraničený pozemek s přítomností vyšších dřevin u obytného domu, b. Předzahrádka – Zahrada 2, s ovocnými stromy a pumpou., c. Vegetace kolem potočního koryta prolínající se do zahrad, Drahoňovice; d. oplocený prostor před domem, e: Výsadby květin za stodolou, f. vysokokmenné sady, g. Zahrada 2 – pohled přes sad do bývalého provozního dvora. (Zdroj autor.)

8.3 Kouty

Kouty reprezentují samotou tvořenou dvojicí obytných a hospodářských budov. Je viditelná ze silnice směrem na severozápad ze směru Vyskeř – Mladostov.

1) Hlavní charakteristika:

Stavení jsou usazená v ovocných sadech. U obou samot je viditelný pozůstatek původního ohraničení plotem ve vnitřní části provozního dvora. Ovocné dřeviny zde jsou na volných prostranstvích vysazeny v řadách (zejména mladší porosty), zbytek roste na pozemcích roztroušeně.

2) Prostorové uspořádání:

Ovocné stromy jsou zejména před staveními, u zahrady 1 také za stodolou. Výsadby končí na hranici bývalých provozních dvorů. Vzrostlé ořešáky (*Juglans regia*) jsou situované stranou provozního dvora. Květinová zahrádka je přítomna u stavení, je zde vidět pozůstatek oplocení.

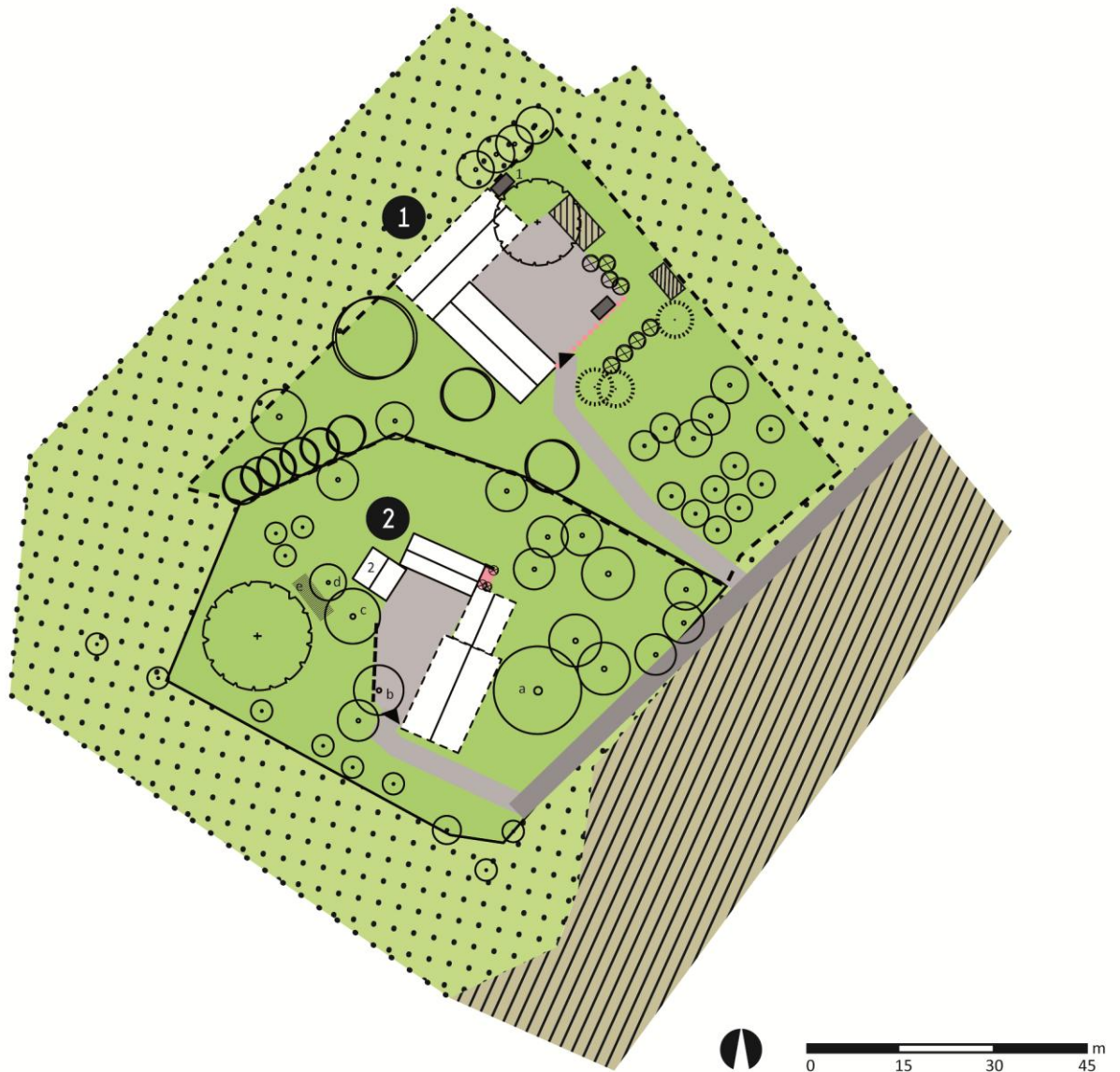
3) Zeleň:

Výraznými jsou u obou statků vzrostlé ořešáky královské (*Juglans regia*) (jeden z místních pramenů tvrdí, že byly ořešáky vysazovány k hnojištím). Dalšími dřevinami zde jsou ovocné stromy – jabloně (*Malus domestica*), třešně (*Prunus avium*), hrušně (*Pyrus communis*) a slivoně (*Prunus domestica*). V předzahrádce u statku 2 se nachází šípková růže (*Rosa canina*), šeřík (*Syringa vulgaris*), pivoňky (*Paeonia sp.*), a měsíček lékařský (*Callendula officinalis*). Lem podél plůtku u provozního dvora na statku 2 je obrostlý kapradinami.

4) Specifika:

Je zde viditelná tendence ohraničení provozního dvora plotem a typické umístění ořešáků (*Juglans regia*) stranou provozního dvora v blízkosti domů.

Schéma 3. : Zahrady v Koutech

a třešeň ptačí (<i>Prunus avium</i>)	d hrušeň obecná (<i>Pyrus communis</i>)	1 kompost
b třešeň ptačí (<i>Prunus avium</i>)	e bez černý (<i>Sambucus nigra</i>)	2 špejchar
c třešeň ptačí (<i>Prunus avium</i>)		

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- bývalý provozní dvůr
- zeleninová/květinová zahrádka
- poličko/pěstební plocha
- pole

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - plaňkový plot
- oplocení - dekorativní plot
- plaňkový/kovový

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek

8.4 Lažany

Dvě vybrané zahrady v Lažanech leží při hlavní silnici. Náleží k bývalým statkům s obytnými a hospodářskými budovami.

1) Hlavní charakteristika:

U obou stavení – statků, se nachází soubor vyšší zeleně, který statky zahaluje ze zadní strany (směrem k okraji sídla) a navazuje na souvislý pás zeleně celosídelního významu. Tento zelený pás je součástí prostoru zahrad.

2) Prostorové uspořádání:

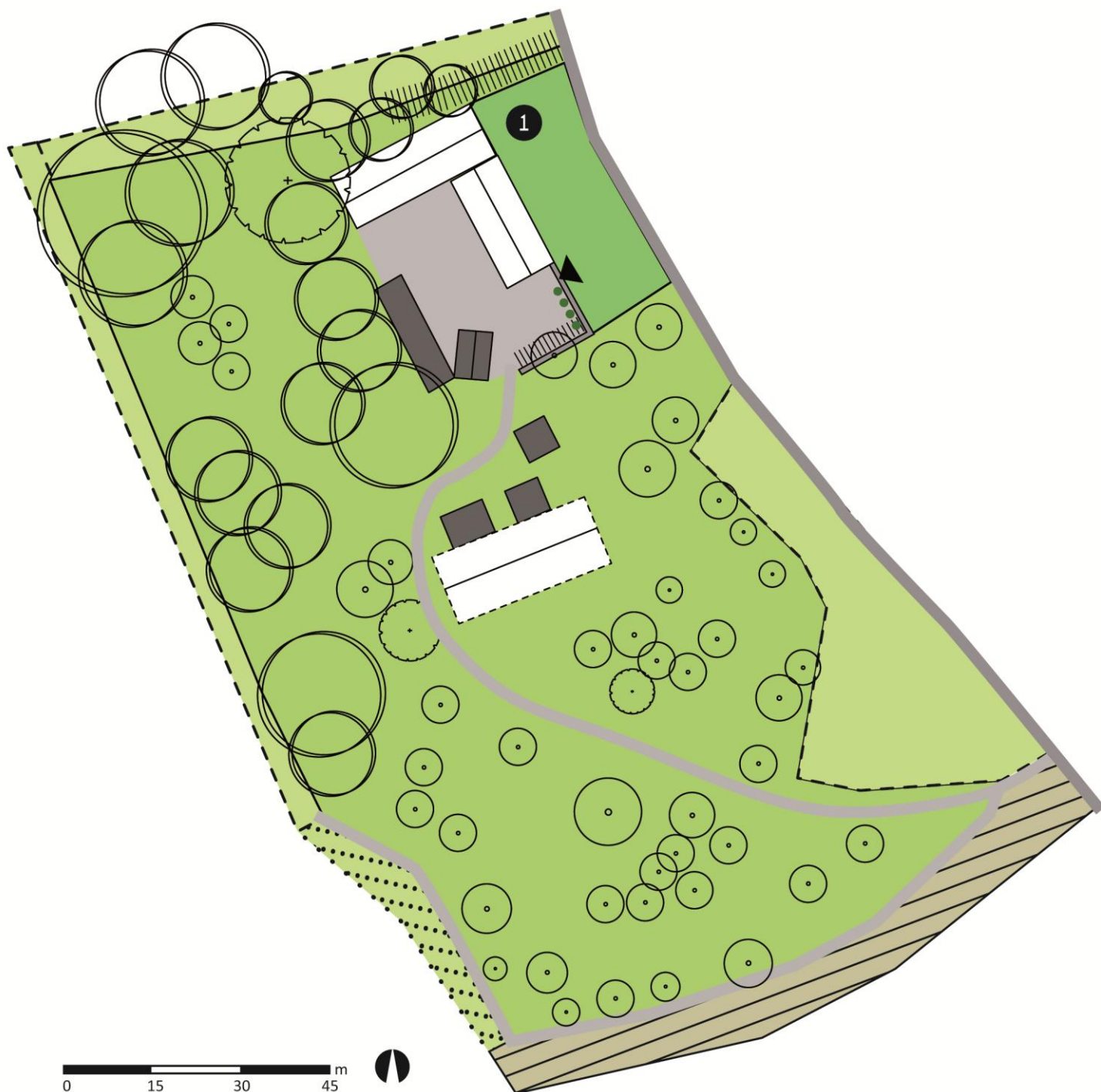
Vyšší zeleň obklopuje soubory budov, u zahrady č. 2 navazuje na terénní zlom a kryje celou plochu svahu. Ovocné sady směřují do exteriéru sídla a navazují na pole, v případě statku č. 1. končí spolu s bývalou záhumní cestou. Provozní dvůr u zahrady 1, je přeměněn na intenzivní trávnickovou plochu. Statek 2 je odsazený od vozovky, mezilehlý prostor tvoří trávnicková plocha. Pás zeleně u zahrady 2 odděluje soubor budov od sousedního stavení.

3) Zeleň:

Výrazné jsou neovocné listnaté dřeviny u statku č. 1, které pokrývají svah při terénním zlomu. Jedná se o dřeviny charakteristické pro okolní lesní porosty, jako habr obecný (*Carpinus betulus*), bříza bělokorá (*Betula pendula*) nebo buk lesní (*Fagus sylvatica*). Keřové porosty, které tvoří liniové lemy u obou zahrad, se sestávají z bezu černého (*Sambucus nigra*) nebo z šeříků (*Syringa vulgaris*), které se u venkovských stavení v této oblasti hojně vyskytují.

4) Specifika:

Krajinná zeleň se stává součástí zahrad, rostlinný sortiment se tak opakuje.

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- sečený trávník
- nezaznamenané plochy/okolní pozemky
- okolní zahrady
- pole

- bývalý provozní dvůr

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- zeď

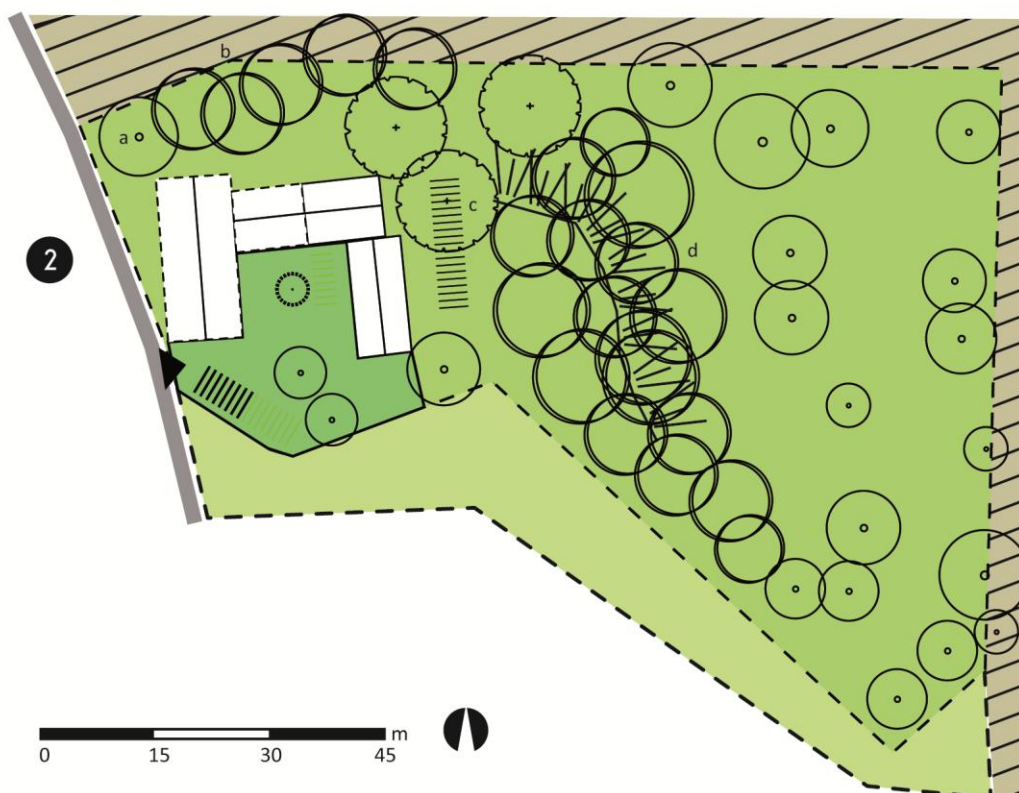
ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní
- popínavá rostlina - břečťan (*Hedera helix*)

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek

Schéma 5. : Zahrada v Lažanech

a. hrušeň obecná (*Pyrus communis*)
b. bříza bělokorá (*Betula pendula*)

c. bez černý (*Sambucus nigra*)
šefík obecný (*Syringa vulgaris*)

d. habr obecný (*Carpinus betulus*)
buk lesní (*Fagus sylvatica*)
bříza bělokorá (*Betula pendula*)

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- sečený trávník
- nezaznamenané plochy/okolní pozemky

- okolní zahrady
- pole

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- zeď

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní
- popínavá rostlina - břečťan (*Hedera helix*)

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek

Obrázek 25: Kouty:a. Pozemek zahrady ohraničený plotem po obvodu pozemku, který vznikl pravděpodobně později, viditelné je vnitřní ohraničení u provozního dvora, b. Předzahrádka s částí původního oplocení, c. pozůstatky prostého plaňkového plotu, d. neoplocené ovocné sady, Lažany:e. původní brána do provozního dvora Zahrady 1 z pískovcových bloků, bohatě porostlá břečťanem, f. soubor vyšších stromů u Zahrady 2, g. Záhumní zahrada s ovocným sadem z Zahrady 1., h. Keřový lem u Zahrady 1. (Zdroj autor.)

8.5 Mladostov

Mladostov čítá soubor vzájemně vizuálně úzce provázaných statků a chalup s bohatě zachovalou specifickou atmosférou.

1) Hlavní charakteristika:

Všechna obydlí jsou usazena v ovocných sadech, mezi kterými se stírají hranice díky ploty neohraničeným pozemkům. Provozní dvory jsou doprovázeny vzrostlými soliterními dřevinami, cesty jsou místy lemovány divokými keřovými porosty. Na fasádách domů jsou zachovány porosty vinné révy. Objevují se zde oplocené (před)zahrádky při fasádách domů.

2) Prostorové uspořádání:

Jádro statků je obklopeno ze všech stran ovocnými sady. V prostorech bývalého provozního dvora se často nachází soliterní dřeviny. V čelech obytných budov jsou zachovány předzahrádky. Bývalé ohrazené užitkové zahrádky jsou přítomné u hospodářských budov. Tyto zahrádky jsou oploceny pletivovým, nebo plaňkovým plotem. Pozemky přecházejí volně mezi sebou, končí formacemi okolní krajiny (hrana lesa, pole, louka).

3) Zeleň:

V sadech se nachází druhy ovocných dřevin na vysokokmenech, jakými je jabloň obecná (*Malus domestica*), třešeň ptačí (*Prunus avium*) nebo hrušeň obecná (*Pyrus communis*). Ovocné stromy nejsou vysazeny v řadách, výjimku tvoří ovocný sad nalevo pod statkem č. 3. a také hranice pozemků, nebo rozhraní pozemek – cesta, kde jsou stromy vysazeny podél těchto prostorových linií. Věkové stáří dřevin je různé.

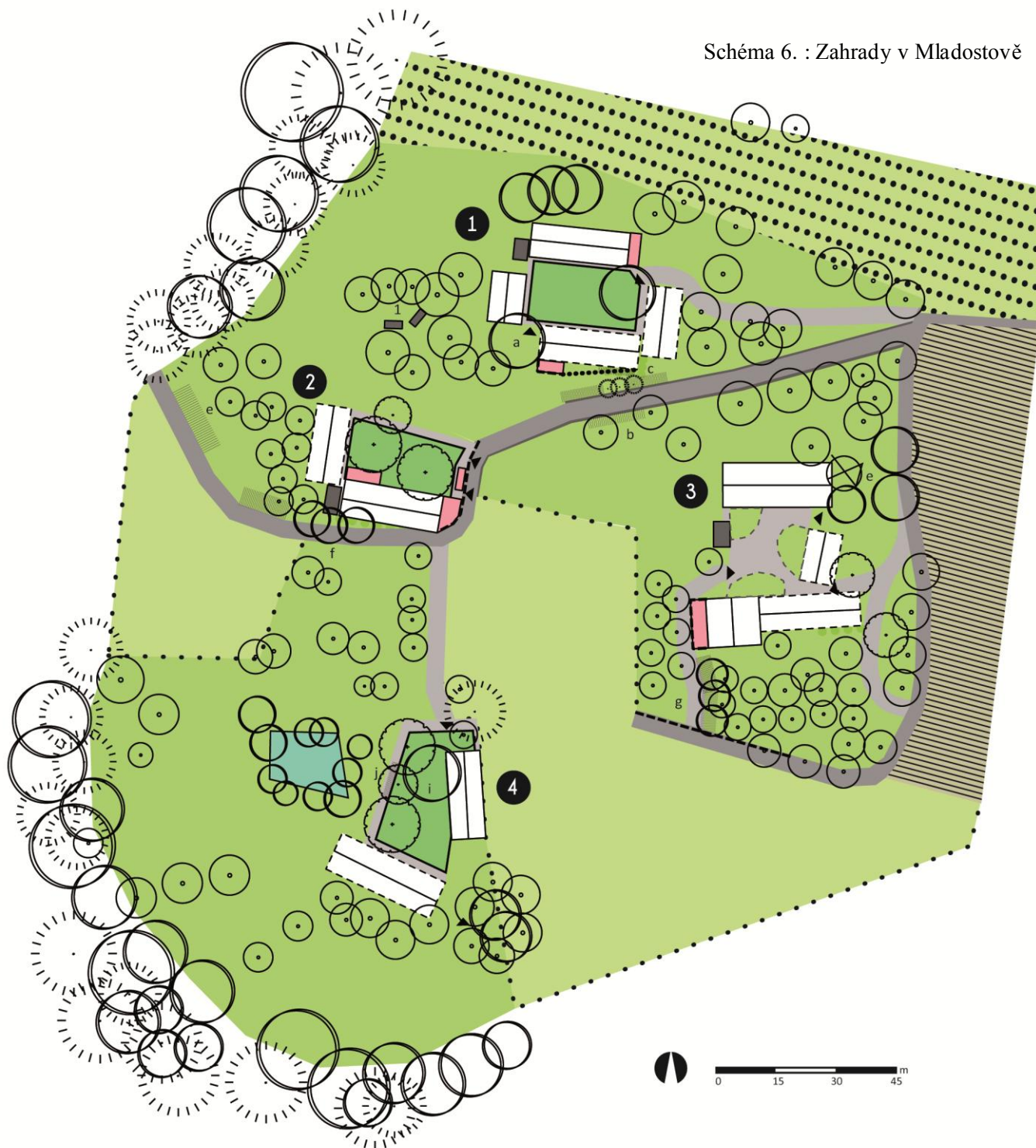
Vrostlé listnaté neovocné dřeviny se nacházejí u vjezdu do stavení, ale i na provozních dvorech. Hranice pozemků jsou v některých místech lemované keřovými porosty – jako je například líska obecná (*Corylus avellana*), bez černý (*Sambucus nigra*) nebo růže šípková (*Rosa canina*). Tyto extenzivní lemy tvoří také porosty jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*), při okraji lesa do porostu vstupuje např. i habr obecný (*Carpinus betulus*). Předzahrádky i porosty vinné révy mají jižní orientaci, což svědčí o snaze co největšího využití slunečního světla. V těchto zahrádkách se nacházejí druhy bylin, jakými je orlíček obecný (*Aquilegia vulgaris*), kopr vonný (*Anethum graveolens*), hortenzie (*Hydrangea sp.*), slézová růže (*Alcea rosea*), rozchodníky (*Sedum sp.*) nebo astry (*Aster sp.*).

4) Specifika:

Na jižních fasádách domů se vyskytují dřevěné laťkové konstrukce popnuté vinnou révou (*Vitis vinifera*) (obr. č. 10. a). Tento prvek se zdá být typickým pro oblast Vyskeře.

U statku č. 1. se nachází také včelíny (obr. č. 10. c) – jsou umístěny v sadu, což mělo jistě své praktické důvody – sad zajišťoval blízkou snůšku pro včelstva. Taktéž byly z důvodu rané snůšky vysazovány lísky obecné.

Schéma 6. : Zahrady v Mladostově

a. lípa srčitá (<i>Tilia cordata</i>)	d. líska obecná (<i>Corylus avellana</i>)	f. jasan ztepilý (<i>Fraxinus excelsior</i>)	i. lípa srčitá (<i>Tilia cordata</i>)
b. líska obecná (<i>Corylus avellana</i>)	e. líska obecná (<i>Corylus avellana</i>)	g. bez černý (<i>Sambucus nigra</i>)	j. maliník obecný (<i>Rubus idaeus</i>)
c. růže šípková (<i>Rosa canina</i>)	růže šípková (<i>Rosa canina</i>)	jasan ztepilý (<i>Fraxinus excelsior</i>)	
ostružiník křovitý (<i>Rubus fruticosus</i>)	habr obecný (<i>Carpinus betulus</i>)		

1. včelíny

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- sečený trávník
- nezaznamenané plochy/ okolní pozemky
- okolní zahrady
- pole
- zeleninová/květinová zahrádka

- bývalý provozní dvůr
- rybník

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- zídka
- oplocení - pletivový plot
- oplocení - plaňkový plot

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní
- Vinná réva (*Vitis vinifera*)

OSTATNÍ

- les
- vjezd/vstup na pozemek

Obrázek 26: Mladostov: a. – vinná réva, ostružiník a aktinídie na jižní fasádě statku 1 , b. pohled do bývalého provozního dvora s ořešáky a původní branou, zahrada 2, c. – rozsáhlé sady jako předvoj domů, statek 1, d. – předzahrádka statku 2 . e. – zadní pěstební zahrádka, statek 1, f. pohled do zahrady statku 4 – jabloň v předzahrádce a mohutná lípa u vchodu do stavení, g. téměř úvozová cesta a řes cestu se zrcadlí sady jednotlivých stavení. (Zdroj autor.)

8.6 Poddoubí

Poddoubí je skrytá samota, v níž byly samostatně prozkoumány dva bývalé statky, které vyobrazují velice zachovalou podobu původních prostor kolem budov.

1) Hlavní charakteristika:

Samoty jsou umístěné na plošně značně rozlehlých pozemcích, jejichž hranice nejsou téměř vymezeny. Ovocné sady se vzájemně prolínají a navazují na vegetaci podél terénního zlomu. Provozní dvory u obou stavení jsou zarostlé sekaným trávníkem, nicméně jejich půdorys zůstává prázdný (obr.č. 27 b., h.).

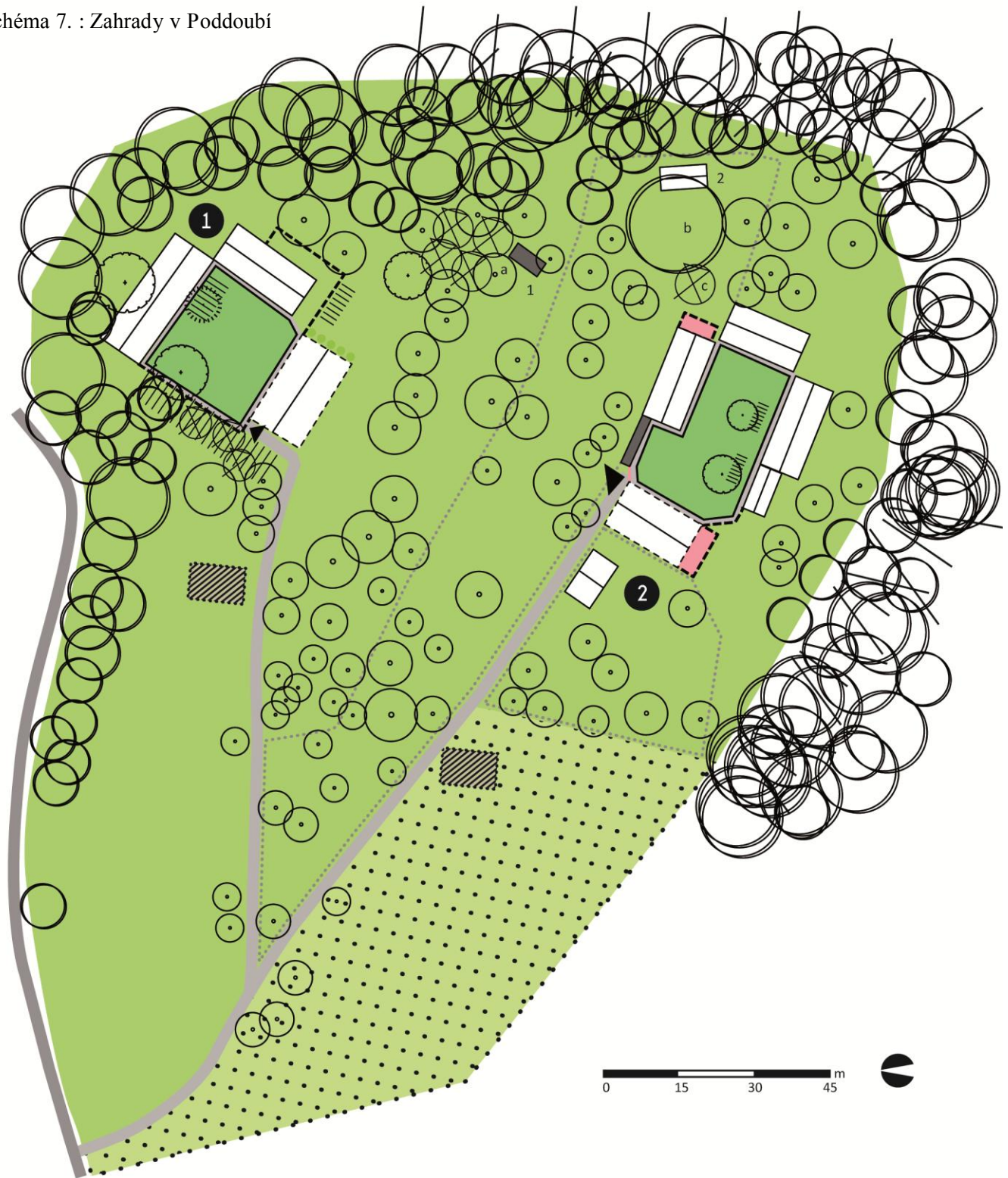
2) Prostorové uspořádání:

Solitérní stromy – ořešáky (*Juglans regia*)- jsou součástí bývalých provozních dvorů. Na soubor budov nasedají ze stran bývalé květinové (obr. č. 27.e.) a zeleninové zahrádky (obr.č. 27.c). Zbytek pozemku zabírají sečené louky s vysokokmenným ovocným sadem (obr.č. 27.a.), který je ohraničen pouze ohradníkem (obr.č. 27.f). Sady se vzájemně "prorůstají". Dále v sadu se nachází pěstební políčka a také u statku č. 2. sušárna na ovoce pod vzrostlou lípou (obr.č. 27.d.).

3) Zeleň:

Ovocné sady mají dostatek rozlehlého prostoru a nesou náznak liniového uspořádání výsadeb. V ovocných sadech jsou přítomny třešně (*Prunus avium*), jabloně (*Malus domestica*), odrůda 'Bojovo','Reneta', 'Starkimson', 'Rubín', 'Šampion', 'Boskoopské' (červené?), slivoně (*Prunus domestica*), višně (*Prunus cerasus*) a hrušně (*Pyrus communis*). Zadní části u statku 2 dominuje vzrostlá lípa srdčitá (*Tilia cordata*). U včelínu jsou vysazené lísky, stejně tak při hraně provozního dvora u statku č.1. Rozptýleně zde roste také např. hloh (*Crataegus sp.*). Na jihovýchodní fasádě statku 1 se pne vinná réva (*Vitis vinifera*).

Schéma 7. : Zahrady v Poddoubí

a. líška obecná (*Corylus avellana*)

b. lípa srčitá (*Tilia cordata*)

c. hloh (*Crataegus sp.*)

1. včelíny

2. sušárna na ovoce

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- sečený trávník
- zeleninová/květinová zahrádka
- políčko/pěstební plocha
- bývalý provozní dvůr

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - ohradník
- oplocení - dekorativní brána
- oplocení - plaňkový plot

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní

- les
- vinná réva

OSTATNÍ

- svah
- vjezd/vstup na pozemek

Obrázek 27: Poddoubí: a. příjezdové cesty ke statkům skrze rozlehlé sady, b. bývalý provozní dvůr statku č. 2. si zachoval svou rozlehlost a není zaplněn zelení ani stavebními objekty, c. bývalé pěstební plochy a hrana terénního zlomu s krajinnou vegetací, d. sušárna na ovoce pod letitou lípou (*Tilia cordata*), e. prostor pro květiny za laťovým plotem, f. ohradník oddělující od sebe sousedské pozemky, viditelné zbytky bývalého oplocení, g. Pěstební poličko u statku č. 1, h. rozlehlý provozní dvůr, v současné době osázen vegetací. (Zdroj autor.)

8.7 Skalany

Skalany se od ostatních vsí, umístěných na náhorní plošině kolem vrchu Vyskeř, liší svým prostorovým uspořádáním, které díky skalnaté terénní formaci, dalo vzniknout jejich podélnému tvaru pod touto přirozenou hranou.

1) Hlavní charakteristika:

V závislosti na přítomnosti krajinných prvků dostaly pozemky v průběhu vývoje své přirozené prostorové vlastnosti – statek 1 je situován v nížině u nivy řeky, zbylé dvě zahrady (2,3) jsou umístěny na úpatí svahu. To jim propůjčilo jejich bočně podélný tvar. Veškerá zeleň je zde tak jaksi "smrštěna" do užšího prostoru před a vedle domu, ten je umístěn na patě svahu.

2) Prostorové uspořádání:

Díky přítomnosti svahu a cesty, které mezi sebou zahrady svírají se do boků zahrad "nasunují" sady (obr.č. 28 e., f.), zeleninové zahrádky a políčka (zahrada.č.2 a 3, obr.č. 28.b.). Blízkost lesa (a tedy samovolných náletů) vytváří místy souvislejší pásy extenzivní smíšené zeleně, zvláště podél cest nebo pod budovami při opěrných zídkách (obr.č. 28.d.). U statku č. 1. je viditelná formace provozní dvůr s prázdným půdorysem (obr.č. 28.g.), kolem budov vysoká zeleň, předsazené oplocené předzahrádky (obr.č. 28.c, g.), sad, louka a políčko.

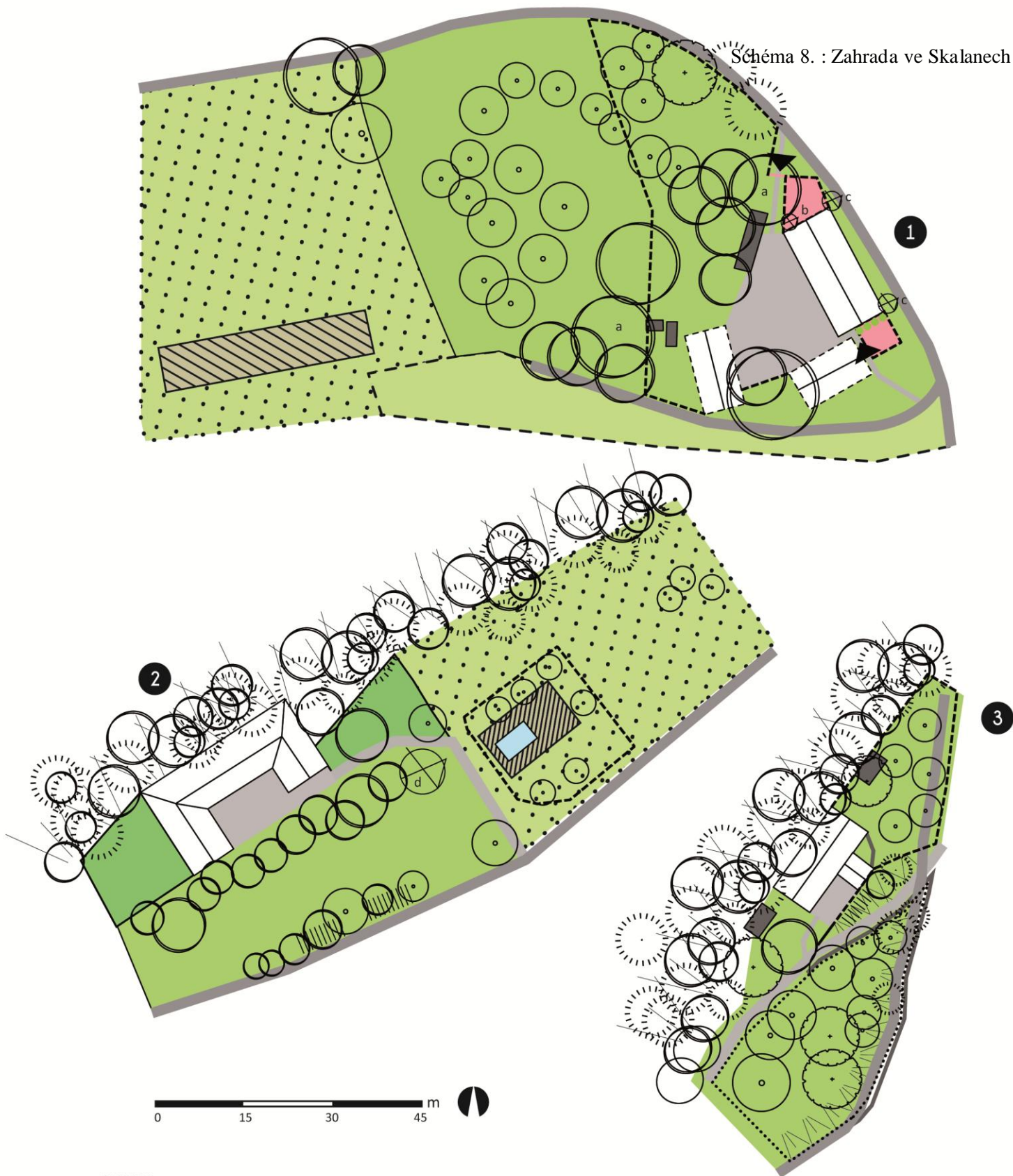
3) Zeleň:

Vyšší zeleň u statku č.1. je složena převážně z jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*), dále se zde vyskytují lísky (*Corylus avellana*), jehličnaté dřeviny (obr.č. 28.f.), jako smrk ztepilý (*Fraxinus excelsior*) a borovice lesní (*Pinus sylvestris*). Nachází se zde při budovách u zahrady č. 3 ořešáky (*Juglans regia*). V předzahrádce u statku č.1. se nachází pustoryly (*Philadelphus sp.*) a keřové růže (*Rosa sp.*)

4) Specifika:

Vegetace z lesních porostů se vkrádá do zahrad ve formě keřových lemů s listnatými i jehličnatými dřevinami (obr.č. 28.f.), které ale v tomto kontextu působí velice přirozeně. Terénní přechody jsou realizované opěrnými zídkami z pískovcových bloků (obr.č. 28.d.).

Schéma 8. : Zahrada ve Skalanech

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- sečený trávník
- zeleninová/květinová zahrádka
- políčko/pěstební plocha
- bývalý provozní dvůr
- okolní zahrady

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy/skleník
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - pletivový plot
- oplocení - dekorativní brána
- oplocení - plaňkový plot

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní

OSTATNÍ

- svah
- vjezd/vstup na pozemek

- a. jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*)
- b. růže (*Rosa* sp.)
- c. pustory (*Philadelphus* sp.)
- d. líska obecná (*Corylus avellana*)

Obrázek 28: Skalany: a. vstupní brána, Zahrada 1, b. oplocená produkční plocha, Zahrada 2, c. Zahrádka ve štítové části domu, osázení konifery. d., e. opěrná zídka u cesty pod sadem z pískovcových bloků na sucho skládaných, lehké oplocení výběhu se zvířaty, f. prolínání sadu a jehličnanů z blízkého lesního porostu, g. Předzahrádka u brány při vjezdu do bývalého provozního dvora.

8.8 Stadla

Stadla jsou samotou tvořenou jediným statkem nacházejícím se u silnice po cestě z Vyskře do Lažan.

1) Hlavní charakteristika:

Samota je obklopena neoplocenou sečenou loukou s ovocným sadem, uzavřená z jedné strany lemlem zapojeného porostu keřů a listnatého lesa. Provozní dvůr má prázdný půdorys, místu dominuje vzrostlý jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*).

2) Prostorové uspořádání:

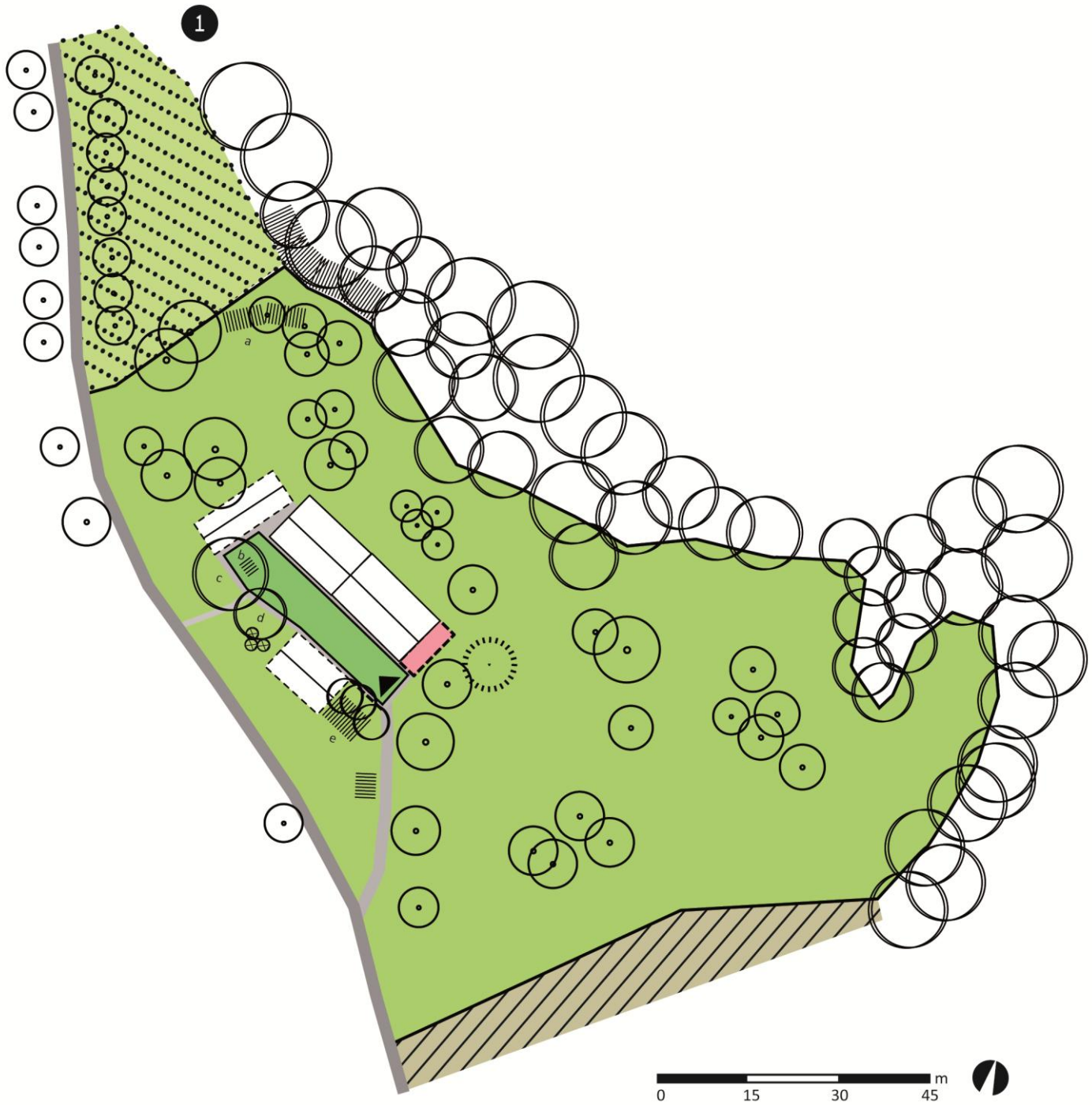
Bývalý provozní dvůr doplněný o solitérní strom je obestavěn obytnou a hospodářskou budovou, za níž je ovocný sad. V průčelí obytné budovy jsou pozůstatky oplocené předzahrádky. Cesta je lemována keřovými výsadbami (*Rosa canina*) a planými ovocnými dřevinami.

3) Zeleň:

Ovocné sady vizuálně navazují na alej podél hlavní cesty. Stejně tak se na straně druhé prolínají s přirozenou vegetací. U předzahrádky je zachovalý vzrostlý jehličnan (druh neurčen), stejně tak se nachází vzrostlé dřeviny v severní partii pozemku.

4) Specifika:

Solitérní jírovec (*Aesculus hippocastanum*) nacházející se u vstupu do statku na bývalém provozním dvoře.

a. keřové porosty (*Rosa* sp.)
b. růže keřová (*Rosa* sp.)

c. jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*)
d. lípa srdčitá (*Tilia cordata*)

e. keřový lem (*Rosa* sp., *Rubus fruticosus*)

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- sečený trávník
- nezaznamenané plochy/okolní pozemky
- okolní zahrady
- pole

- bývalý provozní dvůr
- zeleninová/květinová zahrádka

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - plaňkový plot

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- keřový porost
- keř soliterní

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek

Obrázek 29: a. Stadla: pohled na vjezd do statku pod ovocnou alejí, podél keřových výsadeb, b. v průčelí domu je prostor původní předzahrádky, stodolu kryjí plané ovocné dřeviny a keřové porosty, c. rozsáhlé zachovalé ovocné sady za stodolou pod cestou, d. zachovalý jírovec v prostoru bývalého provozního dvora, e. bývalé hospodářské stavení odděluje provozní část hospodářství od sadů. (Zdroj autor.)

8.9 Vyskeř

V rámci obce Vyskeř bylo pro účely této práce vybráno celkem dvanáct zahrad, které byly zařazeny do čtyř kategorií.:

- a) Zahrady ve vnitřní části intravilánu obce – zahrada 1, 2, 3
- b) Zahrady v okrajové části intravilánu obce – zahrada 4, 5, 6, 7
- c) Zahrady v extravilánu obce – zahrada 8, 9
- d) Zahrady bývalých statků – zahrada 10, 11, 12

Klíčovým faktorem, na jehož základě bylo řazení provedeno, bylo umístění zahrady v rámci obce. Jako samostatná specifická kategorie byly vyčleněny "Zahrady bývalých statků", které díky prostorovému uspořádání budov mohou mít svá určitá specifika. Zbylé zahrady přináležejí chalupám a jiným obytným stavením. U zahrady č. 10, u bývalého statku, bylo na základě rozhovoru s pamětnicí paní Prokorátovou – obyvatelkou domu, zrekonstruováno možné rozmístění prvku v této zahradě. Tyto prvky jsou ve schématu označeny symbolem hvězdičky (*) a vypovídají o uspořádání zahrady v 70. letech 20. Století.

a) Zahrady ve vnitřní části intravilánu obce

1) Hlavní charakteristika:

Všechny tři zahrady spojuje téma předzahrádek situovaných pod okny domu směrem do ulice, lemované kovovými plůtky z různých období. Společným jmenovatelem je také malá plošná výměra těchto pozemků. Svě místo zde zaujímají především okrasné rostliny.

2) Prostorové uspořádání:

Nelze zde najít pojící prvek prostorového uspořádání – rostlost zástavby a změny v majetkovém uspořádání (dělení parcel) určuje výměru zahrad, která je vtěsnána do drobnějších bočních celků. U zahrady 1 je vidět letitá lípa (*Tilia cordata*), která může být pozůstatkem aleje u bývalého návesního prostoru.

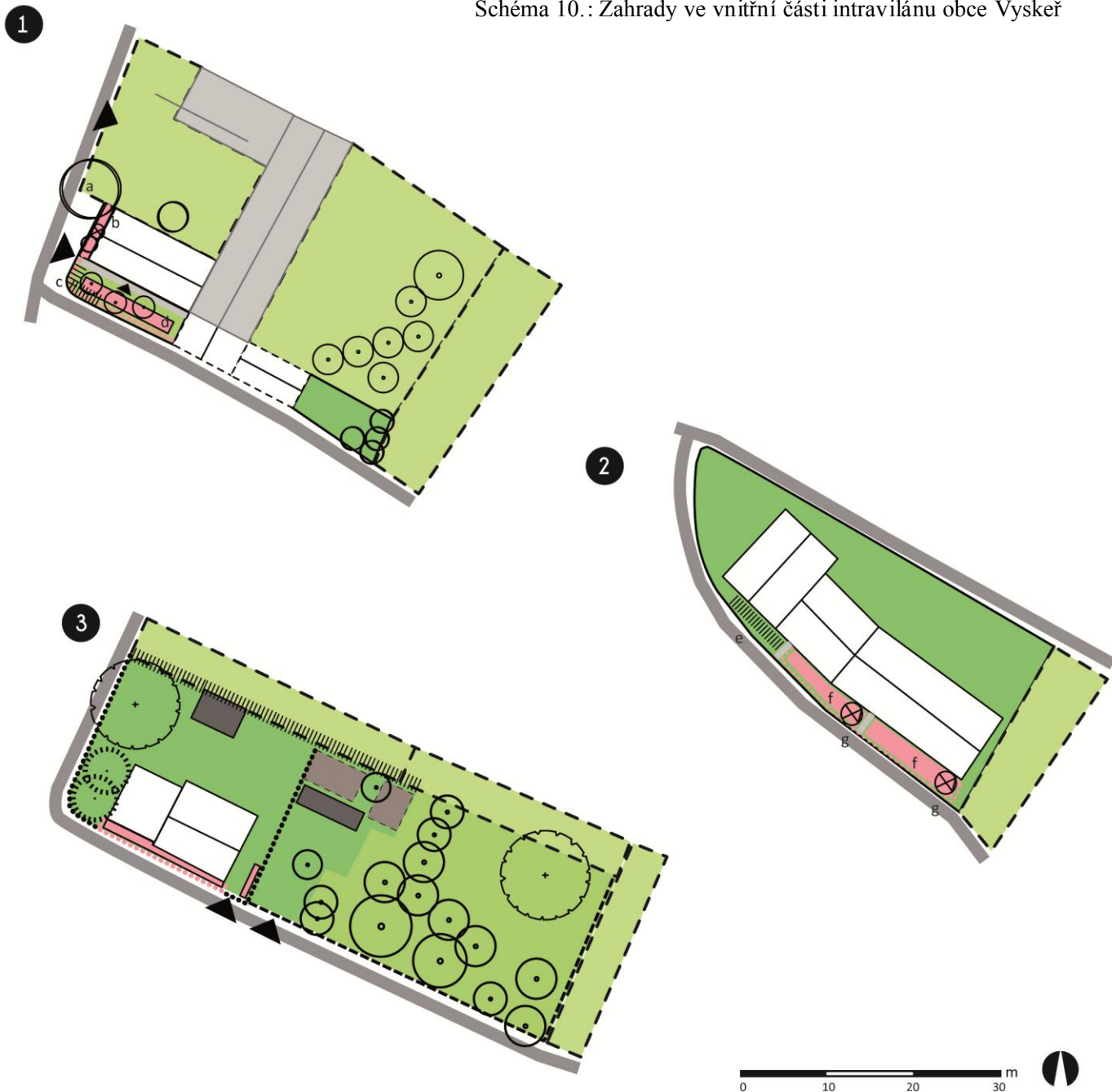
3) Zeleň:

V těchto předzahrádkách se nacházejí okrasné druhy trvalek a keřů (Zahrada 1,2,3), kuchyňské bylinky a užitkové keře (Zahrada 1) a nízké ovocné stromky (obr.č 30.b.). Tyto zahrady zabírají malé plochy kolem domů.

4) Specifika:

Zachovaný systém předzahrádek, okrasné kovové plůtky, úzké boční prostory zahrad

Schéma 10.: Zahrady ve vnitřní části intravilánu obce Vyskeř

- a. lípa srdčitá (*Tilia cordata*)
 b. Okrasná předzahrádka - břečťan popínavý (*Hedera helix*), šefík obecný (*Syringa vulgaris*), vrbina tečkovaná (*Lysimachia punctata*), bříza bělokorá (*Betula pendula*)
 c. Keřová skupina - pustoryl (*Philadelphus* sp.), zlatice prostřední (*Forstythia x intermedia*), rybíz (*Ribes* sp.), popínavá růže (*Rosa* sp.)

- d. Užitkovo - okrasná zahrádka - keřové růže (*Rosa* sp.), kostival lékařský (*Symphytum officinale*), meduňka lékařská (*Mellisa officinalis*), zelenina - rajčata.
 e. keřikové růže (*Rosa* sp.)
 f. Okrasná předzahrádka – juka vláknitá (*Yucca filamentosa*), bergénie (*Bergenia* sp.), třapatka (*Rudbeckia* sp.), rožec (*Cerastium tomentosum*)
 g. šefík obecný (*Syringa vulgaris*)

LEGENDA

PLOCHY

	pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka		sečený trávník
	louka		
	zeleninová/květinová zahrádka		
	bývalý provozní dvůr		
	okolní zahrady		

OBJEKTY

	obytná budova
	stodola
	jiné budovy/skleník
	hlavní silnice
	cesta příjezdová
	oplocení - dekorativní plot - kovový
	oplocení - plaňkový plot

ZELEŇ

	ovocný strom
	listnatý strom
	jehličnatý strom
	ořešák královský (<i>Juglans regia</i>)
	keřový porost
	keř soliterní

OSTATNÍ

	vjezd/vstup na pozemek
	svah

Soubor obrázků 30: Zahrady ve vnitřní části intravilánu obce Vyskeř; a – loubí z růže a divoká zarostlá předzahrádka (zahrada 1), b – předprostor u domu – bylinkový záhon s ovocnými stromy (zahrada 1), c – předzahrádka – keřové a pnoucí růže, oleandr v nádobách, d – květinové výsadby uvnitř obce, e – předzahrádka – keřové růže, orlíček obecný (*Aquilegia vulgaris*), vrbina tečkovaná (*Lysimachia punctata*), astry (*Aster sp.*), vinná réva (*Vitis vinifera*) aj. (Zdroj autor.)

b) Zahrady v okrajové části intravilánu obce

1) Hlavní charakteristika:

U zahrad, které se nachází při samém okraji obce Vyskeř, se vyskytují v zadní partii pozemků výraznější plochy výsadeb ovocných stromů, které se prolínají do okolní krajiny – zpravidla luk a které navazují na historické uspořádání plužiny. Boční partie zahrad jsou místy kryté pásem izolační zeleně z keřových porostů (obr. č. 31.a)

2) Prostorové uspořádání:

Pozemky mají podélný protáhlý tvar, za domy (případně kolem nich) se nacházejí ovocné sady (obr.č. 31.c., f., g.). Domy naléhají okapovou hranou na komunikaci, nevyskytující se zde delší příjezdové cesty ke stavením. Předzahrádky, jsou-li přítomné, navazují na obytná stavení (obr.č. 31.d., 32.a) Navazujícím krajinným prostředím jsou zejména louky, místy s rozptýlenou vegetací. Zahrada 4 ukazuje napojení přes ovocné sady s lučním porostem (středová partie) na ostatní pozemky – je to jakýsi příčný řez záhumenicovou plužinou.

3) Zeleň:

Výraznou roli zde hrají ovocné dřeviny, zejména jabloně (*Malus domestica*), slivoně (*Prunus domestica*) a hrušně (*Pyrus communis*). Na zahradu č. 7 navazují rozsáhlé vysokokmenné sady (obr.č. 31.g). Boční izolační pásy keřových porostů tvoří druhy jako bez černý (*Sambucus nigra*), šeřík obecný (*Syringa vulgaris*) a líska obecná (*Corylus avellana*), která tvoří jak pásy (obr.č. 31.c) i solitérní výsadby. Vyskytují se zde také drobné ovocné keře. Ze soliterních výsadeb se zde nachází ořešák královský (*Juglans regia*). Také zde se na štítové straně domu nachází vinná réva (*Vitis vinifera*), zahrada 6, obr. č. 31.b.

4) Specifika:

Původní prostorová výměra ploch zahrad se mění spolu s majetkovým uspořádáním v obci, původní zahrady jsou děleny a proluky zastavovány.

c) Zahrady v extravilánu obce

1) Hlavní charakteristika:

Pro tyto zahrady je charakteristické splynutí s okolím – buď se systémem ovocných sadů okolních pozemků (Zahrada 8, obr.č. 32.d.), nebo vazba na extenzivní krajinnou zeleň (Zahrada 9, obr.č. , 32. e). Nachází se zde solitérní obytné budovy bez provozního zázemí.

2) Prostorové uspořádání:

Dům je obklopen sadem a extenzivní loukou, hranice jsou velice jemné a rozostřené díky nepravidelnosti výsadeb ovocných stromů.

3) Zeleň:

Dominují zde ovocné stromy, květinové záhony jsou přítomny v blízkosti domu (Zahrada 8, obr.č. 32.g.)

4) Specifika:

Panuje zde vzájemný vztah zahrady a jejího okolí (vztah sad-sad, sad – keřový lem) a rozestření optických hranic mezi těmito dvěma prostory.

d) Zahrady bývalých statků

1) Hlavní charakteristika:

Statek má své jádro v provozním dvoře, který je obklopen obytnými a hospodářskými budovami. Prostorová velikost pozemků se oproti předchozím typům zvětšila, velkou část zabírají rozsáhlé ovocné sady. U budov se vyskytují vyšší solitérní dřeviny.

2) Prostorové uspořádání:

Plochy extenzivních částí zahrad (tedy užitkové plochy – jako ovocné sady, obr. č. 33.b., d.) navazují na hospodářské budovy. Zahrady 10 a 12 si nesou pozůstatky podélného uspořádání plůžiny. Je zde čitelná tradiční forma uspořádání – systém budov (případně předsazen předzahrádkou) – záhumenní zahrady (ovocné sady) – (pole) - krajina (louka). Jak vypovídá schéma Zahrady 10., v sadu se nacházely drobné ovocné keře, zeleninové záhony byly umístěny v blízkosti domu, aby byly hospodyně po ruce. Za záhumenním sadem navazovala pole (Prokorátova, 2016, osobní sdělení).

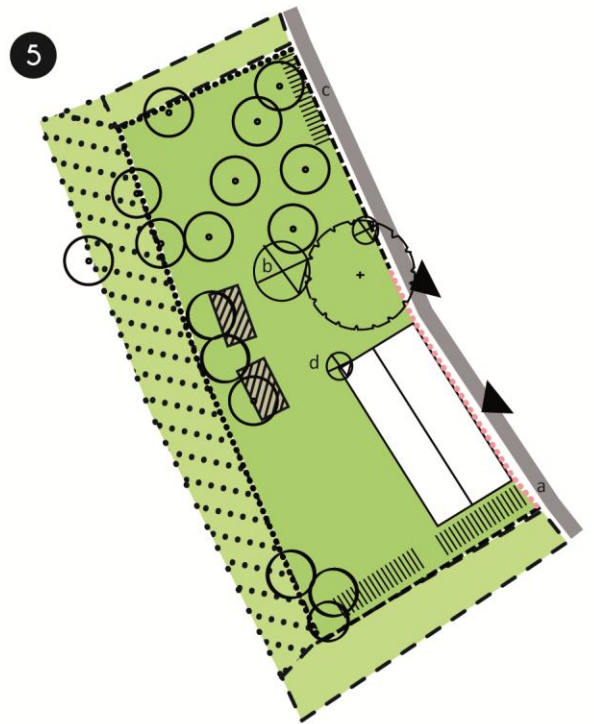
3) Zeleň:

Dominují zde ovocné dřeviny podobné druhové skladby jako u předchozích zahrad. Solitérními dřevinami zde jsou ořešáky (*Juglans regia*), nebo jírovce (*Aesculus hippocastanum*) u vjezdu ke stavení (z hlediska sledovaných zahrad se jedná o krajově ojedinělý prvek). Extenzivní keřové porosty tvoří líska obecná (*Corylus avellana*), ostružiník (*Rubus fruticosus*) apod. Boční zbylé prostory vyplňují ovocné dřeviny (obr.č. 33.c.)

4) Specifika:

Provozní dvůr tvoří srdce prostoru a je obklopen uzavřenou formací budov. Na čelní fasádě se nachází vinná réva.

Schéma 11.: Zahrady v okrajové části intravilánu obce Vyskeř

a. keřový lem (*Syringa vulgaris*, *Rubus fruticosus*)

b. líska obecná (*Corylus avellana*)

c. ptačí zob (*Ligustrum vulgare*)

d. břečtan popínavý (*Hedera helix*)

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- zeleninová/květinová zahrádka
- bývalý provozní dvůr
- okolní zahrady
- nezaznamenané plochy/okolní pozemky

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - pletivový plot
- oplocení - dekorativní plot - kovový
- oplocení - plaňkový plot

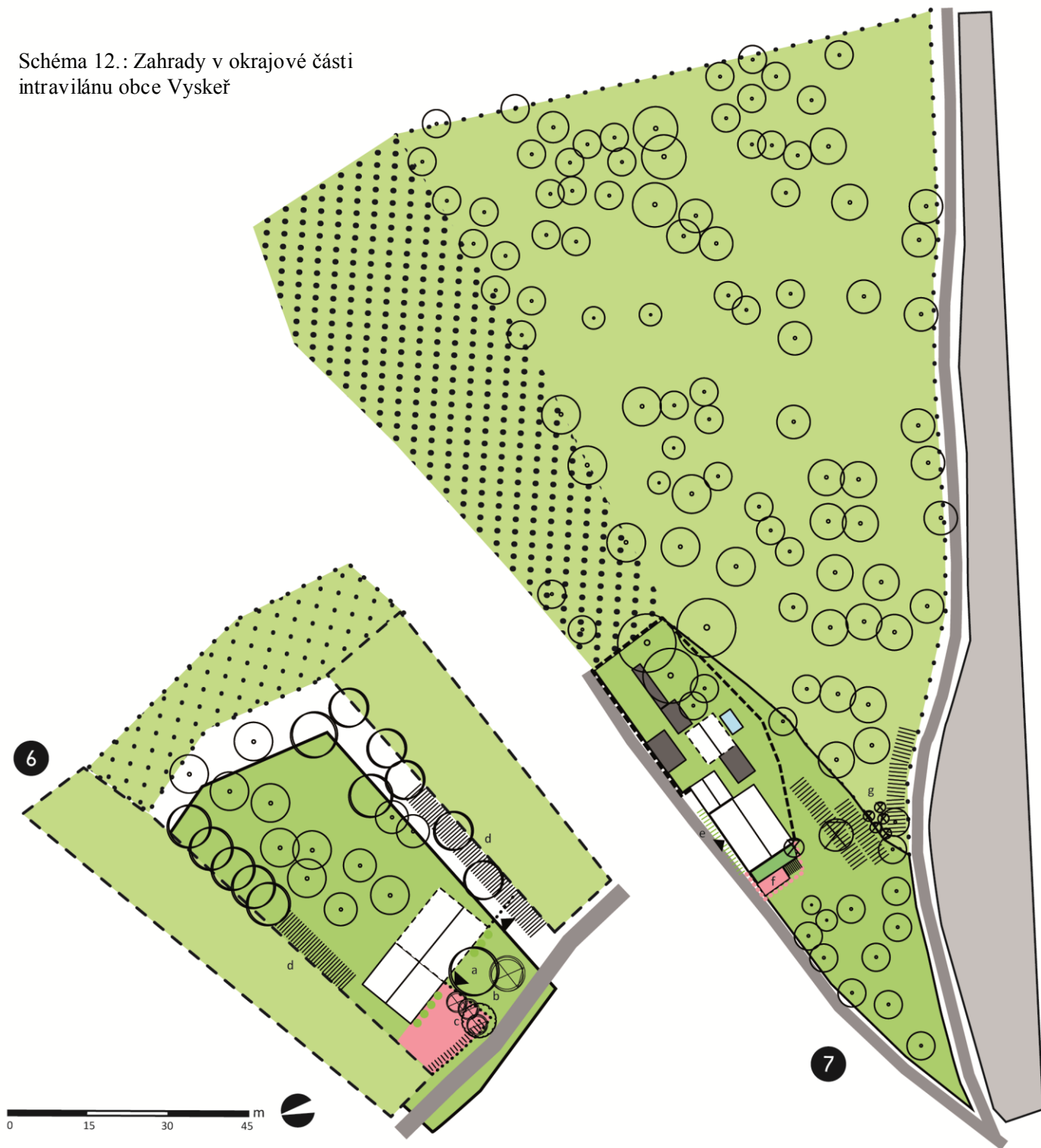
ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek

Schéma 12.: Zahrady v okrajové části intravilánu obce Vyskeř

- a. bříza bělokorá (*Betula pendula*)
 b. líska obecná (*Corylus avellana*)
 c. šeřík obecný (*Syringa vulgaris*)
 plamének (*Clematis* sp.)
 ostružiník křovitý (*Rubus fruticosus*)
- d. líska obecná (*Corylus avellana*)
 e. Stříhaný živý plot, relativně nová výsadba – ptačí zob (*Ligustrum vulgare*)
 f. Předzahrádka – šeřík obecný (*Syringa vulgaris*), vrbina tečkovaná (*Lysimachia punctata*), keřová růže (*Rosa* sp.)
 g. Ovocné a okrasné keře – hortenzie (*Hydrangea* sp.), rybíz (*Ribes* sp.)

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- sečený trávník
- louka
- zeleninová/květinová zahrádka
- bývalý provozní dvůr
- okolní zahrady
- nezaznamenané plochy/okolní pozemky

OBJEKTY

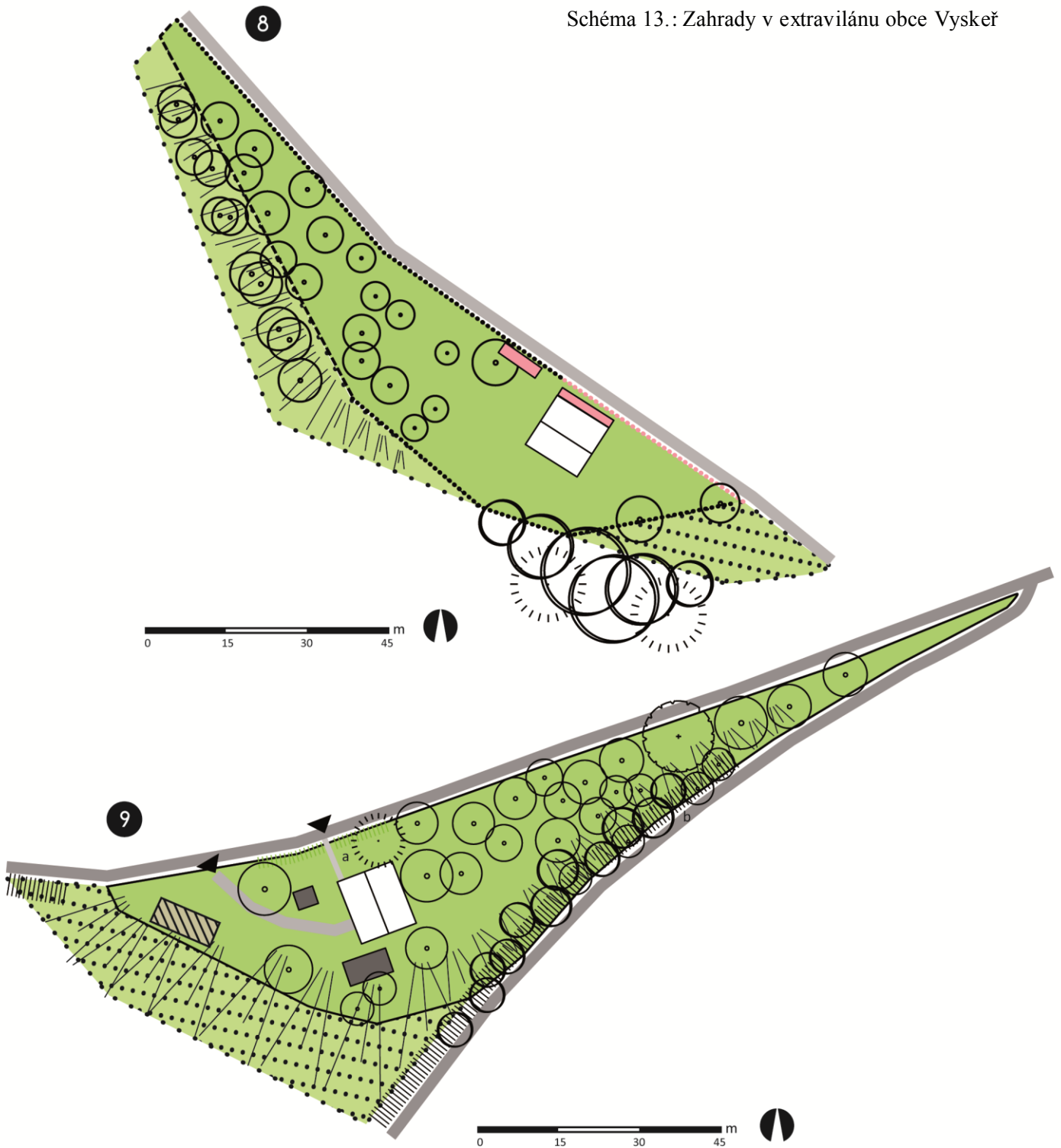
- obytná budova
- stodola
- jiné budovy/skleník
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - dekorativní plot - kovový
- oplocení - plaňkový plot

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek
- svah

a. Stříhaný živý plot, relativně nová výsadba – ptačí zob (*Ligustrum vulgare*) b. líska obecná (*Corylus avellana*) bez černý (*Sambucus nigra*) hloh (*Crataegus* sp.)

buk lesní (*Fagus sylvatica*) slivoň mirabelka (*Prunus domestica* subsp. *syriaca*)

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- bývalý provozní dvůr
- okolní zahrady
- plocha pro skladování
- sečený trávník
- poličko/pěstební plocha
- nezaznamenané plochy/okolní pozemky
- zeleninová/květinová zahrádka

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy/skleník
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - plaňkový plot
- oplocení - pletivový plot
- oplocení - dekorativní plot - kovový

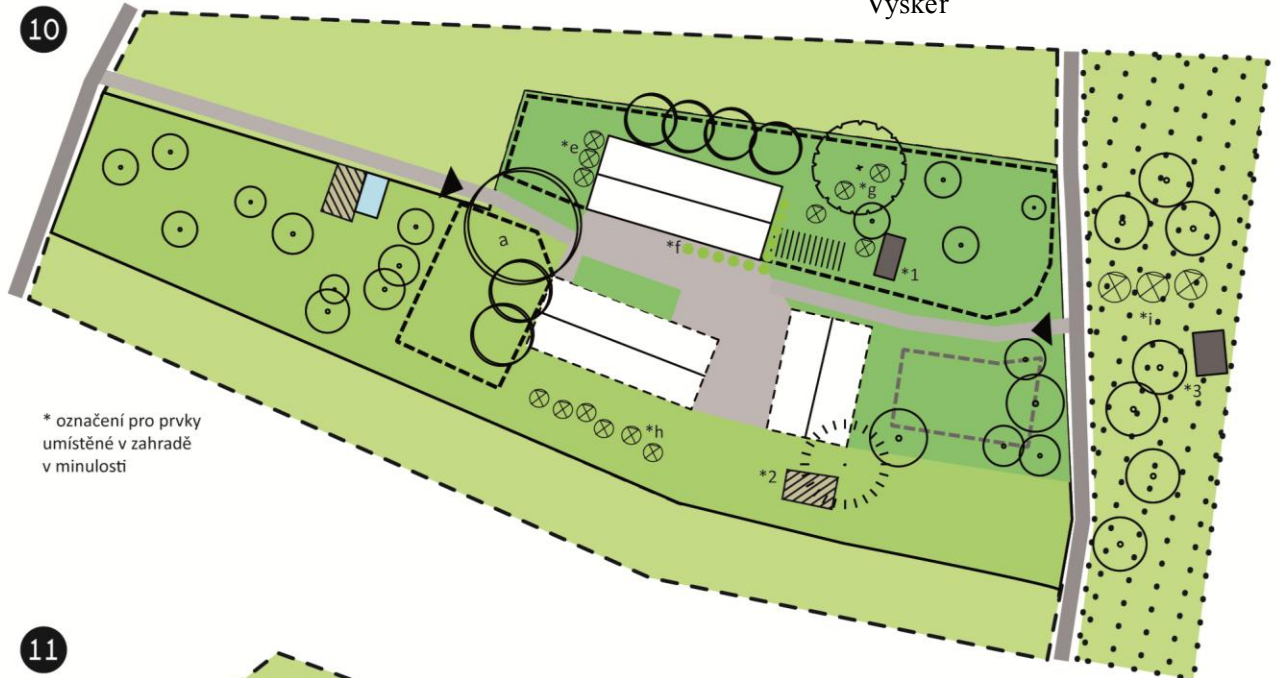
ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní
- les

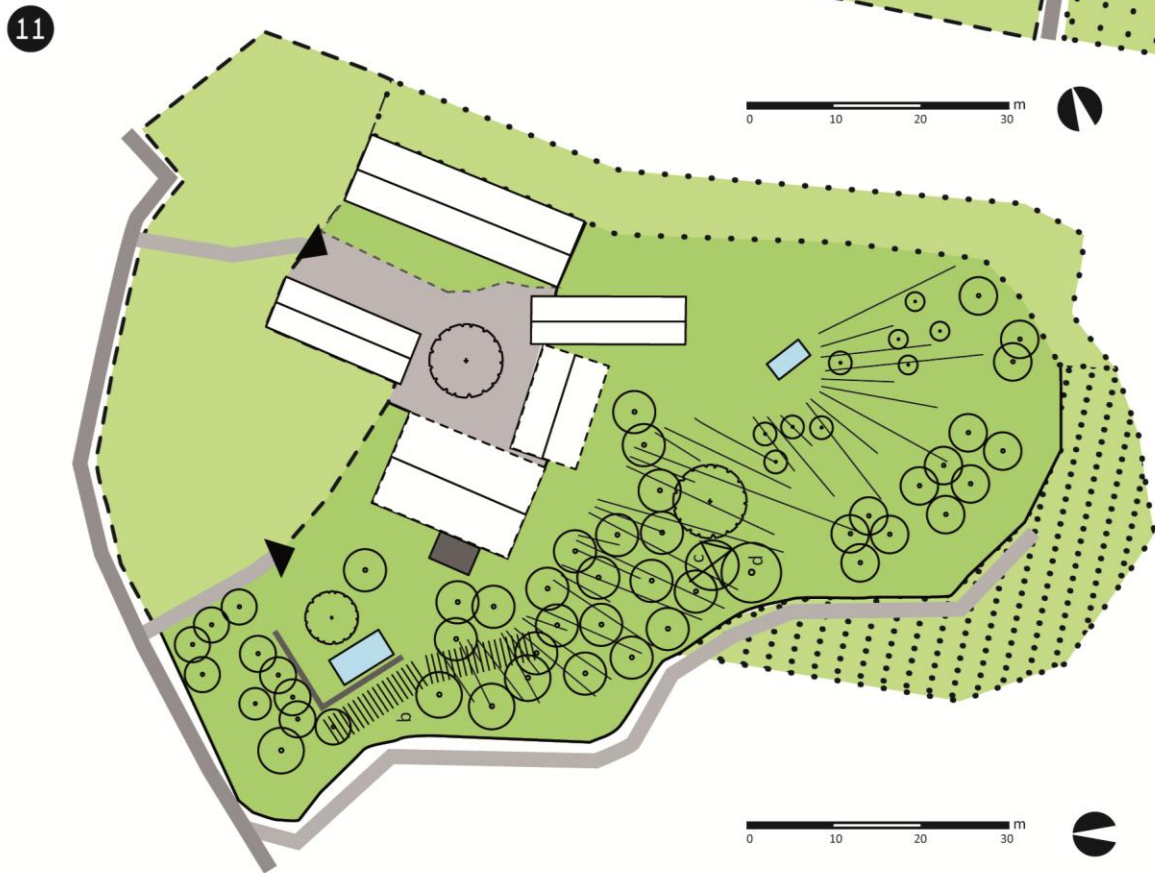
OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek
- svah

Schéma 14.: Zahrady bývalých statků - Vyskeř

* označení pro prvky umístěné v zahradě v minulosti

- a. jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*)
- b. ostružiník křovitý (*Rubus fruticosus*)
- c. líska obecná (*Corylus avellana*)
- d. vrba (*Salix sp.*)

- *e. šeřík obecný (*Syringa vulgaris*)
- *f. vinná réva na treláži (*Vitis vinifera*)
- *g. keře rybízu (*Ribes sp.*) rozmístěné nahodile v prostoru bývalého sadu
- *h. keře rybízu (*Ribes sp.*) uspořádané v řadě za hospodářskými budovami

- *i. líska obecná (*Corylus avellana*) umístěná v prostoru bývalého sadu za záhumenní cestou

- *1. včelín, *2. pěstební plocha na zeleninu
- *3. sušárna na ovoce

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- bývalý provozní dvůr
- okolní zahrady
- plocha pro skladování
- sečený trávnik
- poličko/pěstební plocha
- zeleninová/květinová zahrádka

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy/skleník
- hlavní silnice
- cesta příjezdová
- oplocení - plaňkový plot

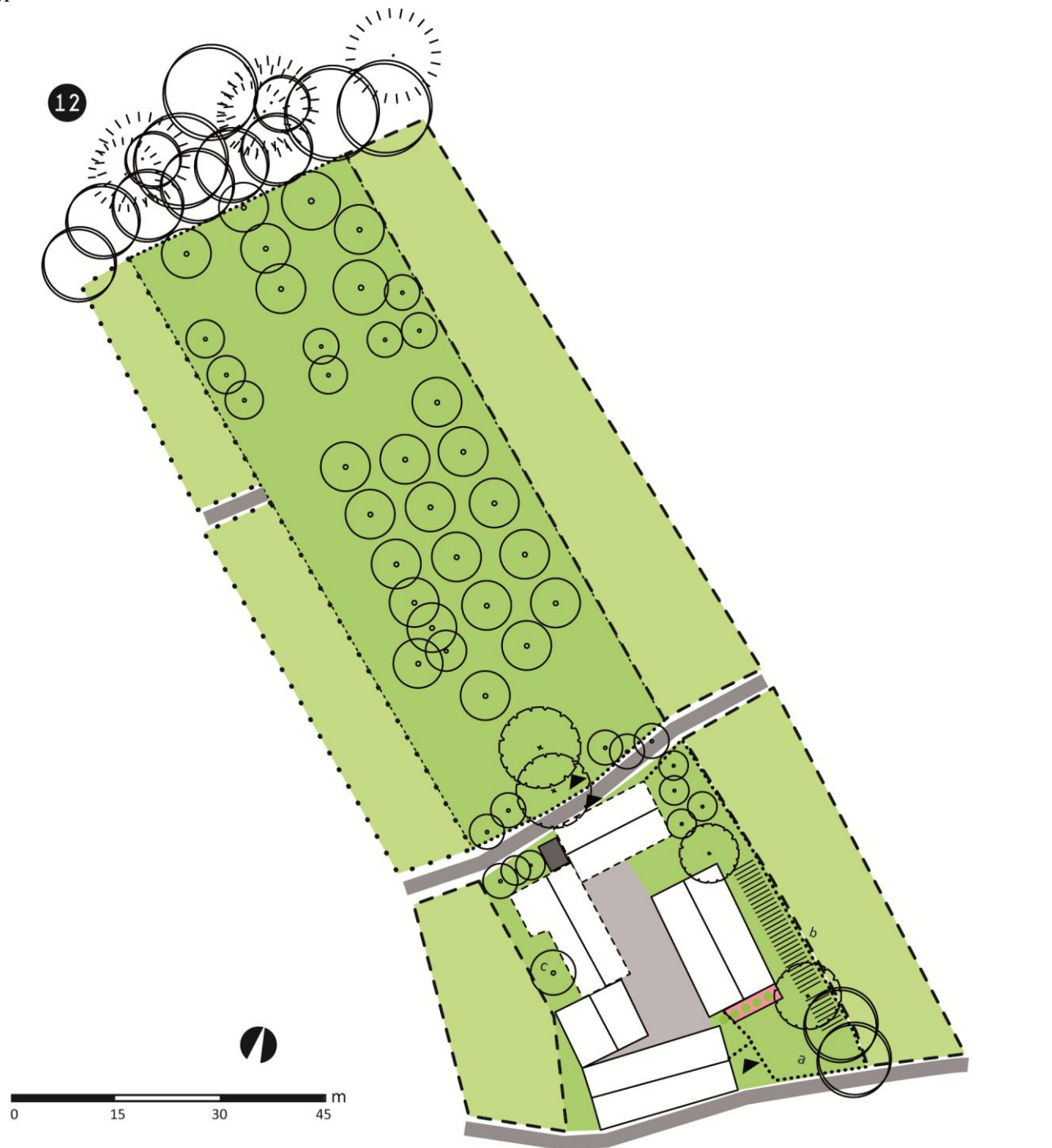
ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek
- svah

Schéma 15.: Zahrady bývalých statků - Vyskeř

- a. bříza bělokorá (*Betula pendula*)
- b. líska obecná (*Corylus avellana*)
- c. hrušeň obecná (*Pyrus communis*)

LEGENDA

PLOCHY

- pozemky přilehlé k obytným budovám - sečená louka
- louka
- zeleninová/květinová zahrádka
- bývalý provozní dvůr
- okolní zahrady
- nezaznamenané plochy/okolní pozemky

OBJEKTY

- obytná budova
- stodola
- jiné budovy
- hlavní silnice
- oplocení - pletivový plot

ZELEŇ

- ovocný strom
- listnatý strom
- jehličnatý strom
- ořešák královský (*Juglans regia*)
- keřový porost
- keř soliterní

- les
- vinná réva

OSTATNÍ

- vjezd/vstup na pozemek

Obrázek 31: Zahrady v okrajové části intravilánu obce Vyskeř: a. boční šestikvový keřový lem (Zahrada 5), b. okrasný plůtek před stavením (Zahrada 5), c. cesta mezi v sadu (Zahrada 4), d. předzahrádka (Zahrada 7), e. ovocné stromy za provozním dvorem (Zahrada 4), f. ovocné dřeviny – polokmeny (Zahrada 7), g. Vysokokmenný rozlehlý sad (Zahrada 7). (Zdroj autor.)

Obrázek 32: Vyskeř: a. Pohled do předzahrádky, branka a šeríky (Zahrada 6), b. vinná réva na průčelí domu s JV orientací (Zahrada 6), c. Lísky jako živý plot mezi pozemky (Zahrada 6), d. Sad-plot-sad (Zahrada 8.), e. Ovocný sad ve vazbě na keřový lem, který zpevňuje svah (Zahrada 9), f. Ovocný strom u zahrady 8, g. Květinový pás na kraji sadu zahrady 8. (Zdroj autor., vyjma obr. e. – zdroj www.google.com)

Obrázek 33: Zahrady bývalých statků na Vyskří: a. Pohled na statek 12 – vyšší výsadby bříz (*Betula pendula*), vinná réva na průčelí, b. Liniový ovocný sad záhumenní zahrady u statku 12., c. Okrajové partie osázené ovocnými stromy (Zahrada 12), d. Sad jako předvoj (Zahrada 11), e. Skleník ve svahu v ovocném sadu, expanzivní keřové porosty ostružiníku (*Rubus fruticosus*) u zahrady 12, f. Pohled z původní záhumenní zahrady na statek 10, oplocená ovocná zahrada. (Zdroj: autor)

9 Prvky venkovských zahrad

Zeleň ve venkovských zahradách měla své výsadní postavení z hlediska své funkčnosti. Dnešní způsob života není na zeleni ve venkovské zahradě ekonomicky závislý – to, co dělá ze zeleň převážně důležitou, je estetika. Samozásobitelství vlastní produkcí ovoce, zeleniny, případně jiných plodin zde však také do dneška hraje svou roli – alespoň na základě toho, co vyplývá z terénního průzkumu.

Cílem této knihovny je postihnout v podobě fotodokumentace prostorové vztahy v zahradách, rámcovou rostlinnou skladbu a návaznosti na okolní krajinný rámeček. Některé informace o původní podobě zahrad poskytly pamětníci obce Vyskeř na základě anonymního dotazníku.

9.1 Solitérní stromy

Vzrostlé stromy k venkovskému domu a jeho představě o něm neodmyslitelně patří. Je zjevné, že v současné době není pravidlem, že by se v této oblasti vzrostlý strom u stavení nacházel.

Pomyslným symbolickým stromem vyskeřských zahrad by mohl být jmenován ořešák královský (*Juglans regia*), který se vyskytuje ve velkém množství zahrad. Jeho poloha vůči domu je následovná – buď se nachází na bývalých provozních dvorech, a to spíše při okrajích, nebo stranou stavení, nejedná-li se o statek (více viz schéma 17). Téměř nikdy se nevyskytují před stavením. Vzrostlé ořešáky tvoří největší podíl solitérních stromů ve sledovaných zahradách na Vyskři.

Naopak stromy před staveními jsou v několika případech lípy (*Tilia cordata*), a to u dvou statků v Mladostově a jednoho na Vyskři. Dále jírovce maďaly (*Aesculus hippocastanum*) – ty se vyskytují zejména před bývalými statky (a nesou jistě svou symboliku určité vznešenosti). Výjimečně se zde vyskytují dřeviny jiné – a to například vzrostlé ovocné stromy, jako jsou třešně (*Prunus avium*) nebo hrušně (*Pyrus communis*). Ze vzpomínek pamětníků vyplývá, že před dům nebo do dvora byly sázené ovocné stromy – jako jabloně (*Malus domestica*), broskvoně (*Prunus persica*), ořešáky (*Juglans regia*), višně (*Prunus cerasus*) nebo meruňky (*Prunus armeniaca*).

Vzrostlé solitérní stromy nejsou "silným tématem" této oblasti – jejich přítomnost ve sledovaných zahradách není pravidlem. Typický prvek jako "strom před stavením" se zde vyskytuje v současné době pouze výjimečně.

Obrázek 34: Solitérní stromy; a. – ořešák za stodolou (Vyskeř), . b.- ořešák stranou provozního dvora (Vyskeř), . c –ořešák stranou provozního dvora (Vyskeř) , . d – lípa na provozním dvoře statku u stavení (Mladostov) . e – osamocená lípa před domem směrem do uličního prostoru (Vyskeř) . f. – převislá forma jasanu ztepilého na bývalém provozním dvoře (Vyskeř) (Zdroj: autor)

9.2 Ovocné stromy

Právě ovocné stromy, které byly pěstovány pro dar plodů, jako by byly tématem tohoto místa – jejich přítomnost je čitelná ve všech typech zahrad, místo pro ovocný strom jako by se našlo v zahradě vždy, a to je dobře. Darem ovocného stromu totiž není jen ovoce, ale i jeho krajinnotvorná schopnost – skrze ovocné sady se zahrady propíjí do okolní krajiny, spojují se s rozptýlenou vegetací a systémem alejí a zaoblují hrany sídla.

Obrázek 35: Ovocné stromy; a. – rozlehlé ovocné sady v okolí statků (Poddoubí), . b.- ovocné sady v okolí statků (Mladostov), c. – záhumenní zahrada – ovocné sady za stodolou (Lažany) d. – ovocné sady v krajině (silnice z Vyskče do Poddoubí) , e. – vysokokmenné ovocné dřeviny v úzkém prostoru pozemku (Vyskeř), f. – hrušeň za hospodářskými budovami (Vyskeř) , g., h.– ovocné stromy v předzahrádce (Vyskeř, Drahoňovice) (Zdroj: autor)

Ovocný strom je silným, určujícím prvkem vyskeřských zahrad. Je jistě tím, co si zaslouží svou péči, pozornost a především své místo v zahradách.

Ovocný strom začíná již v předzahrádkách (obr.č. 35. g, h), kde se nachází ve formě polokmenů. U menších, "stísněných", zahrad v intravilánu Vyskeře, nachází své místo doslova všude, kde se vejde (např. hrušeň za statkem na obr.č 35.f, nebo skupina třešní u obr. 35. c) a obepíná budovy ze všech stran v nahodilém uspořádání. Tam, kde jsou obydlí usazena "uprostřed" pozemků, tvoří předvoj v náhodných pozicích (obr. 35. b) – a kde je více místa, je tento předvoj tvořen řadami výsadby (obr. 35. a). Tyto řády však nejsou jako narýsované podle pravítka – spíše kopírují například terén vrstevnic a volně se vinou zahradami.

U větších statků sady často obklopují systém stavení (například statek v Poddoubí nebo v Mladostově, obr. č., 35.b). Tam, kde pozemek začíná stavením a pokračuje dál přes provozní dvůr k hospodářským budovám, se ovocné stromy v sadech táhnou dál v záhumenních zahradách (Např. Lažany, obr.č 35. c.).

Z druhové skladby se kromě jmenovaných pěstovaly, dle pamětníků, jabloně (*Malus domestica*), hrušně (*Pyrus communis*), slivoně (*Prunus domestica*), třešně (*Prunus avium*), višně (*Prunus cerasus*), ořešáky (*Juglans regia*) a meruňky (*Prunus armeniaca*). Ze starých místních odrůd se zde pěstovaly např. jabloně 'Karmazina', 'Tvrdé Růžové', 'Šípkové', 'Rukávče', 'Panenské české', 'Míšenské', 'Syreček' a 'Sládě'. Z peckovin 'Karlata', 'Domácí švestka', drobná višně a odrůdy planých třešní – ptáčnic (Halama a Nečásková, 1951). Nejlépe se v kraji daří podle pramenů prý hrušním a švestkám, jabloně jsou napadané škůdci (Halama a Nečásková, 1951).

Detailní výčet odrůd pěstovaných na Turnovsku:

druh ovocného stromu	odrůda
jabloň obecná	'Noneti', 'Jadrnáč londýnský', 'Parména zlatá', 'Kožená reneta', 'Skleněné', 'Croncelské', 'Limburské', 'Bojkovo', 'Strýmka', 'Baumanova reneta'
hrušeň obecná	'Červencovka', 'Boscova lahvice', 'Charneuská', 'Solanka', 'Clappova máslovka', 'Holenická'
třešeň obecná	'Rychlice', 'Lyonská', 'Germersdorfská', 'Tropichterova', 'Turnovská' (místní odrůda chrupky), 'Hedelfingenská'
višně obecná	'Amarelka', 'Vackova', 'Ostheimská'
švestka domácí	'Domácí velkoplodá', 'Zimmrova', 'Černošická', 'Lützelsachská'
ryngle	'Velká zelená', 'Oulinská', 'Althanova', 'Malvazinka'
slívy	'Carská', 'Elimanova'
mirabelky	'Raná', 'Nancyská'

Tabulka.č. 3: odrůdy ovoce na Turnovsku, Ohrazenice (Halama a Nečásková, 1951)

9.3 Keřové výsadby a skupiny dřevin

Kdekoli se ve sledovaných zahradách vyskytly keřové výsadby, působily jako nenucené seskupení okolní přírody – okrajové části na bocích zahrad (obr. 36. a) nebo v zadních partiích, lemy obvodů pozemků, porosty při krajích zahrad (obr. 36. c, 36. e) ve svazích nebo jako hraniční lemy (kombinace se dřevinami, obr. 36. d). Ovocné keře (např. rybíz) byly pěstovány v ovocných sadech (Prokorátová, 2016, osobní sdělení). Výjimku tvoří okrasné keře v předzahrádkách.

Z keřů se zde v zahradách vyskytují především druhy jako:

růže šípková (<i>Rosa canina</i>)	ostružiník křovitý (<i>Rubus fruticosus</i>)
šeřík obecný (<i>Syringa vulgaris</i>)	maliník obecný (<i>Rubus idaeus</i>)
líška obecná (<i>Corylus avellana</i>)	ptačí zob (<i>Ligustrum vulgare</i>)
hloh (<i>Crataegus sp.</i>)	pustoryl (<i>Philadelphus sp.</i>)
bez černý (<i>Sambucus nigra</i>)	

Keře se v minulém uspořádání pozemků nevyskytovaly v prostoru provozního dvora. Obvodové lemy jsou vizuálně propustné, nevyskytující se v celé délce obvodu pozemku, jsou druhově rozmanité a navazují na okolní krajinnou vegetaci (schéma 16).

Zahrady, které se vyskytují při hranách s lesem nebo poblíž společenstev remízků a mezí, do sebe tyto prvky vtahují a působí pak velice přirozeně, neboť se vzájemně druhově a výrazově zrcadlí.

9.4 Květinové výsadby a předzahrádky

Květinové výsadby se nachází většinou v ucelených celcích – předzahrádkách (série fotografií 37 a 38), v pásích před domem (obr. 37. b1, d, f) nebo za domem (obr. 37. b2). Květinové výsadby zdobí také koruny zdí (obr. 37. a) a jsou kombinovány s keřovými výsadbami (obr. 37. d) a popínavými rostlinami, jejíž tradiční formou je v této oblasti vinná réva (37. e), ale i chmel otáčivý (*Humulus lupulus*), plamének (*Clematis sp.*) nebo břečťan popínavý (*Hedera helix*). Součástí předzahrádek jsou nezdíčka konstrukce pro popínavé dřeviny (37. e, 38. b).

Obrázek 36: Keřové výsadby a skupiny dřevin; a. – keřový lem (Vyskeř), . b.- šeríky u domu (Mladostov), c. – obklopení v zeleni - lísky (Mladostov) d. – hraniční lem ze dřevin (Vyskeř) , e. – drobné ovocné keře u jižní fasády domu (Mladostov), f. – krajinná vegetace listnatých dřevin pronikající do zahrad (Čtvrť) , g. – okrasné keře před domem (Slatějov), h. – solitérní keř (Skalany) (Zdroj: autor)

Obrázek 37: Květinové výsadby, zeleninové záhony; a. – trvalky na koruně zdi (Vyskeř), b1.- astry (Čtvrť), b2 - pás květin podél plotu před domem (Vyskeř, zahrada v extr. 8), c. –bohatá mračna květů aster (Tachov), d. – rudbékie v květinovém pásu před domem (Vyskeř), e. – trvalky, keře a popínavé rostliny (Vyskeř), f. – květinový pás před domem , g. –zeleninové záhony (Vyskeř), h. – zeleninová zahrádka (Vyskeř) (Zdroj: autor)

Obrázek 38: Předzahrádky; a. – květinová předzahrádka (Vyskeř), . b.- květinová předzahrádka s keři (Vyskeř), c. – květinová předzahrádka s šestičky (Vyskeř) d. – pás - kombinace květin s keři za nízkým plůtkem (Vyskeř) , e. – oplocení prostoru předzahrádky v uličním prostoru (Vyskeř), f. – zanikající předzahrádka – viditelné ohraničení plotem, kombinace keřů a trvalek , g. – předzahrádka v průčelí domu (Čtvrť) (Zdroj: autor)

Pamětníci zmiňují z květin afrikány (*Tagetes sp.*), tulipány (*Tulipa sp.*) a lilie (*Lilium sp.*), které byly pěstovány pro okrasu.

Předzahrádky obsahují často i okrasné keře, jakými jsou růže (*Rosa sp.*, popínavé i keřové), šeříky (*Syringa vulgaris*), pustoryly (*Philadelphus sp.*) nebo zlatice (*Forsythia sp.*).

Předzahrádky se vyskytují jak u zahrad ve větším sídle – Vyskři, tak v malých vsích – doprovázejí jak statky, tak chalupy.

Okrasné předzahrádky jsou buď samostatně oplocené, nebo jsou oplocené v rámci celého pozemku zahrady. Nacházejí se zejména na jižních, nebo východních pozicích, doprovázejí zpravidla obytné budovy. Květinové výsadby se nacházejí ale i za hospodářskými budovami. Na základě průzkumu se nedá se přesně zhodnotit, kde se nacházely zeleninové záhony a zahrádky, které mohou být stejně samostatně oplocené, jako zahrádky květinové, zřejmě byly ale situovány v blízkosti domů (např. obr. 37. g, 37. h)

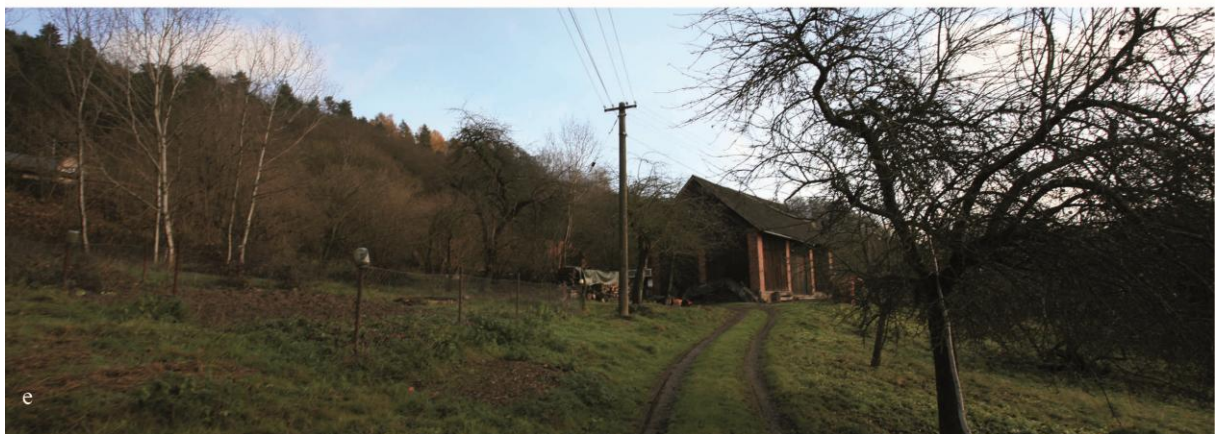
9.5 Zahrada jako rozhraní krajiny a sídla

Zahrady prostorově působí jako pohledový "nárazník", a to ve dvou směrech. Na rozhraní sídlo– zahrada, působí prostřednictvím předzahrádek a pásů zahrad jako dělicí prvek mezi budovami a uličním nebo návesním prostorem. Na rozhraní sídlo – okolní krajina – působí jako rozhraní, kde se setkává krajina vesměs přírodní s krajinou kulturní. Charakteristickým rysem tohoto přechodu je jakási roztřesená linka obvodu zahrad, tvořená převážně přechodem zahrad do krajiny skrze ovocné sady. Někdy se do sebe zahrady s okolní vegetací doslova fyzicky vpíjí (např. obr 39.c a 40.c, 40. e, kde se setkávají ovocný sad nebo budova s lemem smíšeného porostu nebo 39. d, kde se roztroušená vegetace pohledově prolíná s bodovými výsadbami ovocných stromů), jindy se propojují pouze pohledově (41.d, 41.b). Hrana přechodu je ostřejší, přesto nenásilná (39.b).

Svou zásadní roli zde hraje také výšková struktura zeleně – viz obr. 39. a a 39.e, kde středně vzrůstné dřeviny kryjí budovy na úroveň druhého podlaží. Sídlo se pak ztrácí a tvoří s krajinou vizuální symbiózu.

Obrázek 39: Zahrada jako rozhraní krajiny a sídla; a. – východní strana obce Vyskeř s horizontem a kaplí Sv. Anny, . b.- vysokokmenné produkční sady a jejich přechod do krajiny (Vyskeř), c. – mezi zahradou a remízem (Vyskeř) d. – roztroušená vegetace – růže šípková (Vyskeř) , e. – panoramatický pohled skrz obec Vyskeř – prolínání zeleně v systému zahrad. (Zdroj: autor)

Obrázek 40: Zahrada jako rozhraní krajiny a sídla; a. – vztah lesa a zahrady skrze druhovou skladbu (Skalany), . b.- bodové výsadby ovocných dřevin (Vyskeř), c. – prolnutí sadu a lesa (Podlažany) d. soukromé ovocné sady v Poddoubí v krajinné scéně, e. – vztah okolní krajinné zeleně vůči zahradě (Poddoubí) (Zdroj: autor)

Zahrady v mnoha případech viditelně ovlivňuje blízkost okolní krajiny – dochází zde k druhovému opakování dřevin. Takovéto kompozice potom vyznívají harmonicky – konkrétně například při užití jehličnatých dřevin, které v kontextu sousedícího lesa působí v zahradě velice přirozeně (obr 40. a).

9.6 Stavební prvky a drobná architektura v zahradě

K zahradám neodmyslitelně patří prvky drobné architektury – ty ve venkovském prostoru plnily své účelové funkce. Mezi prvky drobné architektury sledované na území Vyskře se jedná o skleníky (41. a a b), včelíny (41. d a e), sušárny a drobné hospodářské stavby (41. c). Včelíny byly pravděpodobně umístěny v sadech (soudě dle pozic dvou zaznamenaných včelínů) – aby včelstva měla blízko na pastvu. Skleníky byly umístěny v blízkosti domu, orientovány delší hranou střechy na jih, jihovýchod nebo jihozápad (dle sledování během terénního průzkumu).

Dalšími významnými stavbami jsou v zahradách ve svazích opěrné zídky. Ty byly zhotovovány zejména z pískovcových kamenných bloků (obr 41. g – j), a to pravděpodobně nasucho skládaných.

Jako okrasné prvky se zde výjimečně vyskytují treláže z vinné révy na fasádách domů, loubí u vstupu (obr. 41. f) a lavičky před vstupem do budovy (41. f).

Obrázek 41: Stavební prvky a drobná architektura v zahradě; a. – skleník (Vyskeř), . b.- skleník (Vyskeř), c. – špejchar (Troskovice) d. – včelín pod lískami (Mladostov) , e. – včelín v sadu (Mladostov), f. – loubí popnuté růží s lavičkou u vstupu, g. – j. – varianty řešení terénního rozdílu pomocí opěrné zídky z pískovcových bloků (Vyskeř, Skalany, Vyskeř, Vyskeř) (Zdroj: autor)

9.7 Oplocení

V území katastru Vyskře se nachází celá škála typů oplocení, která lze považovat za typická. Vyznačují se materiálovou jednoduchostí a jejich formy se opakují napříč celým územím.

Prostorové umístění oplocení

Způsob, jakými jsou pozemky ve sledovaném území oplocovány, je možné zjednodušeně interpretovat pomocí následujících čtyř schémat, která ale nepokrývají bohatou variabilitu, která se u oplocení, stejně jako u jiných prvků, ve venkovském prostoru vyskytuje. Prostor zahrad je organický, stejně jako formy, kterých jednotlivé prvky nabývají, proto by celkový výčet typů oplocení byl nepřehledný. Následující čtyři typy se vyskytují v území opakovaně, případně charakterizují základní principy užívání oplocení.

Typ 1. vyobrazuje oplocení celého pozemku a to jak jedním druhem oplocení, nebo kombinací více typů plotů. Toto oplocení se nachází jak u bývalých statků, tak chalup.

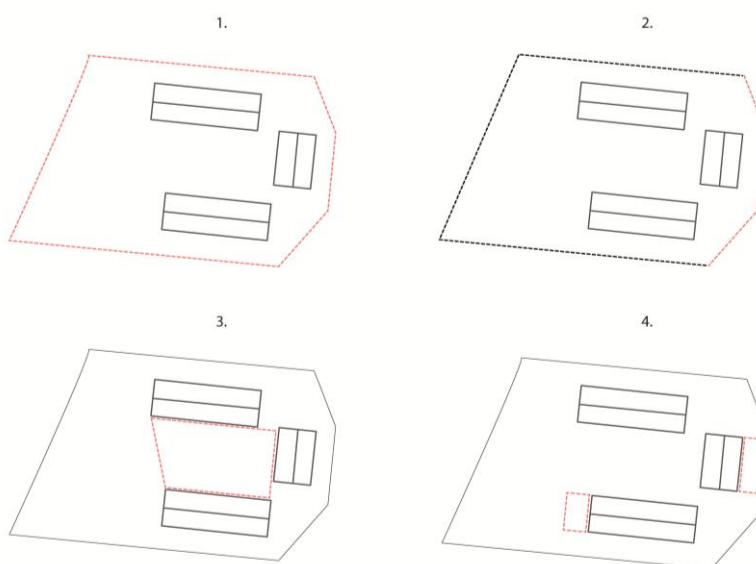

Schéma 16 :Prostorový způsob oplocování pozemku; schéma vyobrazuje pouze nejvíce zastoupené typy oplocení v území

Podobně tak Typ 2., který vyznačuje způsob oplocení, ve kterém je okrasným oplocením vymezena část u průčelí domu, zatímco zbytek pozemku je oplocen jednodušším plotem. Pro takového okrasné typy oplocení se v území používají například různě formy kovových plotů. Tento druh oplocení se nachází převážně na Vyskři, v intravilánu obce.

Typ 3. vyobrazuje situaci, kdy je oplocena pouze pomyslná hranice obytných budov. Tento způsob oplocování jistě historicky navazuje na minulé období, ve kterých bylo nutné zahrady pouze vnitřní prostory u budov, např. z důvodu zamezení úniku hospodářských zvířat, vyskytuje se tedy téměř vždy u bývalých statků. Typ 4. zobrazuje situaci, ve které jsou oploceny pouze dílčí části pozemku – například předzahrádky a květinové či zeleninové zahrádky za domem. I tento způsob oplocování pozemku navazuje na tradiční oplocování hospodářsky užitných částí zahrady, které musely být zajištěny před okusem zvěří a jinou devastací plodin. Vyskytuje se jak u statků, tak chalup.

Materiálové varianty oplocení

Vybrané ploty reprezentují typy oplocení, které se v místě vyskytují a které svým výrazem zapadají do rázu místa a navazují tak na kontext venkovského prostoru.

Typicky se na území vyskytuje několik typů plotů:

- ploty plaňkové vysoké
- ploty plaňkové nízké s podezdívkou z pískovcového kamene
- kovové plůtky nebo brány, kovářsky umělecky zpracované prvky
- pletivové ploty
- ohradníky

Vysokými plaňkovými ploty jsou ohraničovány většinou celé zahrady (obr. č. 43. d., e.), nižšími variantami těchto plotů byly pak na několika místech ohraničené dílčí partie – jako například okrasné květinové zahrádky. Laťky a plaňky jsou buď surové (obr. č. 43. a., d.), nebo jsou truhlářsky opracované (obr. č. 43. b., c., f.).

Na Vyskři je viditelné, že tam, kde dochází ke střetu domu s veřejným prostorem, je přechod, zvláště – je-li prostor zahrady výše, než silnice, řešen pomocí nízkého plůtku s pískovcovou podezdívkou (obr. č. 43. g., h., k.). Nízký plůtek vnáší do prostoru drobné příjemné měřítko, umožňuje komunikaci obou prostorů mezi sebou a kolemjdoucímu pohledy do květinových záhradek – tím vším se udržuje pocitově vřelý kontakt s životem v zahradách. Esteticky potom působí rostliny vysazené ve spárách (obr. č. 43. g., h., i.) – tím spíš by mělo být zachováno tradiční nezděné spárování opěrných zídek alespoň tam, kde to sklon a převýšení dovoluje (porovnání spárování obr.č. 43.1).

Kované prvky oplocení jsou v katastru užívány zejména na Vyskři, v intravilánu sídla (obr. č. 43. b., c., e.). Toto oplocení je umístováno zpravidla v předprostoru domů – není vedeno po celém obvodu parcely.

Oplocení je také kombinováno s vegetací – ploty prorůstají keřové porosty (např. *Sambucus nigra*, *Forsythia sp.*, obr. č. 42., h.) nebo popínavé rostliny, jako například *Parthenocissus quinquefolia* (obr.č. 42.g.). Některé hranice pozemků jsou vymezené pouze samostatnou keřovou vegetací (obr.č. 42.i.). V těchto živých plotech se uplatňují druhy jako *Rosa. sp.*, *Corylus avellana*, *Sambucus nigra*. Kombinované živé ploty velice citlivě řeší potřebu soukromí a vizuální neprostupnosti, přičemž zůstávají krajově typické, bez efektu pohledově hermetického uzavření prostoru, které se děje například při vysazení tují podél plotu (obr. č. 42. f.). V kontrastu s volnými živými ploty působí tujový plot jako strnulá neprostupná hradba, která zamezuje komunikaci mezi zahradou a veřejným prostorem.

Obrázek 42: Drátěné živé ploty, kovové okrasné ploty, kombinované ploty (Zdroj: autor)

Obrázek 43: Plaňkové dřevěné ploty (Zdroj: autor)

10 Vyhodnocení nasbíraných dat

Závěrečné principy, které by měly být při tvorbě venkovských zahrad na území Vyskře zachovávány, a které vyplývají z terénních průzkumů, jsou zejména tyto:

1. Prostorové uspořádání

- a) **Prázdný půdorys** – v půdorysném schématu venkovské zahrady se nevyskytovaly větší plošné formy zeleně – tj. větší skupiny, ostrůvky, formace keřů a trvalkových výsadeb. Prostor provozního dvora u statků byl zřejmě prost zeleně, až na solitérní dřeviny a výjimečné případy, kdy se zde nacházela okrasná zeleň v nádobách nebo truhlících, později pak místo hnojiště např. květiny (Prokorátová, 2016, osobní sdělení). Větší plošné jednotky zaujímal výhradně předzahrádka (byly-li u dané zahrady přítomny – jejich umístění v rámci zahrady zobrazuje schéma 17.12), pěstební užitkové plochy, nebo zapojené porosty příkrých svahů a terénních zlomů. Keřové skupiny se v zahradách vyskytují ve formě bočních lemů a to nikdy ne po celém obvodu pozemku. Ovocné keře se zde mohly vyskytovat roztroušeně ve skupinách v sadu (Prokorátová, 2016, osobní sdělení). Zeleň je v zahradách zastoupena zejména ve formě solitérních dřevin, které zajišťují vizuální prostupnost a nechávají vyznívat "prázdný", tedy vzdušný půdorys zahrady.
- b) **Jemné přechody mezi zahradami** – vymezení zahrady od okolního krajinného prostoru není ostře ohraničené. Většinou je realizováno přechodem přes ovocné sady, které se napojují na systém sadů okolních zahrad (schéma 17. 6 a 7.), okolní krajinnou zeleň (louky, lesy, remízy, rozptýlenou vegetaci apod.). Pozemky nejsou v celé délce ohraničené pásem zeleně, otevírají se do okolí. Nejostřejší hranicí přechodu jsou plaňkové ploty přiměřené výšky.
- c) **Umístění zahrady v rámci sídla** – zahrady nabývají v návaznosti na jejich umístění v rámci sledované oblasti různých podob - čtyři modelové situace vyobrazuje schéma č. 18. Zahrady vnitřní části intravilánu obce Vyskeř (schéma 18.1) jsou zpravidla menší rozlohy, zeleň se nasunuje do bočních zbylých prostor. Zahrady bývalých statků na pozemcích v okrajové části intravilánu obce Vyskeř (schéma 18.2) mají zpravidla podlouhlý tvar (v závislosti na uspořádání plůžiny), zeleň je soustředěna v

záhumení zahradě. Zahrady bývalých statků na samotách (schéma 18.3) obklopuje stavení ze všech stran, tvoří přední linii zahrady. Samotné pozemky jsou usazené více ke středu pozemku. Předzahrádky a užitkové plochy jsou umístěny při hranách budov. Zahrady u stavení bez hospodářského zázemí obklopuje zeleň ze všech stran, méně z čelní vstupní části (schéma 18.4). Obecně lze říci, že zeleň (zejména ovocné stromy) v zahradách uvnitř sídla je více "nahloučená" (schéma 17.5), než zeleň u zahrad na okraji nebo ve volné krajině (schéma 17.8)

- d) **Výšková hierarchie** – zdá se, že vyšší stromy jsou umístěny blíže u domu, zatímco nižší výsadby se nacházejí v zadních partiích zahrady. Výjimku tvoří vyšší zeleň vstupující do zahrad z krajiny (výchozy lesů, remízků) a svažité partie.
- e) **Prostupnost** – komunikace zahrady a veřejného prostoru (uliční prostor, náves) se zdá být u původních zahrad otevřená – směrem do veřejného prostoru jsou obrácené nízké plůtky, nízké výsadby, které tyto dva prostory od sebe neoddělují.

2. Zeleň

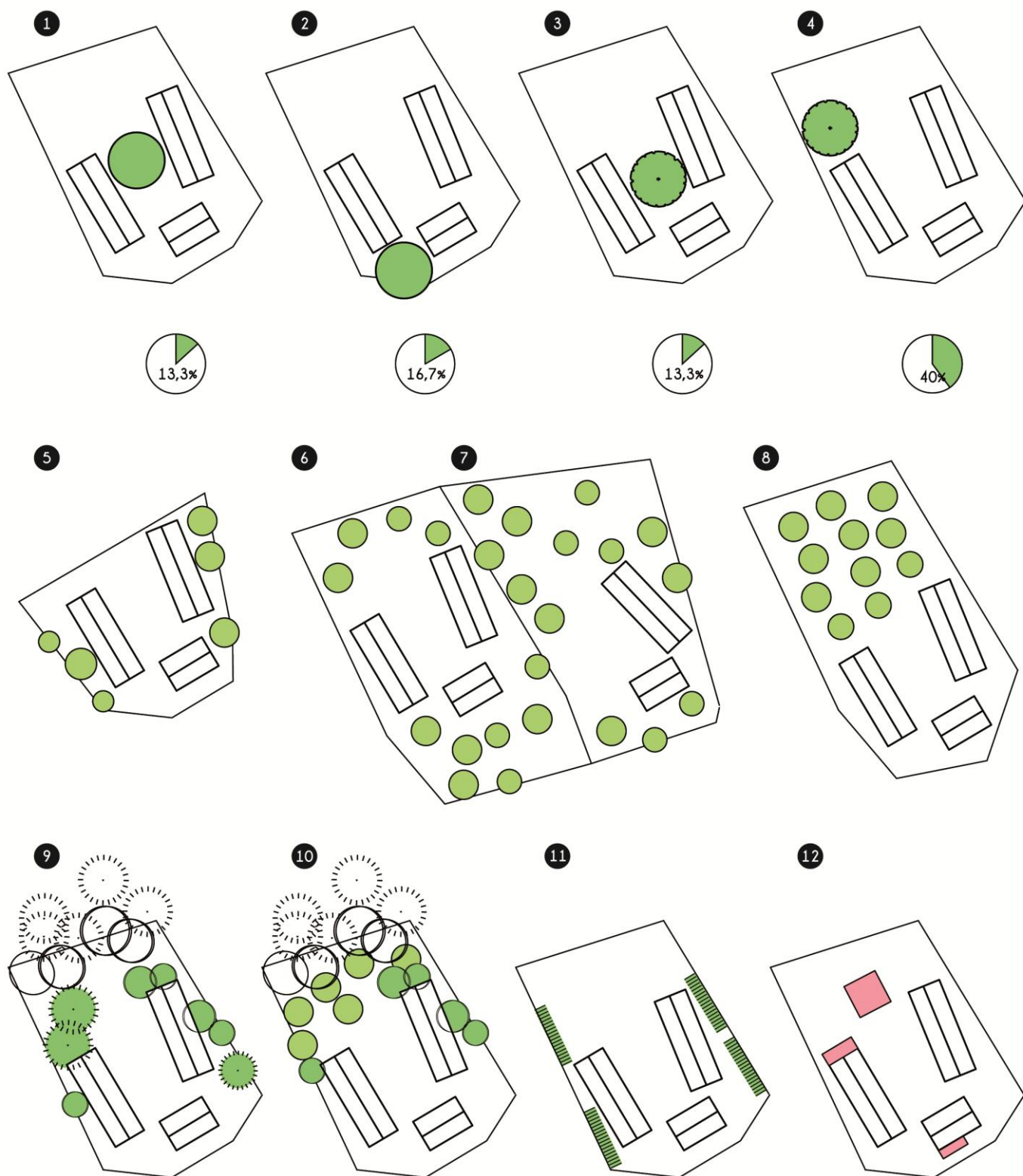
- a) **Solitérní stromy** – dominujícím solitérním stromem zastoupeným v zahradách je zejména ořešák královský (*Juglans regia*), který se vyskytuje ve velkém množství zahrad v území. Jeho umístění v rámci zahrady zobrazuje schéma 17.3 a 17.4. Z dalších solitérních dřevin se zde vyskytují lípa srdčitá (*Tilia cordata*) a jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*). Symbol "stromu před stavením" není pro tuto oblast, alespoň dle zjištěné dokumentace, v současné typický, zobrazení umístění viz schéma 17.1 a 17.2.
- b) **Ovocné stromy** – ovocné stromy jsou silným prvkem zeleně v této oblasti a značně konstituují identitu vyskeřských zahrad. Jedná se o zejména o jabloně (*Malus domestica*), hrušně (*Pyrus communis*), slivoně (*Prunus domestica*), třešně (*Prunus avium*) a ořešáky (*Juglans regia*).
- c) **Keřové porosty** – v zahradách se nacházejí keřové porosty buď solitérně v předzahrádkách, jako přirozené vizuálně propustné obvodové lemy při hranách pozemku (nikdy ne vedené podél celého obvodu zahrady), viz schéma 17.11, nebo jako skupiny ve formě mezí zasahujících z krajiny do zahrad. Sortiment keřů

v extenzivních lemech navazuje na druhová společenstva z okolní krajiny (*Rosa canina*, *Crataegus sp.*, *Sambucus nigra*), nebo na krajově se opakující druhy (zejména *Syringa vulgaris* a *Ligustrum vulgare*).

d) **Vazba na okolní krajinu** – tam, kde zahrada přímo sousedí s krajinnou vegetací (kraje lesa, remízy, břehové porosty), vegetace do zahrady vstupuje (schéma 17.9) a působí v zahradách velice přirozeně. I zahrady vstupují do krajiny (schéma 17.10) a napojují se na přirozený porost lesů a mezí. Tam, kde panuje vzájemná blízkost zahrady s jejím krajinným prostředím, by mělo být zejména dbáno na výběr domácích nebo zdomácnělých druhů rostlin, nacházejících se v okolí zahrady, případně vybírat podobně působící alternativy nepůvodního sortimentu. Také morfologie terénu značně uvozuje tvar zahrad (např. viz rozdíl Skalany vs. Mladostov).

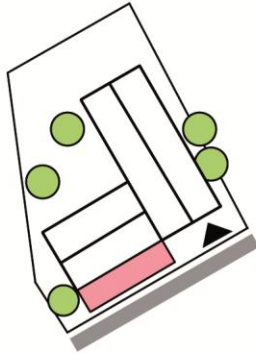
3. Ostatní prvky

Treláže s vinnou révou – zdá se, že jedním z krajově tradičních prvků se zde vyskytují treláže s vinnou révou (*Vitis vinifera*), které jsou umístované na fasádách stavení, z čelních nebo bočních stran budov.

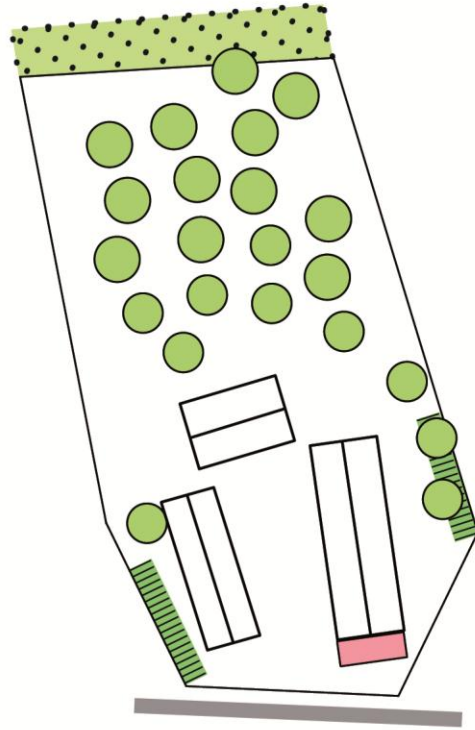

Série schémat 17: Schéma prostorového uspořádání zeleně v zahradách – 1. Solitery ve dvoře 2. Solitery u vstupu 3. Ořešák ve dvoře 4. Ořešák bokem provozního dvora 5. Ovocné stromy v úžinách pozemku 6. Ovocné stromy obklopující pozemky 7. Prolínání ovocných sadů mezi jednotlivými pozemky 8. Ovocné sady v řadách v rozlehlých partiích pozemků 9. Prolínání vegetace z okolí do zahrad 10. Prolínání zahrad do okolní krajiny 11. Vizuelně propustné ohraničení keří 12. Pozice květinových/zeleninových zahrádek – před/za domem, samostatně na pozemku

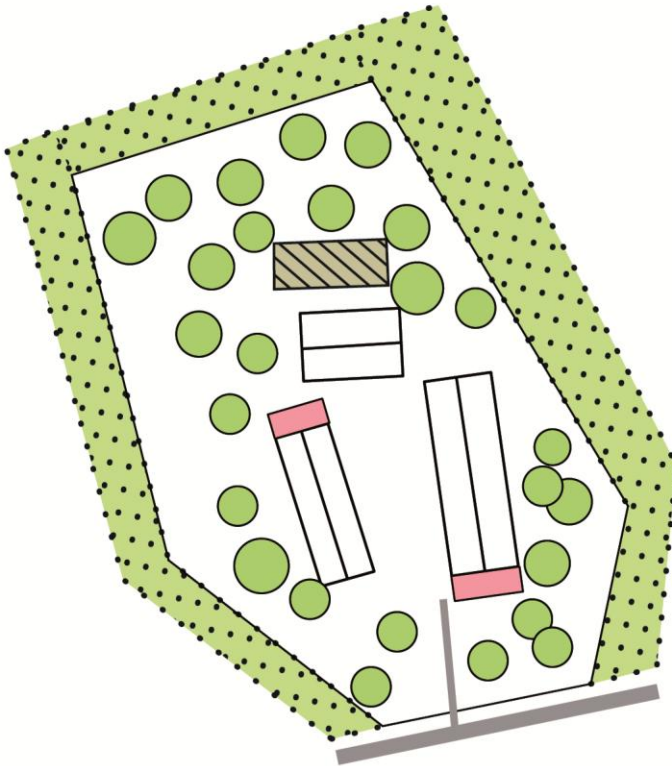
1

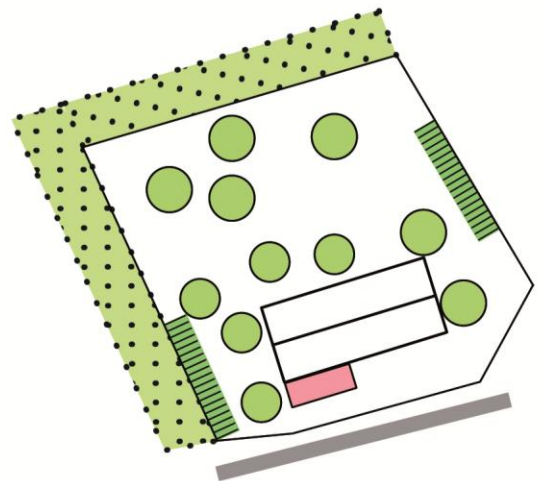
2

3

4

Série schémat 18: Schéma prostorového uspořádání zeleně v zahradách – 1. Zahrady vnitřní části intravilánu – zpravidla obsahují předzahrádku orientovanou k ulici, zeleň je vtěsnána do úžin pozemku, 2. Zahrady okrajové části intravilánu – zeleň je více "natažena", zejména do záhumní části zahrady, kde přechází do okolní krajiny, 3. Zahrady statků na samotách – zeleň obklopuje stavení ze všech stran (závisí na uspořádání plužiny), 4. Zahrady obytných stavení bez hospodářského zázemí – zeleň stavení obklopuje ze všech stran

11 Diskuze

Metodika, která určila formu zpracování zadaného tématu, vycházela z poznatků nabytých na Univerzitě Wageningen v Nizozemí, kde se pomocí podobné pracovní strategie mapují urbanizační městské bloky z poválečného období. Témata obou zadání jsou velice odlišná, v případě zahraniční studie se jedná o *městský*, urbanisticky koncepčně řešený prostor, jehož vznik byl iniciován a realizován ve velice krátkém časovém úseku na základě předem stanové strategie. V případě této práce je tématem *venkovský prostor* s bohatým historickým vývojem, který charakterizuje rostlost zástavby, méně či více intenzivní změny prostoru následkem vnějších vlivů (hospodářské, politické, mocenské apod.) a zejména pak nízká míra prostorové regulace (vyjma vlivů v období socialistického zřízení státu a regulativů vznikajících v porevolučním období od 90. let). Dalším výrazným rozdílem mezi oběma tématy je vztah zeleně z hlediska majetkových vztahů – v prvním případě byl studován *veřejný prostor*, v případě této práce *prostor soukromý*. Díky tomu bylo sledování prvků v zahradách obtížnější, pouze v několika případech bylo možné zahrady osobně navštívit a podrobněji nastudovat.

Třetím rozdílem obou studií je, že nizozemská studie se zaměřuje na nastudování a pochopení *současného stavu zeleně* ve veřejném prostoru (data o původu a vzniku jsou vzhledem k jejich nedávnému založení k dispozici), kdežto tato práce se zaměřuje na to, jak venkovské zahrady u obytných domů vypadaly v minulosti. Tím se celé zkoumání komplikuje, neboť zachovalost zahrad do současnosti je omezená a jednotlivá období založení zeleně a vzniku prvků se značně prolínají. Také výběr zahrad pro vzájemné porovnání je subjektivní, založen částečně na nastudovaných podkladech a částečně na intuitivním chápání historické hodnoty míst. Stejně tak je subjektivní i zanášení jednotlivých prvků zahrad do mapových schémat, neboť ne všechny zahrady (zejména potom ty více "poměštěné") byly nalezeny v čisté historické podobě a musely být tedy "očištěny" od novodobých jevů (konifery, zakrslé a pestrobarevné kultivary apod.), aby došlo k lepšímu pochopení původních schémat.

Vlivem těchto rozdílů může být použita metodika poněkud nekompatibilní se studovaným prostorem, nicméně tato metoda sběru, zařazení a zobrazování dat může přinést schematizované konkrétní závěry pro celkové pochopení daného místa.

Studie je koncepčně pojatá; zaměřuje se zejména na pochopení prostorových vztahů dílčích jevů v zahradách a také na jejich vazbu na okolní kontext. Mapování sortimentu rostlin je v této práci nastíněno spíše a základních rysech, pro hlubší analýzu by bylo nutné zaznamenat rostliny během celého vegetačního období, zvláště jedná-li se o byliny. Tato práce tedy

poskytuje pohled z dálky, na který by měl navazovat detailnější pohled. Ten může zahrnovat historické průzkumy terénu, strukturované dotazníky pro pamětníky, podrobné zkoumání místních odrůd ovocných dřevin a sortimentu v předzahrádkách apod.

Studie má sloužit jako výchozí bod při práci se zelení v soukromém (okrajově i veřejném) prostoru venkovských sídel, měla by nastínit základní pravidla pro pochopení historického kontextu sledované oblasti a zajistit tak návaznost na kořeny, z nichž společnost na venkově v tomto prostoru vychází. Tyto kořeny jsou pro každou oblast naší země specifické a jejich pochopením by bylo možné vystihnout a umět pracovat s *geniem loci* daných míst.

Jedním z nejdůležitějších poselství této práce by mělo být bdělé pozorování místa, ve kterém se projektant při své práci pohybuje. Opakování tradičních prvků je historicky vkořeněná činnost vizualizovaná v architektuře i zahradním umění, a je-li kde se učit a odpozorovávat, je na místě tyto tradiční formy respektovat. Jenom takto pokorný přístup může poskytnout pochopení pro místo, ve kterém projekt vzniká a zajistit tak celostní výstup, který se s tímto prostorem identifikuje.

Moderní architektura by měla své základy stavět na kontextuálním chápání historického vývoje prostoru a využívat logiky a smyslu, se kterým se v daném prostoru zacházelo. Způsob zakládání zeleně ve venkovském prostoru vždy kopíruje potřeby společnosti, která v dané době zahrady využívá. Současná podoba života na venkově se proměnila, stejně jako obyvatelé samotní – mnoho z mapovaných zahrad patří víkendovým chalupářům, kteří prostor trvale nevyužívají. Zacílit na skupiny obyvatelstva, pro které je novodobý prostor zahrad určen, a přizpůsobení její skladby požadavkům těchto skupin, by mohly být další stavební kameny, které by určily novodobou podobu venkovské zahrady, která by zároveň stavěla na historickém kontextu. Zahrady pozbyly svého ekonomického smyslu a neslouží původnímu hospodářskému účelu, který je znatelný z jejich původních schémat - slouží jako prostor pro odpočinek, kde je převažujícím kritériem pro jejich tvorbu estetické a pobytové využití. Výzvou pro současnou zahradní a krajinářskou tvorbu je tedy tuto proměnu společenského statutu venkovské zahrady reflektovat ve svých návrzích za současného respektování minulých forem.

Při porovnání historických fotografií prostoru Vyskře před sto lety se současností, je znatelné, že prostor byl v minulosti více jednotný. Jednotnost byla udržována zejména v lidové architektuře, kterou pojily stejné stavební principy a místní materiály, dále v sortimentu rostlin opakujícím se napříč oblastí, nebo v jednotících prvcích – jakými byla například lipová alej na Vyskři vedoucí přes náves až k vrcholu kopce Vyskeř. Spolu s tím bylo vyšší zelení vydefinované jádro obce.

Autoři se v literární rešerši uvádí tvrzení, že pro venkovskou zeleň je typická jednotnost, opakování prvků, tradované prostorové rozmístění zeleně a začlenění do kontextu venkovského prostoru – to vše provedená studie potvrzuje a nachází konkrétní příklady těchto tvrzení pro oblast Vyskeře.

12 Závěr

Obecně lze říci, že zahrady měly prosté, účelové a krajově jednotné uspořádání, které vycházelo z provozně hospodářských potřeb tehdejší společnosti. Hlavní charakteristikou těchto zahrad je vzdušný půdorys, ve kterém dominují ovocné sady, optické napojení na okolní prostor skrze pohledově prostupné hranice pozemků, jednotné měřítko výsadeb díky užití ovocných stromů a kontextuální provázanost s krajinou přes druhově místní sortiment rostlin.

Pojícím prvkem zahrad je přítomnost ovocných stromů v ovocných sadech větších či menších rozloh, situovaných téměř v každé zahradě. U chalup a stavení bez hospodářských budov byla zeleň (zejména ovocné stromy) umístována až do těsné blízkosti domů, u statků zeleň (zejména ovocné stromy) začíná až za prostorem hospodářského dvora, kde byla zřejmě absence zeleně. V několika málo případech byl v prostoru hospodářského dvora umístěn solitérní strom. Dalším z pojících prvků je přítomnost opakujících se druhů dřevin a keřových porostů. Typickým prvkem pro oblast Vyskeře jsou treláže s vinnou révou (*Vitis vinifera*) na štítech stavení. Zahrady dotýkající se hranou pozemku s krajinnou zelení, jako je lesní porost nebo rozptýlená vegetace mezi a remízků, do sebe tuto zeleň často vtahují a druhově se tak s krajinou propojují.

Závěrem lze konstatovat, že na území Vyskeře se nachází velké množství zahrad s původní čitelnou strukturou, a tedy i s historickou hodnotou, která spoluutváří charakteristický ráz této oblasti. Tam, kde jsou výše nastíněné prostorové vlastnosti zahrad zachovány, působí místo harmonicky, zachovává původní měřítko, vizuální prostupnost a rázovitost. Při výstavbě nových budov a zahrad je třeba brát na zřetel na vysokou hodnotu, kterou si oblast díky vazbě na historický kontext místa zachovává, a přizpůsobit tomu její vývoj. Malebnost místa tkví právě v těchto jednoduchých principech, skrze které sjednocuje prostor a zároveň podtrhává charakteristikou tvář regionu.

Seznam použité literatury

Anon. (2013). *Historie obce Vyskeř* [online]. Oficiální stránky obce Vyskeř. [cit. 2016-10-02] Dostupné z : <http://www.vysker.e-obec.cz/>

Alp., S., Öztürk, S., Türkoğlu, N., Koyuncu, M. 2010. *Basic elements of the traditional garden identity in the city of Van*. In: *African Journal of Agricultural Research*. S. 1277-1283. ISSN 1991-637X

AOPK, 2016. Správa CHKO Český ráj [online]. *Agentura ochrany přírody a krajiny*. [cit. 2016-12-01] Dostupné z : <http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/charakteristika-oblasti>

Asquith, L., Vellinga, M. 2006. *Vernacular Architecture in the 21st Century: Theory, Education and Practice*. Taylor & Francis Group. London and New York. 293 s.

Baroš, A., Barošová, I., Boček, S., 2014. *Metodika pro výběr vhodných druhů dřevin a bylin pro venkovská sídla: certifikovaná metodika VÚKOZ*. Průhonice. 87 s. ISBN 978-80-87674-04-8.

Baše, M. 2006. *Sídla a stavby na venkově*. Česká technika – nakladatelství ČVUT. Praha. 80 s. ISBN 80-01-03390-2

Cloke., P., Marsden, P., Mooney, P. 2006. *Handbook of rural studies*. SAGE Publications. London. 510 p.

Crumley, C.L. 2000. *From garden to globe: linking time and space with meaning and memory*. In McIntosh, R. J., Tainter, J. A. and McIntosh, S. K. (eds.) *The Way the Wind Blows: Climate, History, and Human Action*. Columbia University Press: New York pp. 193-208.

Culek, M. 2003. *Biogeografické členění České Republiky*. AOPK ČR. Praha. 590 s.

ČSÚ, 2008. *Český statistický úřad; varianty vymezení venkova a jejich zobrazení ve statistických ukazatelích v letech 2000 až 2006*. ČSÚ, Praha. Zveřejněno 30.9.2009 [cit. 2015-10-23]. Dostupné z <<https://www.czso.cz/documents/10180/20565919/511361-09k1.pdf/9c8477a1-8756-4306-8af1-935d44df2c59?version=1.0>>

Evyapan, G.A. 1925. *Anatolian Turkish Garden*. In: *Metu Journal Of The Faculty Of Architecture*. Turkey. S. 5-21.

Fišerová, D. 2012. *Kapitoly z dějin obce Vyskeř*. Vyd. 1. Vyskeř: Obec Vyskeř, 2012. ISBN 978-80-260-2323-4.

Halama, M., Nečáková, J. 1951. *Ohrazenice: Vlastivědné přehledy domova*. Ohrazenice. 31s.

Hannes, P., Printsman, A., Konkoly, E.G., Urbanc, M., Skowronek, E., Woloszyn, W. 2006. *The forgotten rural landscapes of Central and Eastern Europe*. In: *Landscape Ecology*. Springer. S. 347–357

- Hájek. 1939. *Naše zahrádky před více než 100 lety*. Zahrada. – Ročník XXXII. – Číslo 13. 202 – 203.
- Helmreich, A. 2002. *The English Garden and National Identity, The Competing Styles of Garden Design, 1870-1914*. Cambridge University Press. 302 s.
- Hunt, J., D. 1993. *The Vernacular Garden*. Bulmahn Dumbarton Oaks Research Library and Collection. Washington D.C. 165 s.
- Jelínková, M., kolektiv autorů, 1978. *Zeleň ve venkovských sídlištích a v zemědělské krajině, Zakládání a údržba zeleně na vesnici svépomocí občanů v akci Z*. Dům techniky ČSVTS Praha. V Praze. 250 s.
- Knapp, R. G. 1992. *Chinese landscapes; the village as space*. University of Hawai Press. USA, Honolulu, Hawai. 317 p.
- Kocourková, J. 1993. *Přírodní prostředí vesnice*. Pracovní skupina pro obnovu vesnice při Výzkumném ústavu výstavby a architektury. Brno. 96 s.
- Lokoč, R., Lokočová, M. 2010. *Vývoj krajiny v České republice*. Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání. Brno. 83 s.
- Löw.J., Zimová, E. 2009. Dílčí aktivita V005 Digitální forma metodických pomůcek a katalogu dobrých příkladů; Dobré příklady pro běžné stavby na venkově [online]. LÖW & spol., s.r.o., Brno. [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: <http://www.lowapol.cz/?a=9>
- Machovec, J. kolektiv autorů, 1978. *Zeleň ve venkovských sídlištích a v zemědělské krajině, Specifické otázky výběru rostlinného materiálu pro venkovská sídla a zemědělskou krajinu*. Vyd. Dům techniky ČSVTS Praha. V Praze. 250 s
- Mareček, J., kolektiv autorů, 1978. *Zeleň ve venkovských sídlištích a v zemědělské krajině, Zahrady jako významná součást zeleně sídel*. Vyd. techniky ČSVTS Praha. V Praze. 250 s.
- Mareček, J. 1986. *Zeleň ve venkovských sídlech a v jejich krajinném prostředí*. Vyd. 1. Státní zemědělské nakladatelství. V Praze. 165 s.
- Mareček, J., 2000. *Lidové krajinářství v pojetí venkovské zeleně – jeho formy a vztah k současnosti*. Zahrada-Park-Krajina. 1/2000. 21-24.
- Mareček, F., 2001. *Zahradnický slovník naučný*. Ústav zemědělských a potravinářských informací. Praha. 685 s.
- Mareček, J. 2005. *Krajinářská architektura venkovských sídel*. Vyd. 1. Česká zemědělská univerzita. V Praze. 362 s. ISBN 80-213-1324-2.
- Mácel O., 1955. *Základní problematika urbanistické struktury vesnice v Čechách a na Moravě I*. Výzkumný ústav výstavby a architektury. Brno. 221.s.

- Ondřej, J., kolektiv autorů, 1978. *Zeleň ve venkovských sídlištích a v zemědělské krajině, Technologické principy zakládání a údržby zeleně na venkově*. Dům techniky ČSVTS Praha. V Praze. 250 s.
- Perlín, R. 1999. *Venkov, typologie venkovského prostoru* [online]. ResearchGate. [cit. 2016-01-23]. Dostupné z <https://www.researchgate.net/profile/Radim_Perlin/publication/228386326_Venkov_typologie_venkovskho_prostoru/links/0c96052a5889498e30000000.pdf>
- Perlín, R., Kučerová, S., Kučera, Z. 2010. *Typologie venkovského prostoru Česka*. Geografie. Praha. s. 161-187.
- Pešta, J., 2011. *Encyklopedie českých vesnic – Liberecký kraj*. Libri. Praha. 400 s.
- Prokorátová, Z., 2016, osobní sdělení
- Říhová, H. 2012. *Povídky z dob minulých; Anna z Chlumu, František z Mladostova*. [online]. Mladostov. [cit. 2016-05-01] Dostupné z: <http://www.mladostov.717.cz/menu/povidky/povidky-z-dob-minulych>
- Schulz, Ch.N. 1979. *Genius loci – Towards the Phenomenology of Architecture*. Rizzoli. New York. 216 s.
- Souček, V., kolektiv autorů, 1978. *Zeleň ve venkovských sídlištích a v zemědělské krajině, Struktura ploch zeleně v přestavbě venkovského osídlení*. Dům techniky ČSVTS Praha. V Praze. 250 s.
- Souček, V., 1980. *Uplatnění zeleně v postupné přestavbě venkovských sídel*. Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví Průhonice. Průhonice. 68 s.
- Sýkora, J. 2009. *Urbanismus 2: uspořádání vesnic a krajiny*. České vysoké učení technické. Praha. 226 s. ISBN 978-80-01-04479-7.
- Škabrada, J., 1999. *Lidové stavby: architektura českého venkova*. Argo. V Praze. 152 s.
- Štencel, V., kolektiv autorů, 1978. *Zeleň ve venkovských sídlištích a v zemědělské krajině, Urbanistická a architektonická hlediska při přestavbě sídel venkovského typu*. Dům techniky ČSVTS Praha. V Praze. 250 s.
- Štěpánek, J., Mareček, J. 1958. *Ozelenění a úprava vesnice a krajiny*. Státní zemědělské nakladatelství v Praze. Praha. 193 s.
- Vorel, I., Krupka, J. 2011. *Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení*. České vysoké učení technické v Praze. V Praze. 148. s. ISBN 978-80-01-04766-8
- Wilson, C. A. 2006. *The Country house kitchen Garden 1600 – 1950*. The History press. 212s.